

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

О. О. Чорновол-Ткаченко

ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Навчальний посібник

Харків – 2014

УДК 81:378.147.091.33-0.28.0.28(075.8)
ББК 81.2-923
Ч 75

Рецензенти: **Т. В. Братусь** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри інтелектуальних комп'ютерних систем НТУ «ХПІ»;
Я. В. Довгополова – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики та практики викладання іноземної мови ХНУ імені В. Н. Каразіна.

*Затверджено до друку рішенням Вченої ради Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 4 від 31.03. 2014 р.)*

Чорновол-Ткаченко О. О.

Ч 75 Основи наукових досліджень : навчальний посібник /
О. О. Чорновол-Ткаченко – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. –
156 с.

Навчальний посібник призначено для студентів факультету іноземних мов університету. У посібнику подано матеріали лекцій та додатки, які полегшують вивчення навчального матеріалу. Структура посібника дозволяє обрати оптимальні способи організації роботи для ефективного засвоєння матеріалу та аналітичної обробки інформації.

УДК 81:378.147.091.33-0.28.0.28(075.8)
ББК 81.2-923

© Харківський національний
університет
імені В. Н. Каразіна, 2014
© Чорновол-Ткаченко О. О.,
2014
© макет обкладинки, 2014

ЗМІСТ

ВСТУП.	4
I. Матеріали лекцій.....	10
Лекція 1. НАУКА І НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
Лекція 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИПЛОМНОЇ (КУРСОВОЇ) РОБОТИ ЯК НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТУДЕНТІВ	15
Лекція 3. ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ДИПЛОМНОЇ (КУРСОВОЇ) РОБОТИ.....	21
Лекції 4, 5. ГОЛОВНІ ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ. ПОШУК ІНФОРМАЦІЇ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ	28
Лекція 6. ВИБІР ОБ'ЄКТА ТА ПРЕДМЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ	35
Лекція 7. ПОСТАНОВКА МЕТИ, ЗАВДАНЬ ТА ПИТАНЬ ДОСЛІ- ДЖЕННЯ.....	38
Лекція 8. ПІДГОТОВКА ТА ЗАХИСТ СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВО- ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ	42
II. Глосарій термінів.....	46
Додатки.....	49
ДОДАТОК А. ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНОГО АРКУША КУРСОВОЇ РОБОТИ	49
ДОДАТОК Б. ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНОГО АРКУША ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ	50
ДОДАТОК В. ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ЗМІСТУ ДИПЛОМНОЇ/КУРСОВОЇ РОБОТИ	51
ДОДАТОК Г. ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ ДЖЕРЕЛ БІБЛІОГРАФІЧНОГО МАТЕРІАЛУ.....	52
ДОДАТОК Д. ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ДОДАТКА.....	57
ДОДАТОК Е. МАКЕТ СТРУКТУРИ РОЗДІЛУ.....	59
ДОДАТОК Є. ДЕКЛАРАЦІЯ ЮНЕСКО ПРО НАУКУ ТА ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВИХ ЗНАНЬ У ХХІ СТОЛІТТІ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	75
ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	77

ВСТУП

Метою даного навчально-методичного посібника є визначення провідних напрямків розвитку науково-дослідницької діяльності студентів у ВНЗ України на сучасному етапі.

Науково-дослідницька діяльність студентів (НДДС) вищих навчальних закладів України є одним з основних чинників підготовки висококваліфікованих кадрів відповідного профілю. Саме це формує актуальність цього чинника у межах вищої освіти.

Поняття «науково-дослідницька діяльність студентів» включає в себе два взаємопов'язані елементи:

- навчання студентів елементам дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості;
- наукові дослідження, що здійснюються студенти під керівництвом професорів і викладачів.

Для НДДС вищих навчальних закладів характерною є єдність цілей і напрямів навчальної, наукової і виховної роботи, тісна взаємодія всіх форм і методів наукової роботи студентів, що реалізуються в навчальному процесі та в позанавчальний час. Це забезпечує їхню участь у науковій діяльності протягом усього періоду навчання, тісно пов'язану із науково-дослідницькою діяльністю, що проводиться підрозділами ВНЗ.

Зміст і структура НДДС забезпечує послідовність її засобів і форм відповідно до логіки і послідовності навчального процесу, що зумовлює спадкоємність її методів і форм від курсу до курсу, від кафедри до кафедри, від однієї дисципліни до іншої, від одних видів занять до інших, поступове зростання обсягу і складності набутих студентами знань, умінь, навичок у процесі виконання ними наукової роботи. Реалізована у комплексі науково-дослідницька діяльність студентів забезпечує вирішення таких основних завдань:

- формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження;

- надання допомоги студентам у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань;
- прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідницької діяльності;
- розвиток ініціативи, здатності застосувати теоретичні знання у своїй практичній роботі, залучення найздібніших студентів до розв'язання наукових проблем, що мають суттєве значення для науки і практики;
- необхідність постійного оновлення і вдосконалення своїх знань;
- розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця;
- створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання у стінах вищого навчального закладу резерву вчених, дослідників, викладачів.

Чітка організація НДДС у навчальному процесі сприяє поглибленому засвоєнню студентами спеціальних навчальних дисциплін, дозволяє найповніше виявити свою індивідуальність, сформуванню власну думку щодо кожної дисципліни. При цьому особливу увагу приділяють залученню студентів до збору, аналізу та узагальнення кращого практичного досвіду, проведенню емпіричних та експериментальних досліджень, підготовці доповідей і повідомлень.

Відзначимо також, що науково-дослідницька робота студентів поза навчальним процесом є одним із найважливіших засобів формування висококваліфікованих фахівців. При цьому необхідно розуміти, що сучасна система вищої освіти в Україні спирається на низку чинників, які є провідними у формуванні державної політики в області розвитку науки та технологій, а саме:

- розвиток фундаментальної науки, найважливіших прикладних досліджень та розробок;
- удосконалення державного регулювання в області розвитку науки та технологій;

- формування національної інноваційної системи. У цьому контексті інноваційною вважається діяльність, спрямована на отримання нового або удосконаленого технологічного процесу, що використовується у практичній діяльності. Інновація (нововведення) – кінцевий результат такої діяльності;
- підвищення ефективності використання результатів наукової та науково-технічної діяльності;
- збереження та розвиток кадрового потенціалу науково-технічного комплексу;
- інтеграція науки та освіти;
- розвиток міжнародного науково-технічного співробітництва.

Згідно з Постановою президії Академії наук України «Про розвиток науки та трансформацію суспільства: концепція для України», провідною метою наукової, науково-технічної та інноваційної політики системи освіти є: забезпечення підготовки спеціалістів, наукових та науково-педагогічних кадрів на рівні світових кваліфікаційних вимог, ефективне використання її освітнього, науково-технічного та інноваційного потенціалу для розвитку економіки та вирішення соціальних завдань. Для досягнення означеної мети в концепції було сформульовано такі основні задачі:

- розвиток наукових досліджень як основи фундаменталізації освіти, бази підготовки спеціаліста;
- органічне поєднання фундаментальних пошукових та прикладних досліджень;
- пріоритетний розвиток наукових досліджень, що мають спрямованість на вдосконалення системи освіти всіх рівнів;
- удосконалення системи планування та фінансування наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ.

Для досягнення таких задач пропонуються такі напрямки роботи зі студентами:

- розвивати систему наукових олімпіад, конкурсів на кращу наукову роботу студентів, наукових студентських шкіл та конференцій;
- забезпечити академічну мобільність студентів, аспірантів, докторантів, розробити систему підтримки та заохочення обдарованих молодих науковців;
- удосконалити організацію навчальної та науково-дослідницької роботи в системі: школа-ВНЗ-аспірантура-докторантура.

Програма магістерської підготовки у ВНЗ з гуманітарних спеціальностей складається з двох частин: освітньої та науково-дослідної. До останньої частини висуваються такі вимоги:

- магістр має вміти визначати проблему, формулювати гіпотези та задачі дослідження;
- розробляти план дослідження;
- обирати необхідні та найбільш оптимальні методи дослідження;
- опрацьовувати отримані результати, аналізувати та осмислювати їх з урахуванням існуючих наукових досліджень;
- вести бібліографічну роботу із залученням сучасних інформаційних технологій;
- представляти висновки наукового дослідження у вигляді рефератів, звітів, наукових статей.

Для успішного виконання згаданих вище видів робіт студент має володіти конкретними навичками науково-дослідної роботи, а саме:

- обирати тему та розробляти план дослідження;
- визначати оптимальні методи дослідження;
- відшукувати наукову інформацію та працювати з інформаційними джерелами;
- збирати, аналізувати та узагальнювати наукові факти, матеріали за конкретною тематикою;
- теоретично проробити досліджувану тему, аргументувати висновки, обґрунтовувати рекомендації та пропозиції;

- оформляти результати наукової роботи.

При цьому студент не є зобов'язаним виконувати деякі види НДДС, наприклад, його не можна змусити займатися у науковому гуртку, виступати з доповіддю на конференції або брати участь у конкурсі на кращу наукову роботу. Однак йому слід пам'ятати, що завдання, які виконує сучасна наука, є настільки складними, що їх вирішення вимагає певних дослідницьких навичок. НДДС є продовженням та поглибленням навчального процесу, одним з важливих та ефективних засобів підвищення якості підготовки фахівців з вищою освітою.

Цілями наукової роботи студентів виступають перехід від засвоєння готових знань до оволодіння методами отримання нових знань, отримання навичок самостійного аналізу соціально-правових явищ з використанням наукових методик.

Наукова робота студентів поділяється на учбово-дослідницьку, включається в навчальний процес і проводиться в навчальний час (УДРС), і науково-дослідницьку, виконувану у позанавчальний час (НДРС).

Навчально-дослідницька робота виконується студентами згідно з навчальними планами під керівництвом професорів і викладачів. Форми цієї роботи:

- а) реферування наукових видань, підготовка оглядів новинок літератури;
- б) виступ з науковими доповідями і повідомленнями на семінарах;
- в) написання курсових робіт, що містять елементи наукового дослідження;
- г) проведення наукових досліджень під час виконання дипломних робіт;
- д) виконання науково-дослідних робіт в період навчальної практики і стажування.

Науково-дослідницька робота студентів, виконувана у навчальний час, включає:

- а) роботу в наукових товариствах і проблемних групах, що створюються при кафедрах;
- б) участь в науково-дослідних роботах за кафедральними темами;

в) виступи з доповідями і повідомленнями на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях, що проводяться у ВНЗ;

г) участь у внутрішньовузівських, міжвузівських, регіональних і республіканських олімпіадах і конкурсах на кращу наукову роботу;

д) підготовка публікацій за результатами проведених досліджень.

Для успіху наукового дослідження його необхідно правильно організувати, спланувати і виконувати в певній послідовності. Ці плани і послідовність дій залежать від вигляду, об'єкта і цілей наукового дослідження.

Сподіваємося, що запропонований Вашій увазі посібник стане одним з інструментів на шляху підвищення мотивації щодо проведення науково-дослідної роботи та розробки системного підходу до такої роботи у ВНЗ.

I. Матеріали лекцій

Лекція 1. НАУКА І НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ 1

1. Поняття науки та класифікація наук.

Визначення науки, її цілі та задачі. Метод та методологія. Класифікація наук.

2. Наукове дослідження та його складові.

Наукове дослідження: визначення та класифікація. Логічні методи пізнання. Проблема. Гіпотеза. Теорія. Поняття. Категорія. Термінологія. Думка. Принципи наукового дослідження. Аксиома. Закон. Закономірність. Положення. Ідея. Концепція.

3. Науково-дослідницька робота (НДР) студентів.

Організація НДР студентів. Навички, необхідні для проведення НДР студентів. Цілі та задачі НДР. Учбово-дослідницька та науково-дослідницька робота у ВНЗ.

4. Етапи науково-дослідницької роботи

1.1. Поняття науки та класифікація наук

Поняття «наука» має декілька основних значень. По-перше, під наукою розуміють сферу людської діяльності, направленої на вироблення і систематизацію нових знань про природу, суспільство, мислення і пізнання навколишнього світу. У другому значенні наука – це результат цієї діяльності, система одержаних наукових знань. По-третє, науку розуміють як одну з форм суспільної свідомості, соціальний інститут.

Безпосередня *ціль науки* – отримання знань про об'єктивний і про суб'єктивний світ.

Завдання науки:

1. Збирання, опис, аналіз, узагальнення і пояснення фактів;
2. Виявлення законів руху природи, суспільства, мислення і пізнання;
3. Систематизація одержаних знань;
4. Пояснення єства явищ і процесів;
5. Прогнозування подій, явищ і процесів;
6. Встановлення напрямів і форм практичного використання одержаних знань.

Методика – послідовна або алгоритмічна сукупність дій, операцій, прийомів чи методів теоретичної або практичної діяльності людини.

Методологія – система принципів і способів організації та побудови теоретичної й практичної діяльності людини.

Об'єкт наукової діяльності – те, що вивчає конкретна наука, на що направлено наукове пізнання.

Суб'єкт наукової діяльності – конкретний дослідник, науковець, спеціаліст наукової організації, організація.

Класифікація науки

У даний час залежно від сфери, предмету і методу пізнання розрізняють науки:

1. про природу (природні);
2. про суспільство (гуманітарні і соціальні);
3. про мислення і пізнання (логіка, гносеологія, епістемологія та інше).

Згідно з іншою класифікацією, науки можна поділити на теоретичні і прикладні залежно від завдань, які виконуються дослідником.

1. 2. Наукове дослідження та його складові

Наукове дослідження – це діяльність, направлена на всебічне вивчення об'єкта, процесу або явища, їх структури і зв'язків, а також отримання і впровадження у практику корисних для людини результатів.

Структурними компонентами теоретичного пізнання є проблема, гіпотеза і теорія.

Проблема – це складна теоретична або практична задача, способи вирішення якої невідомі або відомі не повністю, як результат глибокого вивчення. Розрізняють проблеми нерозвинені (передпроблеми) і розвинені. Актуальність проблеми, що постає перед дослідником, пов'язана з необхідністю та своєчасністю вивчення та вирішення розбіжностей з метою удосконалення теорії.

Гіпотеза – це припущення, що потребує перевірки і доведення про причину, яка приводить до певного висновку, про структуру досліджуваних об'єктів і характер внутрішніх та зовнішніх зв'язків структурних елементів.

Теорія – це логічно організоване знання, концептуальна система знань, яка адекватно і цілісно відображає певну сторону дійсності.

Структуру теорії утворюють поняття, думки, закони, наукові положення, навчання, ідеї і інші елементи.

Поняття – це думка, що відображає суттєві і необхідні ознаки певної кількості предметів або явищ.

Категорія – загальне, фундаментальне поняття, що відображає найбільш суттєві властивості і відносини предметів і явищ. Категорії бувають філософськими, загальнонауковими і належать до окремої галузі науки.

Науковий термін – це слово або поєднання слів на позначення поняття, вживане в науці. Сукупність понять (термінів), які використовуються в конкретній науці, утворює її *понятійний апарат*.

Думка – це судження, в якому щось затверджується або заперечується.

Принцип – це провідна ідея, основне початкове положення теорії, вчення, науки. Принципи бувають теоретичними і методологічними.

Аксіома – це положення, яке є початковим, тобто таким, що не вимагає доказів і з якого за встановленими правилами виводяться інші положення. Наприклад, на сьогодні слід визнати аксіоматичними твердження про те, що мова – це певний організм, який має власні закони розвитку з огляду на його історичне функціонування.

Закон – це об'єктивний, істотний, внутрішній, необхідний і стійкий зв'язок між явищами, процесами. Закони можуть бути класифікованими за різними принципами. Так, за основним сферами реальності можна виділити закони природи, суспільства, мислення і пізнання; за обсягом дії – загальні і приватні.

Закономірність – це: 1) сукупність дії багатьох законів; 2) система істотних, необхідних загальних зв'язків, кожен з яких становить окремий закон. Так, існують певні закономірності орфографічних та фонетичних змін, що відбуваються в конкретній мові.

Положення – наукове твердження, сформульована думка. Прикладом наукового положення є твердження про те, що мовленнєва норма складається з багатьох чинників (історичного, локального, соціального тощо).

Ідея – це: 1) нове інтуїтивне пояснення події або явища; 2) визначальне стрижньове положення в теорії.

Концепція – це система теоретичних поглядів, з'єднаних науковою ідеєю (науковими ідеями). Теоретичні концепції обумовлюють існування і зміст багатьох лінгвістичних теорій. Поняття концепції є щільно пов'язаним з поняттям *парадигми* – вихідної, концептуальної схеми, моделі постановки проблем і їхнього вирішення, методів дослідження, що панують певний історичний період у науковому товаристві.

1.3. Науково-дослідницька робота студентів

Згідно з Положеннями про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України, за студентами закріплено численні права, у тому числі і право брати участь в усіх видах науково-дослідницьких робіт, конференціях, симпозіумах, а також представляти свої роботи для публікації, зокрема у виданнях вищого навчального закладу. Тут же записано, що студенти ВНЗ зобов'язані оволодіти знаннями, виконувати у встановлені терміни всі види завдань, передбачених навчальним планом і освітніми програмами вищої професійної освіти. Зокрема, вони повинні виконувати ті види завдань, які містять елементи наукового дослідження і включені до унавчального плану або до планів

занять з дисципліни. До їх числа відносяться реферат, доповідь, курсова робота, кваліфікаційна робота бакалавра та магістерська дипломна робота.

Сучасний філолог повинен володіти не тільки необхідною сумою практичних знань, але і певними вміннями творчого вирішення практичних завдань. Усі ці вміння отримуються у ВНЗ шляхом активної участі студентів в науково-дослідницькій роботі.

Поняття *«науково-дослідницька робота студентів» (НДРС)* містить два елементи: 1) навчання студентів основам дослідницької діяльності; 2) власне наукові дослідження, що проводяться студентами під керівництвом професорів і викладачів.

НДРС є продовженням і поглибленням навчального процесу, одним з важливих й ефективних засобів підвищення якості підготовки філологів з вищою освітою.

1.4. Етапи науково-дослідницької роботи

Для успіху наукового дослідження його необхідно правильно організувати, спланувати і виконувати в певній послідовності. Ці плани і послідовність дій залежать від вигляду, об'єкта та цілей наукового дослідження.

Відповідно до вимог технології проведення наукового дослідження прийнято дотримуватися таких його загальних етапів:

- 1) ознайомлення з проблемою дослідження та обґрунтування актуальності його теми;
- 2) вибір об'єкта й обґрунтування предмета дослідження та постановка його мети;
- 3) аналіз стану розробленості проблеми дослідження та постановка його завдань;
- 4) висування гіпотези та розробка теоретичних передумов проведення дослідження;
- 5) розробка програми й методики та постановка окремих питань експериментального дослідження;

- 6) безпосереднє виконання теоретичного чи експериментального дослідження;
- 7) обробка й аналіз результатів експериментального дослідження і визначення їхньої надійності (достовірності);
- 8) практична апробація ефективності результатів дослідження та їхнє узагальнення;
- 9) оформлення наукової роботи за результатами дослідження, її публікація та захист.

Лекція 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИПЛОМНОЇ (КУРСОВОЇ) РОБОТИ ЯК НАВЧАЛЬ-НОНАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТУДЕНТІВ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ 2

- 1. Загальна характеристика дипломної (курсової) роботи.**
- 2. Основні складові дипломної (курсової) роботи.**
- 3. Вимоги до змісту дипломної (курсової) роботи.**

2.1. Загальна характеристика дипломної (курсової) роботи

У професійній підготовці спеціаліста гуманітарного профілю значну роль відіграє дипломна (курсова) робота.

Курсова робота – це самостійне навчально-наукове дослідження студента, яке виконується з певної навчальної дисципліни або окремих її розділів.

Згідно з Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України, курсова робота виконується з метою закріплення, поглиблення й узагальнення знань, отриманих студентами за час навчання, та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання.

Дипломна робота – це кваліфікаційне навчально-наукове дослідження

студента, яке виконується на завершальному етапі навчання у вищому навчальному закладі.

Дипломна робота має комплексний характер і пов'язана з використанням набутих студентом знань, умінь та навичок зі спеціальних дисциплін. Нею передбачено систематизацію, інтерпретацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності та застосування їх при вирішенні конкретних наукових та інших завдань.

Керівництво курсовими та дипломними роботами здійснюється досвідченими викладачами. Організація і контроль процесу підготовки та захисту курсових та дипломних робіт покладаються на завідувачів кафедр.

Тематика курсових та дипломних робіт щорічно корегується з урахуванням набутого на кафедрах досвіду, побажань спеціалістів, які беруть участь у рецензуванні робіт, і рекомендацій Державної екзаменаційної комісії (ДЕК).

2. 2. Основні складові дипломної (курсової) роботи

Дипломна (курсова) робота має містити:

- титульний аркуш;
- зміст;
- перелік умовних позначень/скорочень (за необхідністю);
- вступ;
- основну частину (кілька розділів (підрозділів), що розкривають теорію питання та досвід практичної роботи);
- загальні висновки;
- списки джерел бібліографічного матеріалу, словників та довідників;
- список джерел ілюстративного матеріалу;
- додатки (за необхідністю);
- резюме.

Текст курсової (дипломної) роботи можна використати для подальшого написання та оформлення доповіді, реферату, статті, тез доповіді тощо.

2.3. Вимоги до змісту дипломної (курсової) роботи

2.3.1. Титульний аркуш дипломної (курсової) роботи (див. Додатки А та Б)

Титульний аркуш містить:

- назву міністерства, найменування вищого навчального закладу, де виконана робота;
- назву роботи;
- прізвище, ім'я, по батькові автора;
- науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника і (або) консультанта;
- науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові рецензента (для дипломної роботи);
- місто і рік виконання.

Незалежно від мови виконання дипломної роботи титульний аркуш оформлюється українською мовою.

2.3.2. Зміст (див. Додаток В).

Зміст подають на початку дипломної (курсової) роботи. Він містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів та пунктів (якщо вони мають заголовок), зокрема вступу, загальних висновків, додатків, списку використаної літератури та ін. (див. Додаток В).

2.3.3. Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів (за необхідності).

Якщо в дипломній (курсовій) роботі вжито специфічну термінологію, а також використано маловідомі скорочення, нові символи, позначення і таке інше, то їх перелік може бути поданий у роботі у вигляді окремого списку, який розміщують перед вступом.

Перелік треба друкувати двома колонками, в яких ліворуч за абеткою наводять, наприклад, скорочення, праворуч – їх детальну розшифровку.

Якщо в дипломній (курсовій) роботі спеціальні терміни, скорочення, символи, позначення і таке інше повторюються менше трьох разів, перелік не складають, а їх розшифровку наводять у тексті при першому згадуванні.

2.3.4. Вступ

У вступі:

- обґрунтовується актуальність теми, що вивчається;
- її практична значущість;
- визначаються мета і завдання, об'єкт і предмет, дослідження;
- зазначається матеріал дослідження;
- розглядаються методи, за допомогою яких воно проводилося;
- окреслюється теоретична значущість дипломної (курсової) роботи;
- розкривається структура роботи, її основний зміст.

2.3.5 Основна частина

Основна частина дипломної (курсової) роботи складається з розділів (не менше двох), підрозділів (не менше двох), пунктів, підпунктів (не менше двох). Для дипломної роботи обов'язковими є три розділи: огляд літератури, або теоретичний розділ, дослідницький, або практичний розділ, методичний розділ. Якщо робота виконується з методики викладання іноземних мов, вона може містити два (теоретичний і практично-експериментальний) або три розділи (теоретичний і два практичних, один з яких присвячено опису експериментального навчання). Кожен розділ починають з нової сторінки. Основному тексту кожного розділу може передувати передмова з коротким описом обраного напрямку та обґрунтуванням застосованих методів досліджень. У кінці кожного розділу формулюють висновки зі стислим викладенням наведених у розділі наукових і практичних результатів, що дає змогу вивільнити загальні висновки від другорядних подробиць.

2.3.6. Загальні висновки

Висновки містять найбільш важливі наукові та практичні результати, одержані в роботі: формулювання розв'язаної наукової проблеми (задачі), її значення для науки і практики. Головна їх мета – підбиття підсумків проведеної роботи. Дуже важливо, щоб вони відповідали поставленим завданням, бажано також дотримуватися тієї ж послідовності у висновках, що є у завданнях у вступі. У висновках необхідно зазначити не тільки те позитивне, що вдалося виявити в результаті вивчення теми, але й проблеми, які виникли при вирішенні поставленого наукового питання, і можливі шляхи їх усунення. У висновках необхідно наголосити на якісних та кількісних показниках здобутих результатів, обґрунтувати достовірність результатів, викласти рекомендації щодо їх використання та окреслити перспективу подальшого дослідження обраної наукової проблеми.

Основна вимога до заключної частини – не повторювати зміст вступу, основної частини роботи і висновків, зроблених у розділах, а подати висновки у вигляді окремих лаконічних положень, методичних рекомендацій, які б відбивали зміст поставлених завдань.

2.3.7. Список джерел бібліографічного матеріалу (див. Додаток Г)

Список використаних джерел має складатися не менш, ніж з 30 найменувань (для курсової роботи) та 50 найменувань (для дипломної роботи). Обов'язковим є використання літератури іноземними мовами. У списку джерела розміщуються в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків спочатку за кирилицею, а потім за латиницею, зберігаючи нумерацію. Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи (див. Додаток Г).

Список словників та довідників оформлюється таким же чином, як і список джерел ілюстративного матеріалу. Він продовжує сторінку, на якій закінчується бібліографічний список, а також його нумерацію. **Список джерел ілюстративного матеріалу** оформлюється так само, як і список бібліографічного

матеріалу з тією відмінністю, що він не нумерується, а має умовні позначення, наприклад:

Wilde O. The Picture of Dorian Gray / O. Wild. – L. : Wordsworth Classics, 1992. – 312 p.

2.3.8. Додатки

За необхідності до додатків доцільно включати допоміжний матеріал (якщо він за обсягом перевищує 1 сторінку), необхідний для повноти сприйняття дипломної (курсової) роботи:

- допоміжні таблиці;
- інструкції та методики, розроблені в процесі виконання дослідження;
- ілюстрації допоміжного характеру.

Вони оформлюються у такий спосіб. Після списку ілюстративного матеріалу з нової сторінки (по центру) пишеться слово **ДОДАТКИ**. Власне додатки, що позначаються літерами **української абетки**, починаються з наступної сторінки. Кожна таблиця, рисунок та приклад тощо мають бути пронумеровані та підписані (див. Додаток Д). Кожна графа у таблицях повинна мати свою назву, з якої було б чітко зрозуміло, що означають цифри у таблиці.

2.3.9. Резюме

Резюме – стисла загальна характеристика наукової роботи. Призначення резюме – оперативне ознайомлення з методикою дослідження, фактичними результатами та основними висновками наукової роботи. Резюме виконується іноземною (англійською) мовою і додається до дипломної роботи. Воно складається з 2 – 3 сторінок і має таку структуру:

- характеристика категоріального апарату проведеного наукового дослідження (актуальність теми, мета, об'єкт, предмет, завдання, методика дослідження тощо);
- загальна характеристика роботи (структура роботи, наявність вступу, певної

кількості розділів, додатків; повний обсяг роботи, кількість малюнків, схем, таблиць, обсяг списку використаних джерел, зокрема іноземними мовами тощо);

- характеристика основного змісту роботи (стисло викладається зміст наукової роботи за розділами);
- характеристика висновків (подається стисла інформація про теоретичні і практичні результати виконаної наукової роботи).

Виклад матеріалу в резюме повинен бути стислим і точним. Необхідно користуватися мовою ділових документів і уникати складних граматичних зворотів. Слід використовувати стандартизовану термінологію, уникати маловідомих термінів і символів.

Лекція 3. ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ДИПЛОМНОЇ (КУРСОВОЇ) РОБОТИ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ 3

- 1. Загальні вимоги.**
- 2. Нумерація та структура розділу.**
- 3. Ілюстрації.**
- 4. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела.**
- 5. Захист дипломної роботи.**

3.1. Загальні вимоги

Дипломна (курсова) робота виконується українською або іноземною мовою. Обсяг курсової роботи має бути в межах 20 – 30, кваліфікаційної роботи бакалавра – 35 – 45, магістерської дипломної роботи – 50 – 60 сторінок машинопису, без урахування додатків і списку літератури. До загального обсягу

дипломної (курсової) роботи не входять додатки, список використаних джерел, таблиці та малюнки, які повністю займають площу сторінки. Але всі сторінки зазначених елементів дипломної (курсової) роботи підлягають нумерації на загальних засадах.

Дипломну (курсову) роботу друкують за допомогою комп'ютера на одній стороні аркуша білого паперу формату А4 (210х297 мм) через 1,5 міжрядкових інтервали до тридцяти рядків на сторінці. Розмір шрифту 14 у Times New Roman. Текст роботи необхідно друкувати, залишаючи береги таких розмірів: лівий – не менше 30 мм, правий – не менше 10 мм, верхній – не менше 25 мм, нижній – не менше 25 мм. Відступ абзацу – 5 знаків. Шрифт друку має бути чітким, чорного кольору середньої жирності. Щільність тексту дипломної (курсової) роботи має бути однаковою.

Фрагменти рукопису, які є ілюстративним матеріалом, друкуються курсивом.

Текст основної частини дипломної (курсової) роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Заголовки структурних частин дипломної (курсової) роботи – «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» – друкують великими літерами (жирний шрифт) симетрично до тексту. Кожну структурну частину роботи треба починати з нової сторінки.

Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою.

Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в розрядці в підбір до тексту. Наприкінці заголовка, надрукованого в підбір до тексту, ставиться крапка. Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) та текстом має дорівнювати 3 – 4 інтервалам.

3.2. Нумерація та структура розділу (див. Додаток Е)

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, малюнків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без знака №.

Першою сторінкою дипломної (курсової) роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок роботи. На титульному аркуші номер сторінки не ставлять, на наступних сторінках номер проставляють у верхній частині сторінки по центру без крапки в кінці.

Такі структурні частини дипломної (курсової) роботи як зміст, перелік умовних позначень, вступ, висновки, список використаних джерел не мають порядкового номера. Звертаємо увагу на те, що всі аркуші, на яких розміщені згадані структурні частини дипломної (курсової) роботи, нумерують звичайним чином. Не нумерують лише їх заголовки, тобто не можна друкувати: «1. ВСТУП» або «Розділ 6. ВИСНОВКИ». Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ», після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу.

Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. У кінці номера підрозділу має стояти крапка, наприклад: «2.3.» (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу.

Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. В кінці номера повинна стояти крапка, наприклад: «1.3.2.» (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок пункту. Пункт може не мати заголовка. Підпункти нумерують у межах кожного пункту за такими ж правилами, як пункти.

Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, карти) і таблиці необхідно подавати в дипломній (курсовій) роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, які розміщені на окремих сторінках роботи, включають до загальної нумерації сторінок.

Ілюстрації позначають словом «рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках.

Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка.

Наприклад:

Рис. 1.2 (другий малюнок першого розділу). Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією. Якщо в дипломній (курсовій) роботі подано одну ілюстрацію, то її нумерують за загальними правилами.

Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) у межах розділу. В правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці має складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 1.2» (друга таблиця першого розділу).

Якщо в дипломній (курсовій) роботі одна таблиця, її нумерують за загальними правилами.

При переносі частини таблиці на інший аркуш (сторінку) слово «Таблиця» і номер її вказують один раз праворуч над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова «Продовження табл.» і вказують номер таблиці, наприклад: «Продовження табл. 1.2».

Примітки до тексту і таблиць, в яких вказують довідкові і пояснювальні дані, нумерують послідовно в межах однієї сторінки. Якщо приміток на одному аркуші декілька, то після слова «Примітки» ставлять двокрапку, наприклад:

Примітки:

1...

2...

Якщо є одна примітка, то її не нумерують і після слова «Примітка» ставлять крапку.

3.3. Ілюстрації

Ілюструють дипломні (курсові) роботи, виходячи із певного загального задуму, за ретельно продуманим тематичним планом, який допомагає уникнути ілюстрацій випадкових, пов'язаних із другорядними деталями тексту, і запобігти не виправданним допускам ілюстрацій до найважливіших тем. Кожна ілюстрація має відповідати тексту, а текст – ілюстрації.

Назви ілюстрацій розміщують після їхніх номерів. За необхідності ілюстрації доповнюють пояснювальними даними (підпис під малюнком).

Основними видами ілюстративного матеріалу в дипломній (урсовій) роботі є: малюнок, схема, фотографія, діаграма і графік.

Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Назву не підкреслюють.

Заголовки граф мають починатися з великих літер, підзаголовки – з маленьких, якщо вони складають одне речення із заголовком, і з великих, якщо вони є самостійними.

Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті таким чином, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блоку дипломної (урсової) роботи або з поворотом за годинниковою стрілкою. Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на інший аркуш.

3.4. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела

При написанні дипломної (урсової) роботи студент повинен давати посилання на джерела, матеріали або окремі результати, з яких наводяться дані в дипломній (урсовій) роботі, або на ідеї і висновки, в яких розробляються проблеми, завдання, питання, вивченню яких і присвячена робота. Такі посилання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися слід на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли

в них наявний матеріал, який не включено до останнього видання.

Посилання в тексті дипломної (курсової) роботи на джерела слід зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад: «... у працях [1 – 7]...». Якщо у тексті курсової або дипломної роботи наводиться пряма або непряма цитата, вказується на конкретний факт чи термін, у посиланні вказується сторінка джерела, з якого походить така інформація, наприклад: [18, с. 168]. При посиланні на джерело у цілому номер сторінки при посиланні не зазначається, наприклад: [18].

Посилання на ілюстрації дипломної (курсової) роботи вказують порядковим номером ілюстрації, наприклад: «рис. 1.2».

На всі таблиці дипломної (курсової) роботи повинні бути посилання в тексті, при цьому слово «таблиця» в тексті пишуть скорочено, наприклад: «... в табл. 1.2».

У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад: «див. табл. 1.3».

3.5. Захист дипломної роботи

Дипломні роботи, які за висновком наукового керівника, заслуговують на позитивну оцінку, подаються до захисту. Студенти, роботи яких не допущені науковим керівником до захисту, отримують оцінку «незадовільно». У встановлений кафедрою термін роботи подаються на рецензування.

Захист дипломних робіт відбувається на відкритому засіданні Державної екзаменаційної комісії у встановлений кафедрою термін у присутності студентів та комісії, наукового керівника і викладачів кафедри.

Виступ готується мовою, якою написано роботу. Час доповіді не має перевищувати 10 хвилин. Під час захисту оголошується тема і мета дослідження, план роботи і коротко передається її зміст. Особливу увагу при цьому необхідно звернути на практичну частину роботи, власне на результати виконання дослідного завдання та методичні розробки. Виступ завершується формулюванням висновків.

Доповідь має містити:

- чітке формулювання обраної наукової проблеми;
- обґрунтування її актуальності;
- розкриття ступеня наукової розробки проблеми;
- визначення мети дипломної роботи, засобів її досягнення, конкретних завдань дослідження;
- відомості про структуру роботи;
- основні результати дослідження;
- стислий виклад авторських узагальнень, висновків, рекомендацій.

Після доповіді члени комісії і присутні ставлять запитання, відповідати на які треба мовою запитання. Відповіді на запитання голови, екзаменаторів та членів Державної екзаменаційної комісії мають бути аргументованими та по суті надавати пояснення щодо критичних зауважень рецензента і членів ДЕК лаконічним та змістовним способом.

Рішення про оцінку роботи за 5-бальною шкалою приймається на закритому засіданні Державної екзаменаційної комісії.

Лекції 4, 5. ГОЛОВНІ ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ. ПОШУК ІНФОРМАЦІЇ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

ПЛАН ЛЕКЦІЙ 4, 5

- 1. Знайомство з проблемою дослідження.**
- 2. Вибір об'єкта та обґрунтування предмета дослідження.**
- 3. Аналіз стану розроблення проблеми дослідження. Постановка його завдань.**
- 4. Пошук і накопичення наукової інформації за темою дослідження.**
- 5. Процедура висування гіпотези та розробки теоретичних передумов проведення дослідження.**
- 6. Постановка та формування системи питань дослідження.**
- 7. Безпосереднє проведення теоретичного чи практичного дослідження.**
- 8. Обробка та аналіз результатів дослідження.**
- Оформлення наукової роботи за результатами дослідження.**

Виходячи з факту існування загально прийнятої алгоритмічної послідовності процедур реалізації технології конкретно-наукових досліджень, розглянемо детальніше пізнавально-технологічні операції, що входять до неї, тобто визначимо змістовне насичення етапів алгоритму виконання наукових досліджень.

На першому етапі відбувається знайомство з проблемою дослідження. Наукові проблеми, як відомо, впливають з потреб розвитку суспільства і відрізняються від усіх інших проблем тим, що їхнє вирішення можливе лише на основі проведення відповідних наукових досліджень. Джерелом виникнення наукових проблем є суперечності між розвитком науки і станом реальної практики та її потребами.

Головною особливістю наукової проблеми є те, що для її розв'язання є необхідним проведення відповідного дослідження, яке спирається на спеціальні наукові методи та засоби.

На початку формулювання проблеми як особливо важливого наукового завдання слід вказувати на кінцевий результат, досягнення якого і становить, по суті, її необхідне вирішення.

Другий етап охоплює процедури вибору об'єкта та обґрунтування предмета дослідження, а також постановки його мети. Процедура вибору та обґрунтування об'єкта дослідження з методологічної точки зору є центральним і одним з найбільш відповідальних етапів наукової праці.

У результаті виконання цього етапу формують об'єкт-предметну структуру, яка, лишаючись незмінною під час дослідження, визначає правомірність, логіку й послідовність використання в науковій роботі тих чи інших теоретичних та експериментальних засобів. Таким чином, об'єкт-предметна структура виступає надалі як основа формування мети, змісту, програми та методики усього дослідження.

Об'єкт дослідження зазначається, як правило, у самому формулюванні проблеми дослідження. Тому під вибором об'єкта розуміють методологічну процедуру, спрямовану на обмеження широти дослідження, тобто конкретизацію меж і умов виділення з існуючої реальності її певної цілісності, яку і прийнято називати об'єктом дослідження.

Особливу увагу прийнято приділяти процедурі постановки мети дослідження, яка акумулює в собі передбачуваний його кінцевий результат і вказує на шлях досягнення цього результату, а, отже, виконує в науковій праці роль центрального методологічного інструменту.

Діалектична суть взаємозв'язку мети і дослідження, яке проводиться відповідно до неї, полягає в тому, що мета виступає у формі ідеального передбачення результату дослідження, а дослідження є складним процесом, спрямованим на досягнення поставленої мети.

Звідси й випливає найважливіша методологічна вимога логічної єдності проблеми, теми і мети дослідження, оскільки тема і мета дослідження, будучи ієрархічно пов'язаними елементами його загальної проблемно-цільової структури, визначаються значною мірою передбачуваним кінцевим результатом

започаткованої наукової праці.

Отже, цільова структура (*мета —> завдання —> питання*) кожного конкретного започаткованого дослідження визначається в основному його проблемою і формується у точній відповідності до його об'єкт-предметної структури.

Третій етап спрямовано на аналіз стану розроблення проблеми дослідження та постановку його завдань.

Слід застерегти, що у випадку невизначеності мети та об'єкта дослідження здійснення цього етапу є неможливим, оскільки будь-які намагання його реалізації трансформуються у процес повторного загального ознайомлення з проблемою дослідження.

Основною методологічною вимогою до виконання аналізу стану проблеми дослідження є наявність чітко поставленої мети і конкретно окресленого об'єкта дослідження.

Перед виконанням аналізу стану питання за темою дослідження необхідно скласти його план і продумати структуру викладу його результатів. План має віддзеркалювати основний зміст аналізу, а структура – форму його втілення.

Четвертий етап. Зазначимо, що *найважливішою умовою якісного виконання аналізу або огляду стану питання дослідження є вміння його автора здійснювати пошук, накопичення й обробку наукової інформації.*

Пошук і накопичування наукової інформації за темою дослідження проводять у такій послідовності.

1. Накопичують за допомогою енциклопедій, тлумачних словників, довідників та підручників загальну інформацію з проблеми дослідження. При цьому конспектують основні положення теоретичного та практичного знання про об'єкт дослідження, а також прийняті тлумачення наукових термінів.

2. Систематизують наведені в зазначеній вище літературі посилання на публікації наукових оглядів, монографій та науково-дослідницьких звітів.

3. Ознайомлюються з матеріалами оглядів, монографій і звітів, конспектують необхідну інформацію і виявляють у них посилання на оригінальні

наукові праці.

4. Здійснюють систематичний пошук реферативної інформації за реферативними журналами чи покажчиками.

5. Вивчають інформацію з реферативних видань і накопичують посилання на джерела, що містять цю інформацію в розгорнутому вигляді.

6. Відшуковують за допомогою накопичених посилань оригінали наукових праць із проблеми чи теми дослідження, ознайомлюються з їхнім змістом і конспектують необхідне.

Пошук інформації за темою дослідження вважають завершеним лише в тому випадку, якщо коло посилань замкнулося, тобто подальший пошук не виявляє посилань на нові праці.

П'ятий етап включає процедури висування гіпотези та розробки теоретичних передумов проведення дослідження. Гіпотеза виступає у вигляді припущення, що висувається для роз'яснення явища, яке вивчається, його суті, структури, зв'язків, закономірностей функціонування, рушійних сил розвитку й таке інше. Тому гіпотеза як конкретна форма наукового передбачення посідає центральне місце у дослідженні.

Отже, *процедура розробки гіпотези є найважливішим методологічним засобом приросту або зміни наукового знання.* У процесі її розробки формують конкретні припущення про ідеї, шляхи, методи й засоби одержання і перетворення цього знання чи необхідного для розв'язання наукової проблеми нового знання у форму, зручну для введення його в структуру вже існуючого наукового знання. Тому важливо розуміти, що ефективність результату складного інтуїтивного процесу формування гіпотези, у першу чергу, визначається наявністю фактів про об'єкт дослідження, а також умінням їх обробляти та осмислювати.

Методологічною основою теоретичного обґрунтування чи розробки теоретичних передумов дослідження є процес уявного створення теоретичної моделі явища, що вивчається, у вигляді ідеалізованого об'єкта, побудованого на підставі прийнятих допущень.

Шостий етап передбачає постановку та формування системи питань дослідження, що впливають безпосередньо з його завдань, сформульованих під час виконання третього етапу. У процесі проведення експериментальних або прикладних наукових робіт конкретні питання дослідження відображаються у їхніх програмах і методиках.

Сьомий етап охоплює безпосереднє проведення теоретичного чи експериментального дослідження. Теоретичне дослідження або його окремі операції у тій чи іншій формі реалізують практично на всіх етапах виконання досліджень, що належать до будь-якого рівня наукового пізнання: теоретичного, теоретико-емпіричного та емпіричного. При віднесенні наукових операцій до рівня теоретичних виходять з того факту, що теоретичне дослідження завжди пов'язане з вивченням опосередкованої дійсності, у якій відношення одного поняття чи об'єкта до іншого мислиться або пізнається лише через третє поняття чи об'єкт.

Відомо, що факти оточуючої реальності узагальнюють і систематизують за допомогою понять, що є найпростішими абстракціями, висловленими науковими термінами. Більш складними формами наукового мислення виступають категорії, що відображають універсальні (фундаментальні) властивості, відношення і процеси об'єктивної дійсності.

Добре розвинутий *понятійно-термінологічний апарат*, який формується з їхньою допомогою, дозволяє здійснювати адекватні описи об'єктів, явищ, процесів і відношень, що досліджуються. Завдяки цьому під час проведення теоретичних досліджень уточнюються і розширюються уявлення про об'єкти наукового пізнання.

З допомогою понятійно-термінологічного апарату у процесі пізнання виробляють основні структурні елементи наукового знання: судження, аксіоми, принципи, ідеї, закономірності, закони, концепції та парадигми. Використовуючи зазначені елементи та загальні методи теоретичних досліджень (абстрагування, аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, аналогію, моделювання), на основі діалектичного й логічного методів мислення виконують конкретне

теоретичне дослідження, спрямоване на досягнення мети, поставленої в науковій праці.

Теоретичні дослідження, що проводяться в межах наукових праць незалежно від їхньої мети, реалізуються за такими найбільш загальними етапами: обґрунтування абстрактного (ідеального) об'єкта; встановлення структури його елементів; визначення й опис зв'язків та відношень між елементами об'єкта; розробка нових термінів і категорій; формулювання принципів, закономірностей та законів функціонування елементів об'єкта; створення концепції розвитку і функціонування об'єкта дослідження як цілого.

Проведення експериментального дослідження здійснюють у точній відповідності з його програмою і методикою у терміни, встановлені календарним планом його проведення. Найважливішою вимогою до його реалізації є фіксування всіх вимірів та умов досліджень, що мають місце протягом виконання експерименту, а також нових, непередбачених з точки зору методики явищ і фактів.

Восьмий етап передбачає обробку та аналіз результатів експериментального дослідження і визначення їхньої надійності (достовірності).

Обробку та аналіз результатів експериментального дослідження виконують відповідно до розробленої програми й методики. При аналізі результатів розглядають лише найбільш суттєві (як правило, вперше одержані функціональні залежності, факти, властивості), уникаючи опису непотрібних з точки зору поставленої в дослідженні мети другорядних результатів.

При оформленні результатів експериментального або практичного дослідження найбільш широкого розповсюдження набули табличні та графічні форми їхнього подання.

Дев'ятий етап спрямовано на оформлення наукової роботи за результатами дослідження та захист.

На цьому етапі, перш за все, збирають результати окремих досліджень, упорядковують їх, визначають деякі додаткові характеристики або аналізують специфічні умови їхнього проведення, остаточно обробляють чи уточнюють

взаємозв'язок низки основних чинників, які впливають на закономірності функціонування об'єкта пізнання.

Порівняння результатів теоретичного та експериментального досліджень здійснюють за допомогою синтезу і теоретичної інтерпретації експериментальних даних, одержаних у дослідках. За допомогою порівняння визначають ступінь відповідності та взаємної кореляції теоретичних результатів, експериментальних даних і результатів практичної апробації, а отже, одержують можливість безпосереднього підтвердження, уточнення або коригування тих чи інших теоретичних положень у певній галузі наукового знання.

Формулювання висновків та пропозицій (рекомендацій) щодо використання теоретичних і практичних результатів та передбачення подальших напрямів досліджень даного питання (проблеми) викладаються в заключній частині наукової праці.

Структуру заключної частини дослідницької праці прийнято формувати у вигляді трьох логічних блоків.

1. Найбільш важливі висновки, отримані в результаті огляду стану проблеми, чи питання дослідження і підтверджені експериментом теоретичні передумови. *(При цьому обов'язково вказують на підтвердження гіпотези дослідження проведеним у ньому експериментом).*

2. Загальні висновки, одержані в результаті теоретичного або експериментального дослідження. У них вказують на найбільш типові стани, ознаки, властивості, відношення предметів дослідження, вивчені відповідно до його мети та об'єкт-предметної структури. *(При цьому описують ознаки об'єкта пізнання, спільні з ознаками інших об'єктів у даній сфері досліджень, а також розглядають усі важливі специфічні ознаки предметів дослідження, що забезпечують функціонування його об'єкта в конкретних умовах).*

3. Рекомендації щодо використання результатів дослідження. *(У них обґрунтовують шляхи і цілі подальших досліджень або показують їхню недоцільність і дають конкретні рекомендації щодо практичного застосування отриманих результатів).*

Побудована таким чином заключна частина наукової праці містить найбільш значущі висновки для кожного розділу, що викладаються у відповідному порядку, і розроблені автором рекомендації щодо застосування результатів проведеного дослідження.

Лекція 6. ВИБІР ОБ'ЄКТА ТА ПРЕДМЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ 6

- 1. Обґрунтування об'єкт-предметної структури дослідження.**
- 2. Ієрархічна система об'єкт-предметної структури дослідження.**
- 3. Функції об'єкт-предметної структури дослідження.**
- 4. Відмінності між об'єктом та предметом дослідження.**

Обґрунтування вибору об'єкта та предмета наукового дослідження є вихідною і вельми важливою процедурою, від результату виконання якої залежать подальші логіка та якість реалізації основних етапів наукової праці: формулювання найменування, обґрунтування об'єкт-предметної структури, постановки мети, завдань і питань дослідження, розробки його теоретичних передумов, гіпотези та програми, обґрунтування методики, аналізу результатів і формулювання висновків та рекомендацій.

Відомо, що розгляд та узагальнення результатів теоретичних розробок зазначених вище питань дозволяє розділити процедуру обґрунтування об'єкт-предметної структури дослідження на таку послідовність формально-методологічних операцій: 1) визначення об'єкта дослідження у межах об'єктної сфери певної галузі наукового знання; 2) розподіл об'єкта дослідження на предмети дослідження (або виділення предмета дослідження з об'єкта дослідження); 3) деталізація аспектів дослідження у межах кожного з його предметів або на стиках двох суміжних предметів дослідження.

Неважко переконатися, що наведена таким чином систематизація операцій аналізованої процедури за своєю суттю є ієрархічною основою загальнометодологічної схеми взаємозв'язку та взаємодії згаданих атрибутів (об'єкт, предмет, аспект), послідовно структурована сукупність яких і дає нам уявлення про об'єкт-предметну структуру наукового дослідження як певну методологічну систему.

Рис. 6.1. Узагальнення схеми об'єкт-предметної структури наукового дослідження

Зважаючи на це, зазначимо, що **методологічною функцією об'єкт-предметної структури** є обмеження області дослідження, започаткованого в обсязі його конкретної теми, і забезпечення строго ортодоксальної системно-логічної основи здійснення усіх науково-дослідницьких операцій та експериментальних процедур, а також структурно-змістової побудови опису результатів їх реалізації.

Зовнішня функція об'єкт-предметної структури як комплексного методологічного інструментарію полягає у свідомому з боку дослідника обмеженні дослідження, що ним проводиться. На відміну від неї, **внутрішня функція** спрямована на однозначне регламентування й забезпечення зв'язку всіх теоретичних та експериментальних процедур, структурована сукупність яких і складає по суті процес наукового дослідження в обсязі виконуваної роботи.

При цьому стає цілком зрозуміло, що в ролі предметів дослідження можуть виступати лише ті елементи об'єктивної реальності, які входять безпосередньо в об'єкт наукового пізнання, або зв'язки, що забезпечують його взаємодію з іншими об'єктами реального світу.

За своєю функціонально-методологічною суттю *процедура обґрунтування предмета або предметів дослідження спрямована на доказ достатності вивчення тих сторін чи явищ, які відбивають предмети, для розв'язання проблеми, поставленої у науковій праці.*

Дослідження за кількістю вибраних предметів поділяють на однопредметні та багатопредметні (комплексні). Однопредметне дослідження характеризується чітко заданим об'єктом і наявністю лише одного предмета дослідження.

Однопредметні дослідження належать здебільшого до теоретичних областей наукового знання. Їх відрізняє, як правило, наявність одного предмета дослідження, що виступає в ролі конкретної ідеальної моделі для опису найбільш вагомих явищ, сторін чи зв'язків, які сприяють розкриттю сутності або особливостей функціонування обраного об'єкта. Легко помітити, що комплексне (багатопредметне) теоретичне дослідження, різні предмети якого є частинами одного об'єкта, здатне замінити цілу низку відповідних однопредметних досліджень.

Як бачимо, усі зазначені елементи об'єкт-предметної, цільової та гіпотетичної структур виступають у дослідженні в ролі однозначно взаємопов'язаних комплексних засобів приросту наукового знання про об'єкт, що вивчається. Тому об'єкт-предметна структура, що формується на початковій стадії дослідження, потенційно визначає не лише основні його структурні елементи, але й зумовлює весь його операційно-методологічний інструментарій: вироблення стратегії дослідження, обґрунтування його етапів, розробку понятійно-категоріального апарату наукової праці, вибір тактичних засобів методологічного аналізу процедур, що складають дослідження.

Також вважаємо за доцільне навести **порівняльно-методологічні ознаки, за якими слід розрізняти об'єкт і предмет дослідження.**

- 1. Поза поставленою метою об'єкт і предмети дослідження не мають певного конкретного сенсу, тобто не існують.*
- 2. Об'єкт відноситься до предмета як ціле до своєї частини.*
- 3. По відношенню до об'єкта як частини реальної дійсності предмет є лише*

певною його стороною або елементом з будь-якою групою або комплексом характеристик, властивостей, зв'язків.

4. Об'єкт за ступенем ідеалізації його властивостей завжди абстрактніший за предмет і завжди менш однозначно описується.

5. Об'єкт, як правило, вибирається з реальності, яка пізнається, а предмет може носити суто модельний, штучний або умовний характер, необхідний для проведення дослідження.

6. Об'єкт дослідження безпосередньо не керований, а предмет керований частково або повністю. Управління зміною станів об'єкта здійснюється дослідником шляхом цілеспрямованої зміни стану, властивостей, відношень або характеристик предметів, що входять в об'єкт дослідження.

7. Предметом дослідження вважають лише ту частину об'єкта, зміна якої можлива з волі дослідника. Інші частини, сторони або характеристики об'єкта виступають у дослідженні в ролі умов функціонування об'єкта або обмежують область застосування результатів проведеного дослідження.

Лекція 7. ПОСТАНОВКА МЕТИ, ЗАВДАНЬ ТА ПИТАНЬ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ 7

1. Процедура постановки мети НД.

2. Постановка завдань НД.

3. Перехід від завдань до питань НД.

Процедуру постановки мети наукового дослідження виконують на етапі ознайомлення з проблемою дослідження і вибору його теми. Остаточне формулювання мети здійснюють, спираючись на результати виконання процедур вибору об'єкта дослідження та обґрунтування його об'єкт-предметної структури.

Мета наукового дослідження є центральним елементом структури та найважливішим методологічним інструментом дослідження. Цим пояснюється особлива увага до процесу її постановки і жорстка однозначність вимог до її формулювання.

Методологічно ключова по відношенню до інших елементів дослідження роль мети пов'язана з її поліфункціональністю.

Звернімо увагу на той факт, що під час викладення мети дослідження у межах конкретної праці дуже часто саме слово «мета» доповнюється різними прикметниками типу: *головна, робоча, дальня, основна, провідна, загальна, проміжна, окрема, другорядна, допоміжна, паралельна, найближча, кінцева, конкретна* і т. п. Така різноманітність формулювань навіть при можливій правомірності їх співвіднесення в обсязі конкретної наукової праці ускладнює сприйняття внутрішніх зв'язків, що мають місце між елементами традиційної цільової структури дослідження.

Мета наукового дослідження редукується (зводиться) до його окремих завдань. При цьому завдання теоретичного дослідження також розташовують у певній логічній послідовності, яка передбачає можливість виконання кожного наступного завдання за умов виконання попереднього завдання.

Кожне окреме завдання цільової структури наукового дослідження редукується, у свою чергу, до конкретних питань, теоретичне або експериментальне вирішення яких і забезпечує виконання поставленого завдання. При цьому кожне конкретне завдання, поставлене в обсязі наукової праці, вважається виконаним лише у разі отримання відповідей на ті питання, до яких воно редукується згідно із цільовою структурою дослідження.

Наведемо також загальноприйняту термінологію ієрархічної класифікації цілей різних рівнів, що використовується у планових і наукових документах: *мета* (поставлена урядом) → *завдання* (затверджені плановими державними документами) → *питання* (поставлені у проблемах запланованих досліджень) → *ціль* (поставлені в дослідженнях за конкретними темами) → *завдання* (поставлені для досягнення мети конкретного дослідження) → *питання* (розв'язання яких

забезпечує вирішення кожного окремо взятого завдання дослідження).

Тут, всередині більш складної структури загальної проблемно-цільової структури наукових досліджень, наочно просліджується відносність понять «мета», «завдання» і «питання». Тому в методології прийнято членувати будь-яку як завгодно складну ієрархічну структуру завдань на окремі супідрядні одна одній і повторювані ортодоксальні групи, побудовані у формі послідовного підпорядкування: *мета* → *завдання* → *питання*.

Окрім цього, дослідник повинен також мати певні уявлення про низку методологічних особливостей реалізації процесу постановки мети дослідження. Вище ми відзначали, що тема впливає з проблеми дослідження, а його мета визначається окремим більш конкретним завданням або питанням проблеми. Таким чином, мета впливає із завдань розвитку певної галузі наукового знання, поставлених в її проблемах, але відрізняється від них конкретизацією об'єкта, що вивчається, і дозволяє на основі уточнення його головних сторін і відношень через предмети дослідження переходити до завдань дослідження.

При цьому дослідження, спрямоване на розв'язання наукової проблеми, здійснюється в обсязі теми саме у відповідності до поставленої мети. Зазначимо також, що процедура визначення об'єкта є конкретизацією типового змісту головних суперечностей, що входять у проблему дослідження, а мета дозволяє здійснити перехід від об'єкта до предметів дослідження як носіїв різних сторін означених суперечностей.

Під час постановки завдань дослідження необхідно дотримуватися таких правил.

1. У ролі завдань дослідження можна ставити лише ті завдання, розв'язання яких необхідне для досягнення мети.

2. Завдання, розв'язання яких не вимагає застосування теоретичних або експериментальних наукових методів, не можуть виступати в ролі завдань дослідження.

3. Послідовність постановки й викладення завдань дослідження має точно відповідати прийнятій у ньому логіці наукового пізнання предметів

дослідження.

4. Сукупність поставлених у дослідженні завдань має бути мінімальною за ознаками їхньої необхідності й достатності для досягнення мети дослідження.

5. Завдання, поставлені у цільовій структурі наукової праці, мають бути домірними за рівнем їх складності.

Завдання, що вирішуються в процесі досягнення мети конкретно-наукових праць, можна класифікувати на: *теоретичні, логічні, статистичні, аналітичні та експериментальні*.

Теоретичні завдання наукової праці вирішують за допомогою певної системи висновків, що спираються на існуючі в науці знання і факти. При цьому дослідник на основі певних умов та передумов дослідження, які він розробляє, здійснює вихід за межі існуючого знання і відомих фактів. Такий вихід за межі відомого реалізують, використовуючи певні концепції, принципи, методи, критерії та засоби методології наукового пізнання.

У процесі вирішення теоретичних завдань застосовують діалектичні та методологічні принципи, загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукцію, дедукцію тощо), вирішуючи при цьому конкретні теоретичні, практичні і теоретико-практичні питання наукового дослідження.

Лекція 8. ПІДГОТОВКА ТА ЗАХИСТ СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ 8

- 1. Особливості підготовки рефератів та доповідей.**
- 2. Особливості підготовки та презентації курсових робіт.**
- 3. Особливості підготовки та захисту дипломних робіт.**

8.1. Особливості підготовки рефератів та доповідей

Реферат – це науково-дослідницька робота, що містить стисле викладення у письмовому вигляді змісту наукових праць (монографій, навчальних посібників, наукових статей тощо) на задану тематику. У рефераті студент викладає основні положення (ідеї, рішення, припущення і т. д.), що містяться у декількох джерелах, наводить різні точки зору, обґрунтовує свою думку щодо них.

Об'єм реферату – не менше 5 і не більше 15 сторінок, надрукованих через 1,5 інтервала 14 кеглем (шрифт Times New Roman). У рефераті обов'язково надавати посилання на використані джерела. Вони мають бути оформлені відповідно до існуючого стандарту.

Доповідь – це запис усного повідомлення за певною тематикою. Його призначено для зачитування / презентації на семінарському занятті або науковій конференції.

Текст доповіді може бути записаний повністю або у вигляді тез. В останньому випадку у логічній послідовності записуються лише основні думки.

8.2. Особливості підготовки та презентації курсових робіт

Серед основних завдань виконання курсової роботи є поглиблення та закріплення отриманих знань з певної дисципліни, набуття навичок самостійного проведення наукових досліджень, аналізу, узагальнення та оформлення результатів власної творчої доробки.

З метою упорядкування основних етапів роботи рекомендується складання робочого плану із зазначенням строків їх виконання. До нього можна включити такі етапи: 1) вибір теми; 2) вивчення спеціальної літератури; 3) складання плану курсової роботи; 4) регулярні консультації з науковим керівником; 5) вивчення практики; 6) написання першого (чорнового) варіанту роботи; 7) представлення роботи науковому керівнику; 8) усунення недоліків, редагування та представлення остаточного варіанту на кафедру; 9) підготовка доповіді та / або публікації (якщо це потрібно).

Не можуть бути зарахованими курсові роботи:

- виконані виключно на основі підручника, без використання аналізу спеціальної літератури або такі, що містять ілюстративний матеріал з підручників, навчальних посібників, монографій та наукових статей;
- виконані не самостійно, а шляхом плагіату, без посилань на авторів або джерела або такі, що є конспектом підручника, навчального посібника або монографії;
- такі, що не розкривають змісту теми, або такі, що містять грубі помилки;
- такі, що містять значну кількість граматичних та / або стилістичних помилок, а також такі, що є неохайно або невірно оформленими.

8.3. Особливості підготовки та захисту дипломних робіт

Серед вимог до кваліфікаційних дипломних робіт основними є такі:

- робота має носити творчий та самостійний характер;

- робота має відповідати вимогам логічного та чіткого викладу матеріалу, доказовості та достовірності наведених фактів;
- робота має відображати вміння студента користуватися раціональними засобами пошуку, відбору та систематизації інформації;
- робота має бути правильно оформленою (мати чітку структуру, завершеність, правильне оформлення бібліографічних посилань, списку літератури, акуратність оформлення).

З метою упорядкування основних етапів дипломної роботи рекомендується складання робочого плану-графіку із зазначенням строків їх виконання.

Дипломна робота не може бути допущена до захисту, якщо:

- вона є плагіатом або компіляцією;
- її виконано виключно на базі підручників, однієї монографії або одного навчального посібника без використання спеціальної літератури;
- у ній не містяться ілюстративні матеріали;
- її зміст не відповідає темі, або темі в основному не розкрито;
- вона містить значну кількість граматичних та / або стилістичних помилок або є неохайно чи невірно оформленою.

Дипломну роботу, допущену до захисту, направляють на рецензування. Рецензентами виступають висококваліфіковані спеціалісти (доценти, професори). Рецензент надає письмовий відгук на дипломну роботу. Студенту надається можливість ознайомитися з рецензією до процедури захисту, щоб він зміг урахувати зауваження при підготовці до захисту. Рекомендується підготувати письмові відповіді на такі зауваження, щоб на захисті грамотно та аргументовано висловити свою думку щодо них.

До захисту дипломних робіт допускаються такі, що було вчасно подано на розгляд, що мають позитивний відгук та рецензію.

Готуючись до захисту дипломної роботи, студент має змогу підготувати текст виступу. Орієнтовний час для доповіді на захисті складає 10 – 15 хвилин.

Захист дипломної роботи відбувається на відкритому засіданні ДЕК за умови участі двох третин її складу та обов'язкової присутності Голови комісії або

заступника Голови комісії. На такому засіданні бажаною є присутність наукового керівника. Захист розпочинається з доповіді студента. Після закінчення доповіді члени комісії можуть ставити студенту запитання з тематики дослідження. Питання можна записувати, обдумувати перед тим, як надавати на них відповідь. Відповіді мають бути стислими та аргументованими. Після цього зачитують відгук керівника та рецензію або надається слово керівнику та рецензенту для висловлення своєї думки про роботу. Студенту надається можливість надати відповіді на зауваження.

II. ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ

Аксиома – це положення, яке є початковим, тобто таким, що не вимагає доказів і з якого за встановленими правилами виводяться інші положення.

Гіпотеза – припущення, що потребує перевірки і доведення про причину, яка приводить до певного висновку, про структуру досліджуваних об'єктів і характер внутрішніх та зовнішніх зв'язків структурних елементів.

Дипломна робота – це кваліфікаційне навчально-наукове дослідження студента, яке виконується на завершальному етапі навчання у вищому навчальному закладі.

Доповідь – це запис усного повідомлення за певною тематикою. Його призначено для зачитування / презентації на семінарському занятті або науковій конференції.

Завданнями дослідження, що формулюють у науковій праці, називають ті питання, розв'язання яких є необхідним для досягнення постановленої в ній мети.

Закон – це об'єктивний, істотний, внутрішній, необхідний і стійкий зв'язок між явищами, процесами.

Закономірність – це: 1) сукупність дії багатьох законів; 2) система істотних, необхідних загальних зв'язків, кожен з яких становить окремий закон.

Ідея – це: 1) нове інтуїтивне пояснення події або явища; 2) визначальне, стрижньове положення в теорії.

Категорія – загальне, фундаментальне поняття, що відображає найбільш суттєві властивості і відносини предметів та явищ. Категорії бувають філософськими, загальнонауковими і належать до окремої галузі науки.

Концепція – це система теоретичних поглядів, з'єднаних науковою ідеєю (науковими ідеями).

Курсова робота – це самостійне навчально-наукове дослідження студента, яке виконується з певної навчальної дисципліни або окремих її розділів.

Мета – один з елементів свідомої діяльності людини, що характеризує мисленнєве передбачення результату діяльності та шляхи його реалізації за допомогою певних засобів.

Методика – послідовна або алгоритмічна сукупність дій, операцій, прийомів чи методів теоретичної або практичної діяльності людини.

Методологія – система принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності людини.

Наукове дослідження – це діяльність, направлена на всебічне вивчення об'єкта, процесу або явища, їх структури і зв'язків, а також отримання й упровадження в практику корисних для людини результатів.

Науковий термін – це слово або поєднання слів на позначення поняття, вживане в науці. Сукупність понять (термінів), які використовуються в конкретній науці, утворює її понятійний апарат.

Об'єкт наукової діяльності – те, що вивчає конкретна наука, на що направлено наукове пізнання.

Парадигма – вихідна, концептуальна схема, модель постановки проблем та їхнього вирішення, методів дослідження, що панують певний історичний період у науковому товаристві.

Положення – наукове твердження, сформульована думка.

Поняття – це думка, що відображає суттєві й необхідні ознаки певної безлічі предметів або явищ.

Принцип – це провідна ідея, основне початкове положення теорії, вчення, науки.

Проблема – це складна теоретична або практична задача, способи вирішення якої невідомі або відомі не повністю, як результат глибокого вивчення.

Резюме – стисла загальна характеристика наукової роботи. Призначення резюме – оперативне ознайомлення з методикою дослідження, фактичними результатами та основними висновками наукової роботи.

Реферат – це науково-дослідницька робота, що містить стисле викладення у письмовому вигляді змісту наукових праць (монографій, навчальних посібників, наукових статей та тощо) на задану тематику.

Суб'єкт наукової діяльності – конкретний дослідник, науковець, спеціаліст наукової організації, організація.

Теорія – це логічно організоване знання, концептуальна система знань, яка адекватно і цілісно відображає певну сторону дійсності.

Формулювання теми дослідження складається зі змісту двох смислових

елементів: кінцевого результату дослідження (його конкретної користі) і предмета (або предметів) дослідження.

Додатки

Додаток А

Зразок оформлення титульного аркуша курсової роботи

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
Кафедра англійської філології

КУРСОВА РОБОТА

**КОМУНІКАТИВНІ ПРИНЦИПИ В ДИСКУРСІ БРИТАНСЬКОЇ
ЖІНКИ**

(на матеріалі творів Дж. Чосера та Р. Б. Шерідана)

Студентки IV курсу групи ЯА-41
напряму підготовки 6.020303 “Філологія”
спеціальності “Мова і література (англійська)”
Лешукової Марії Вікторівни
Керівник: канд. філол. наук,
доц. Морозова І. І.

Національна шкала _____
Кількість балів: ____ Оцінка: ECTS ____

м. Харків – 2014

Зразок оформлення титульного аркуша дипломної роботи

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
Кафедра англійської філології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
**КОМУНІКАТИВНІ ПРИНЦИПИ В ДИСКУРСІ БРИТАНСЬКОЇ
ЖІНКИ**
(на матеріалі творів Дж. Чосера та Р. Б. Шерідана)

Студентки V курсу групи ЯА-51
напряму підготовки 8.02030302 “Філологія”
спеціальності “Мова і література (англійська)”
Лешукової Марії Вікторівни
Керівник: канд. філол. наук,
доц. Морозова І. І.

Рецензент: док. філол. наук,
проф. Солощук Л. В.

Національна шкала _____
Кількість балів: ____ Оцінка: ECTS ____

Рекомендовано до захисту
засіданням кафедри англійської філології.
Протокол № ____ від _____ 2014 р.
Зав. кафедри _____ (проф. Самохіна В.О.)

м. Харків – 2014

Зразок оформлення змісту дипломної / курсової роботи

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК СПЕЦІАЛЬНОСТІ.....	4
1.1. Основи методики навчання іноземної мови у ВНЗ	4
1.2. Комплексне та аспектне навчання	7
1.3. Навчання граматики	10
Висновки до розділу 1	14
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ НАВЧАННЯ	16
2.1. Експериментальна система вправ	16
2.2. Опис експериментального навчання	20
2.2.1. Відбір груп	20
2.2.2. Хід навчання	24
2.2.3. Аналіз результатів	28
Висновки до розділу 2	32
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	34
СПИСОК ДЖЕРЕЛ БІБЛІОГРАФІЧНОГО МАТЕРІАЛУ	37
СПИСОК СЛОВНИКІВ ТА ДОВІДНИКІВ	40
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	41
ДОДАТОК А. ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ	42
ABSTRACT	44

Правила оформлення списку джерел бібліографічного матеріалу

Форма 23

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги: Один автор	<ol style="list-style-type: none"> 1. Василій Великий. Гомілії / Василій Великий ; [пер. з давньогрец. Л. Звонська]. — Львів : Свічадо, 2006. — 307 с. — (Джерела християнського Сходу. Золотий вік патристики IV—V ст. ; № 14). 2. Коренівський Д. Г. Дестабілізуючий ефект параметричного білого шуму в неперервних та дискретних динамічних системах / Коренівський Д. Г. — К. : Ін-т математики, 2006. — 111 с. — (Математика та її застосування) (Праці / Ін-т математики НАН України ; т. 59). 3. Матюх Н. Д. Що дорожче срібла-золота / Наталія Дмитрівна Матюх. — К. : Асамблея діл. кіл : Ін-т соц. іміджмейкінгу, 2006. — 311 с. — (Ювеліри України ; т. 1). 4. Шкляр В. Елементал : [роман] / Василь Шкляр. — Львів : Кальварія, 2005. — 196, [1] с. — (Першотвір).
Два автори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Матяш І. Б. Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині : історія, спогади, арх. док. / І. Матяш, Ю. Мушка. — К. : Києво-Могилян. акад., 2005. — 397, [1] с. — (Бібліотека наукового щорічника «Україна дипломатична» ; вип. 1). 2. Ромовська З. В. Сімейне законодавство України / З. В. Ромовська, Ю. В. Черняк. — К. : Прецедент, 2006. — 93 с. — (Юридична бібліотека. Бібліотека адвоката) (Матеріали до складання кваліфікаційних іспитів для отримання Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю ; вип. 11). 3. Суберляк О. В. Технологія переробки полімерних та композиційних матеріалів : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Суберляк, П. І. Баштанник. — Львів : Растр-7, 2007. — 375 с.
Три автори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Акофф Р. Л. Идеализированное проектирование: как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации / Акофф Р. Л., Магидсон Д., Эддисон Г. Д. ; пер. с англ. Ф. П. Тарасенко. — Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. — XLIII, 265 с.
Чотири автори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / [Вітвіцький В. В., Кисляченко М. Ф., Лобастов І. В., Нечипорук А. А.]. — К. : НДІ «Укراгропромпродуктивність», 2006. — 106 с. — (Бібліотека спеціаліста АПК. Економічні нормативи). 2. Механізація переробної галузі агропромислового комплексу : [підруч. для учнів проф.-техн. навч. закл.] / О. В. Гвоздев, Ф. Ю. Ялпачик, Ю. П. Рогач, М. М. Сердюк. — К. : Вища освіта, 2006. — 478, [1] с. — (ПТО : Професійно-технічна освіта).

П'ять і більше авторів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Психология менеджмента / [Власов П. К., Липницкий А. В., Лушихина И. М. и др.] ; под ред. Г. С. Никифорова. — [3-е изд.]. — Х. : Гуманитар. центр, 2007. — 510 с. 2. Формування здорового способу життя молоді : навч.-метод. посіб. для працівників соц. служб для сім'ї, дітей та молоді / [Т. В. Бондар, О. Г. Карпенко, Д. М. Дикова-Фаворська та ін.]. — К. : Укр. ін-т соц. дослідж., 2005. — 115 с. — (Серія «Формування здорового способу життя молоді» : у 14 кн., кн. 13).
Без автора	<ol style="list-style-type: none"> 1. Історія Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря / [авт. тексту В. Клос]. — К. : Грані-Т, 2007. — 119 с. — (Грані світу). 2. Воскресіння мертвих : українська барокова драма : антологія / [упорядкув., ст., пер. і прим. В. О. Шевчук]. — К. : Грамота, 2007. — 638, [1] с. 3. Тіло чи особистість? Жіноча тілесність у вибраній малій українській прозі та графіці кінця XIX — початку XX століття : [антологія / упоряд. Л. Таран, О. Лагутенко]. — К. : Грані-Т, 2007. — 190, [1] с. 4. Проблеми типологічної та квантитативної лексикології : [зб. наук. праць / наук. ред. Каліущенко В. та ін.]. — Чернівці : Рута, 2007. — 310 с.
Багатотомний документ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Історія Національної академії наук України, 1941—1945 / [упоряд. Л. М. Яременко та ін.]. — К. : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2007— .— (Джерела з історії науки в Україні). Ч. 2 : Додатки — 2007. — 573, [1] с. 2. Межгосударственные стандарты : каталог в 6 т. / [сост. Ковалева И. В., Рубцова Е. Ю. ; ред. Иванов В. Л.]. — Львов : НТЦ «Леонорм-Стандарт», 2005— .— (Серия «Нормативная база предприятия»). Т. 1. — 2005. — 277 с. 3. Дарова А. Т. Неисповедимы пути Господни...: (Дочь врага народа) : трилогия / А. Дарова. — Одесса : Астропринт, 2006 — (Сочинения : в 8 кн. / А. Дарова ; кн. 4). 4. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права: Особенная часть : в 6 т. / Н. П. Кучерявенко. — Х.: Право, 2002— .— Т. 4.: Косвенные налоги. — 2007. — 534 с. 5. Реабілітовані історією. Житомирська область : [у 7 т.]. — Житомир : Полісся, 2006— .— (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією» : у 27 т. / голов. редкол. : Тронько П. Т. (голова) [та ін.]). Кн. 1 / [обл. редкол. : Синявська І. М. (голова) та ін.]. — 2006. — 721, [2] с. 6. Бондаренко В. Г. Теорія ймовірностей і математична статистика. Ч. 1 / В. Г. Бондаренко, І. Ю. Канівська, С. М. Парамонова. — К. : НТУУ «КПІ», 2006. — 125 с.

Матеріали конференцій, з'їздів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування агропромислового комплексу : матеріали Всеукр. конф. молодих учених-аграрників [«Молодь України і аграрна реформа»], (Харків, 11—13 жовт. 2000 р.) / М-во аграр. політики, Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. — Х. : Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва, 2000. — 167 с. 2. Кібернетика в сучасних економічних процесах : зб. текстів виступів на республік. міжвуз. наук.-практ. конф. / Держкомстат України, Ін-т статистики, обліку та аудиту. — К. : ІСОА, 2002. — 147 с. 3. Матеріали ІХ з'їзду Асоціації українських банків, 30 червня 2000 р. інформ. бюл. — К. : Асоц. укр. банків, 2000. — 117 с. — (Спецвип. : 10 років АУБ). 4. Оцінка й обґрунтування продовження ресурсу елементів конструкцій : праці конф., 6—9 черв. 2000 р., Київ. Т. 2 / відп. ред. В. Т. Трощенко. — К. : НАН України, Ін-т пробл. міцності, 2000. — С. 559—956, ХІІІ, [2] с. — (Ресурс 2000). 5. Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій : зб. наук. праць / наук. ред. В. І. Моссаковський. — Дніпропетровськ : Навч. кн., 1999. — 215 с. 6. Ризикологія в економіці та підприємництві : зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 27 – 28 берез. 2001 р. / М-во освіти і науки України, Держ податк. адмін. України [та ін.]. — К. : КНЕУ : Акад. ДПС України, 2001. — 452 с.
Словники	<ol style="list-style-type: none"> 1. Географія : словник-довідник / [авт.-уклад. Ципін В. Л.]. — Х. : Халімон, 2006. — 175, [1] с. 2. Тимошенко З. І. Болонський процес в дії : словник-довідник основ. термінів і понять з орг. навч. процесу у вищ. навч. закл. / З. І. Тимошенко, О. І. Тимошенко. — К. : Європ. ун-т, 2007. — 57 с. 3. Українсько-німецький тематичний словник [уклад. Н. Яцко та ін.]. — К. : Карпенко, 2007. — 219 с. 4. Європейський Союз : словник-довідник / [ред.-упоряд. М. Марченко]. — 2-ге вид., оновл. — К. : К.І.С., 2006. — 138 с.
Бібліографічні показники	<ol style="list-style-type: none"> 1. Куц О. С. Бібліографічний показчик та анотації кандидатських дисертацій, захищених у спеціалізованій вченій раді Львівського державного університету фізичної культури у 2006 році / О. Куц, О. Вацеба. — Львів : Укр. технології, 2007. — 74 с. 2. Систематизований показчик матеріалів з кримінального права, опублікованих у Віснику Конституційного Суду України за 1997—2005 роки / [уклад. Кириш Б. О., Потлань О. С.]. — Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. — 11 с. — (Серія: Бібліографічні довідники ; вип. 2).

Дисертації	1. Петров П. П. Активність молодих зірок сонячної маси : дис. ... доктора фіз.-мат. наук : 01.03.02 / Петров Петро Петрович. — К., 2005. — 276 с.
Автореферати дисертацій	<p>1. Новосад І. Я. Технологічне забезпечення виготовлення секцій робочих органів гнучких гвинтових конвеєрів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.02.08 «Технологія машинобудування» / І. Я. Новосад. — Тернопіль, 2007. — 20, [1] с.</p> <p>2. Нгуен Ші Данг. Моделювання і прогнозування макроекономічних показників в системі підтримки прийняття рішень управління державними фінансами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.13.06 «Автоматиз. системи упр. та прогрес. інформ. технології» / Нгуен Ші Данг. — К., 2007. — 20 с.</p>
Частина книги, періодичного, продовжуваного видання	<p>1. Козіна Ж. Л. Теоретичні основи і результати практичного застосування системного аналізу в наукових дослідженнях в області спортивних ігор / Ж. Л. Козіна // Теорія та методика фізичного виховання. — 2007. — № 6. — С. 15—18, 35—38.</p> <p>2. Гранчак Т. Інформаційно-аналітичні структури бібліотек в умовах демократичних перетворень / Тетяна Гранчак, Валерій Горовий // Бібліотечний вісник. — 2006. — № 6. — С. 14—17.</p> <p>3. Валькман Ю. Р. Моделирование НЕ-факторов — основа интеллектуализации компьютерных технологий / Ю. Р. Валькман, В. С. Быков, А. Ю. Рыхальский // Системні дослідження та інформаційні технології. — 2007. — № 1. — С. 39—61.</p> <p>4. Ма Шуін Проблеми психологічної підготовки в системі фізкультурної освіти / Ма Шуін // Теорія та методика фізичного виховання. — 2007. — № 5. — С. 12—14.</p> <p>5. Регіональні особливості смертності населення України / Л. А. Чепелевська, Р. О. Моїсеєнко, Г. І. Баторшина [та ін.] // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. — 2007. — № 1. — С. 25 – 29.</p> <p>6. Валова І. Нові принципи угоди Базель II / І. Валова ; пер. з англ. Н. М. Середи // Банки та банківські системи. — 2007. — Т. 2, № 2. — С. 13—20.</p> <p>7. Зеров М. Поетична діяльність Куліша // Українське письменство XIX ст. Від Куліша до Винниченка : (нарис з новітнього укр. письменства) : статті / Микола Зеров. — Дрогобич, 2007. — С. 245—291.</p> <p>8. Третьяк В. В. Возможности использования баз знаний для проектирования технологии взрывной штамповки / В. В. Третьяк, С. А. Стадник, Н. В. Калайтан // Современное состояние использования импульсных источников энергии в промышленности : междунар. науч.-техн. конф., 3 – 5 окт. 2007 г. : тезисы докл. — Х., 2007. — С. 33.</p> <p>9. Чорний Д. Міське самоврядування: тягарі проблем, принади цивілізації / Д. М. Чорний // По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України (кінець XIX – початок XX ст.) / Д. М. Чорний. — Х., 2007. — Розд. 3. — С. 137 – 202.</p>

Електронні ресурси	<ol style="list-style-type: none"> 1. Богомольний Б. Р. Медицина екстремальних ситуацій [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. мед. вузів III—IV рівнів акредитації / Б. Р. Богомольний, В. В. Кононенко, П. М. Чуєв. — 80 Min / 700 MB. — Одеса : Одес. мед. ун-т, 2003. — (Бібліотека студента-медика) — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. — Систем. вимоги : Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97-2000.— Назва з контейнера. 2. Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти за даними Всеукр. перепису населення 2001 р. [Електронний ресурс] : / Держ. ком. статистики України ; ред. О. Г. Осауленко. — К. : CD-вид-во «Інфодиск», 2004. — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. — (Всеукр. перепис населення, 2001). — Систем. вимоги: Pentium-266 ; 32 Mb RAM ; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. — Назва з титул. екрану. 3. Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси в науці, культурі та освіті : (підсумки 10-ї Міжнар. конф. «Крим-2003») [Електронний ресурс] / Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, А. Г. Бровкін, І. А. Павлуша // Бібліотечний вісник — 2003. — № 4. — С. 43. — Режим доступу до журн. : http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm.
--------------------	---

Зразок оформлення списку умовних скорочень

Список аббревіатур, акронімів та скорочень

1. *LOL* – *laugh out loud* (сміх у голос).
2. *OAL* – *optimal excess link* (оптимальний надлишок посилання).
3. *CIA* – *central intelligence agency* (центральне розвідувальне управління).
4. *CNN* – *cable news network*.
5. *NP* – *no problem* (без питань).
6. *IPA* – *India Pale Ale* (різновид пива).
7. *WB* – *welcome back* (із поверненням).
8. *PVT/PM* = *private message* (приватне повідомлення).
9. *GF* – *girlfriend* (подружка).
10. *GI* – *Government Issue* (нік Американських солдатів).
11. *OP* – *original poster* (на позначення людини, яка першою висловила свій коментар у чаті).
12. *TY* – *thank you* (дякую).
13. *YW* – *you are welcome* (нема за що).
14. *PLS* – *please* (будь ласка).
15. *ASAP* – *as soon as possible* (як можна скоріше).
16. *RUOK* – *Are you OK?*(все добре?).
17. *B4* – *before* (перед тим, як).
18. *Thx* – *thanks* (дякую).
19. *BTW* – *by the way* (до речі).
20. *CU* – *See you!* (побачимось).
21. *CUL8R* – *See you later!* (побачимось незабаром).
22. *UR* – *you are* (Ви).
23. *Wknd* – *weekend* (вихідні).
24. *HAND* – *Have a nice day!* (Гарного дня).
25. *2day* – *today* (сьогодні).

26. *IMHO* – *In my humble opinion* (на мою думку).

Макет структури розділу

РОЗДІЛ 1

НАЗВА (по центру)
(пропустити рядок)

.....
.....
.....(стислий вступ до розділу)

(пропустити рядок)
1.1. Назва підрозділу (з абзацного відступу)
(пропустити рядок)

.....
.....
.....(стислий вступ до підрозділу)

(пропустити рядок)
1.1.1. Назва пункту (з абзацного відступу, після назви пункту ставиться крапка та рядок продовжується)
(пропустити рядок)

1.1.2. Назва пункту (з абзацного відступу, після назви пункту ставиться крапка та рядок продовжується)
(пропустити рядок)

1.2. Назва підрозділу (з абзацного відступу)
(пропустити рядок)

.....
.....
(пропустити рядок)

Висновки до розділу 1

(пропустити рядок)

- 1.
- 2.
- 3.

Декларація ЮНЕСКО про науку та використання наукових знань у ХХІ столітті[http://vasilieva.narod.ru/18_6_99.htm]

НАУКА ДЛЯ ХХІ ВЕКА: НОВЫЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА

В июне 1999 г. завершилась всемирная конференция, тема которой обозначена в заголовке. Конференции предшествовало решение ЮНЕСКО организовать на рубеже тысячелетий международные форумы по проблемам науки, высшего образования и культуры с целью подведения итогов и анализа результатов, достигнутых за прошедшее столетие, а также подготовки к наступающему. Первая конференция в рамках этого решения — по проблемам культуры — прошла в Стокгольме в апреле 1998 г., вторая — по проблемам высшего образования — в Париже в октябре 1998 г.

По инициативе Венгерского правительства состоялась третья конференция — по проблемам науки (Будапешт, 26 июня — 1 июля 1999 г.).

Она заняла выдающееся место не только по продолжительности и масштабам, но и по своему значению. Присутствовали официальные делегации стран — членов ЮНЕСКО, представители национальных организаций — членов Международного совета научных союзов (МСНС). Устроители конференции пригласили около 250 ученых и исследователей для чтения лекций и докладов.

В ней приняли участие 2 200 человек, в том числе 50 официальных лиц в ранге министров, 60 президентов академий и 15 лауреатов Нобелевской премии.

В соответствии с высоким статусом научного собрания участников приветствовали государственные и общественные деятели.

Работа проходила в рамках пленарных заседаний и секций (Форум I: «Наука: достижения, проблемы и вызовы»; Форум II: «Наука и общество»). В рамках конференции состоялся Форум III «К новым обязательствам», на котором

обсуждались обязательства по отношению к науке со стороны правительств, политиков, международных организаций и частного сектора, а также обязательства научного мира по отношению к обществу. Одобрен итоговый документ, представленный ниже.

ТИБОР АШБОТ

доктор наук, профессор,

директор секретариата Венгерского комитета

по системному анализу,

член международного издательского

и научного редакционного советов журнала

ДЕКЛАРАЦИЯ О НАУКЕ И ИСПОЛЬЗОВАНИИ НАУЧНЫХ ЗНАНИЙ

Преамбула

1. Мы все живем на одной планете и являемся частью биосферы. Мы пришли к пониманию того, что находимся в ситуации, которая характеризуется растущей взаимозависимостью и что наше будущее неразрывно связано с сохранением глобальных систем жизнеобеспечения и поддержанием всех форм жизни. Народы и ученые всего мира призваны осознать настоятельную необходимость ответственного использования знаний, имеющихся во всех областях науки, без какого-либо злоупотребления ими, для удовлетворения человеческих потребностей и чаяний. Мы стремимся к активному сотрудничеству во всех сферах научной деятельности, т. е. в областях естественных наук, таких как физические науки, науки о Земле и биологические науки, биомедицинских и инженерных наук, а также социальных и гуманитарных наук. В то время как в Рамках действий подчеркивается как многообещающий и динамичный характер естественных наук, так и их потенциальное вредоносное воздействие, а также

необходимость понимания их влияния на общество и взаимосвязей с ним, приверженность науке, равно как и соответствующие задачи и обязанности, нашедшие свое выражение в настоящей Декларации, относятся ко всем наукам. Все культуры могут вносить вклад в научные знания, имеющие универсальную ценность. Науки должны служить человечеству в целом и способствовать более глубокому пониманию каждым человеком природы и общества, повышению качества жизни и созданию устойчивой и здоровой среды для нынешнего и будущих поколений.

2. Научные знания привели к замечательным нововведениям, которые принесли огромную пользу человечеству. Резко возросла продолжительность жизни, открыты способы лечения многих болезней. Во многих частях мира значительно увеличился объем сельскохозяйственного производства для удовлетворения растущих потребностей населения. Технологические разработки и использование новых источников энергии создали возможности для освобождения человечества от изнурительного труда. Они также способствовали появлению все более широкого и сложного спектра промышленных изделий и процессов. Технологии, основанные на новых методах коммуникации, обработки информации и вычислений, создали беспрецедентные возможности и поставили сложные задачи как перед наукой, так и перед обществом в целом. Постоянное совершенствование научных знаний о происхождении, функционировании и эволюции Вселенной и жизни открывает перед человечеством возможности применения концептуальных и практических подходов, которые оказывают глубокое влияние на его действия и перспективы.

3. Внедрение научных достижений, развитие и расширение человеческой деятельности, помимо своей очевидной пользы, привели также к ухудшению состояния окружающей среды и технологическим бедствиям, усугубили социальный дисбаланс и отчуждение. Например, научный прогресс позволил создать совершенные вооружения, как обычные, так и оружие массового уничтожения. Сейчас есть возможность выступать за сокращение ресурсов, выделяемых на разработку и изготовление новых вооружений, и поощрять хотя

бы частичную конверсию военных производственных и научно-исследовательских структур для использования в гражданских целях. В качестве шага в направлении прочного мира Генеральная Ассамблея Организации Объединенных Наций провозгласила 2000 г. Международным годом культуры мира и 2001 г. Годом диалога между цивилизациями под эгидой Организации Объединенных Наций; научное сообщество вместе с другими кругами общества может и должно играть важную роль в этом процессе.

4. Сегодня, когда уже можно предвидеть грядущие беспрецедентные научные достижения, ощущается потребность в активной и основывающейся на достаточной информации демократической дискуссии о выработке и использовании научных знаний. Научное сообщество и те, кто отвечает за принятие решений, должны стремиться к тому, чтобы эта дискуссия служила задачам укрепления доверия к науке и оказания содействия ей со стороны общественности. Необходимым условием для решения этических, социальных, культурных, экологических, гендерных, экономических и здравоохранительных проблем является активизация междисциплинарной деятельности с охватом как естественных, так и социальных наук. Укрепление роли науки ради более справедливого, процветающего и устойчивого мира требует долгосрочной приверженности всех заинтересованных сторон, как государственных, так и частных, на основе увеличения капиталовложений, соответствующего пересмотра инвестиционных приоритетов и совместного использования научных знаний.

5. Основная часть обеспечиваемых наукой благ распределяется неравномерно в результате структурной асимметрии между странами, регионами и социальными группами, а также между полами. Научные знания превратились в ключевой фактор производства материальных ценностей, а распределение знаний стало еще более несправедливым. Бедные (будь то люди или страны) отличаются от богатых не только тем, что у них меньше собственности, но и тем, что они в значительной степени оторгнуты от выработки и плодотворного использования научных знаний.

6. Мы, участники Всемирной конференции «Наука для XXI века: новые

обязательства», собравшиеся в Будапеште, Венгрия, 26 июня – 1 июля 1999 г. под эгидой Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры (ЮНЕСКО) и Международного совета по науке (МСНС):

принимая во внимание:

1) то, в каком состоянии сегодня находятся естественные науки, куда они движутся, в чем заключается их социальное воздействие и что общество ожидает от них,

2) что в XXI веке наука должна стать всеобщим достоянием на благо всех народов на основе солидарности, что она является мощным средством понимания природных и социальных явлений и что в будущем ее роль обещает стать еще более значительной по мере улучшения понимания растущей сложности взаимосвязей между обществом и окружающей средой,

3) все более возрастающую потребность в научных знаниях у руководящих работников государственного и частного секторов, в том числе ту особенно влиятельную роль, которую науке предстоит сыграть в разработке политики и принятии руководящих решений,

4) что доступ с самого раннего возраста к научным знаниям в мирных целях является составной частью права на образование, принадлежащего всем мужчинам и женщинам, и что научное образование имеет важное значение для человеческого развития, создания эндогенного научного потенциала и формирования активных и информированных граждан,

5) что научные исследования и их прикладные аспекты могут обеспечить значительную отдачу в плане экономического роста и устойчивого человеческого развития, в том числе в борьбе с нищетой, и что будущее человечества, как никогда ранее, будет зависеть от того, насколько справедливо будут вырабатываться, распространяться и использоваться знания,

6) что научные исследования являются важной движущей силой в области

здравоохранения и социального обеспечения и что более широкое использование научных знаний обеспечило бы значительное улучшение охраны здоровья человечества,

7) происходящий в настоящее время процесс глобализации и стратегическую роль научных и технических знаний в этом процессе,

8) настоятельную необходимость сокращения разрыва между развивающимися и развитыми странами посредством совершенствования научного потенциала и инфраструктур развивающихся стран,

9) что революция в области информации и коммуникации предоставляет новые и более эффективные средства для обмена научными знаниями и для развития образования и научных исследований,

10) важное значение полного и открытого доступа к информации и данным, являющимся общественным достоянием, для научных исследований и образования,

11) ту роль, которую социальные науки играют в вопросах анализа социальных преобразований, связанных с научным и технологическим развитием, и в поиске решения проблем, порождаемых этим процессом,

12) рекомендации крупных конференций, созывавшихся организациями системы Организации Объединенных Наций и другими учреждениями, а также совещаний, организованных в связи со Всемирной конференцией по науке,

13) что при проведении научных исследований и использовании научных знаний следует уважать права человека и человеческое достоинство в соответствии со Всеобщей декларацией прав человека и в свете Всеобщей декларации о геноме человека и правах человека,

14) что некоторые прикладные аспекты науки могут быть пагубными для личности и общества, окружающей среды и здоровья человека и могут даже угрожать дальнейшему существованию человеческого рода и что наука непременно должна вносить свой вклад в дело мира, развития и всемирной безопасности,

15) что ученые вместе с другими основными партнерами несут особую

ответственность за поиск путей противодействия таким прикладным аспектам науки, которые ущербны в этическом плане и чреваты пагубными последствиями,

16) необходимость заниматься науками и их прикладными аспектами согласно надлежащим этическим требованиям на основе расширенной публичной дискуссии,

17) что научная деятельность и использование научных знаний должны основываться на уважении и сохранении жизни во всем ее многообразии, а также систем жизнеобеспечения нашей планеты,

18) наличие исторической несбалансированности участия мужчин и женщин во всех видах деятельности, связанных с наукой,

19) существование барьеров, препятствующих полноценному участию других групп лиц обоих полов, включая инвалидов, коренные народы и этнические меньшинства, именуемые ниже неблагополучными группами,

20) что системы традиционных и местных знаний, будучи динамичным выражением восприятия и понимания мира, могут вносить – и в историческом плане внесли – ценный вклад в науку и технику и что существует необходимость сохранения, защиты, изучения и популяризации этого культурного наследия и эмпирических познаний,

21) что необходимо установить новую взаимосвязь между наукой и обществом для решения таких насущных глобальных проблем, как нищета, ухудшение состояния окружающей среды, неадекватность государственного здравоохранения, проблем безопасности в области продовольствия и водоснабжения, в частности проблем, связанных с ростом народонаселения,

22) необходимость твердой приверженности делу науки со стороны правительств, гражданского общества и производственного сектора и столь же твердой приверженности ученых делу повышения благосостояния общества, провозглашаем следующее:

1. Наука для знания – знания для прогресса.
2. Неотъемлемая функция научной деятельности заключается во

всеобъемлющем и тщательном изучении природы и общества с целью получения новых знаний. Эти новые знания служат образовательному, культурному и интеллектуальному обогащению и обеспечивают технологические достижения наряду с экономическими благами. Развитие фундаментальных и проблемно-ориентированных исследований имеет большое значение для обеспечения эндогенного развития и прогресса.

3. Правительствам, выступающим в качестве каталитических органов, способствующих взаимодействию и коммуникации между различными заинтересованными сторонами, следует в рамках национальной политики в области науки признавать ключевую роль научных исследований в деле приобретения знаний, подготовки ученых и просвещения общественности. Научные исследования, финансируемые частным сектором, стали решающим фактором социально-экономического развития, однако это не может избавить от необходимости проведения исследований, финансируемых государством. Оба эти сектора должны работать на основе тесного взаимодействия и взаимодополнения в деле финансирования научных исследований в долгосрочных целях.

2. Наука для мира

1. Сутью научного мышления является способность изучать проблемы с различных точек зрения и искать объяснения природным и общественным явлениям, постоянно подвергая их критическому анализу. Таким образом наука опирается на критическое и свободное мышление, которое имеет большое значение в демократическом мире. Научному сообществу, проникнутому давней традицией, не ограничивающейся рамками стран, религий и этнических групп, следует содействовать, как сказано в Уставе ЮНЕСКО, упрочению «интеллектуальной и моральной солидарности человечества», являющейся основой культуры мира. Всемирное сотрудничество между учеными служит ценным и конструктивным вкладом в обеспечение глобальной безопасности и развитие мирных форм взаимодействия различных наций, обществ и культур, а также могло бы активизировать дальнейшие шаги в области разоружения, включая ядерное разоружение.

2. Правительства и общество в целом должны сознавать необходимость использования естественных и социальных наук и технологий в качестве средств для устранения коренных причин и последствий конфликтов. Следует расширять инвестиции в научные исследования, посвященные этим вопросам.

3. Наука для развития

1. Сегодня, как никогда ранее, наука и ее прикладные аспекты необходимы для развития. Правительственным органам всех уровней и частному сектору следует более активно поддерживать создание надлежащего и равномерно распределяющегося научного и технологического потенциала с помощью соответствующих образовательных и исследовательских программ в качестве необходимой основы для экономического, социального, культурного и экологически безопасного развития. Особо настоятельный характер эта задача носит в развивающихся странах. Технологическое развитие требует прочной научной базы и нуждается в решительной ориентации на чистые и безопасные производственные процессы, повышение эффективности использования ресурсов и выпуск экологически более безопасной продукции. Наука и технология должны быть также решительно ориентированы на перспективы повышения уровня занятости, конкурентоспособности и социальной справедливости. Необходимо расширять инвестиции в науку и технологию, предназначенные как для достижения этих целей, так и для обеспечения лучшего понимания и сохранения базы природных ресурсов, биоразнообразия и систем жизнеобеспечения планеты. Цель должна заключаться в переходе к стратегиям устойчивого развития путем интеграции экономических, социальных, культурных и экологических аспектов.

2. Научное образование, рассматриваемое в широком смысле без какой бы то ни было дискриминации и с охватом всех ступеней и форм обучения, является одной из основополагающих предпосылок для демократии и обеспечения устойчивого развития. В последние годы во всем мире принимаются меры по развитию базового образования для всех. Необходимо в полной мере

признавать важнейшую роль женщин в использовании результатов научного прогресса для производства продовольствия и охраны здоровья, а также прилагать усилия по укреплению их познаний в отношении научных достижений в этих областях. Именно на этой основе следует строить работу, связанную с научным образованием, а также коммуникацией и популяризаторской деятельностью в области науки. В особом внимании по-прежнему нуждаются маргинализированные группы. Как никогда ранее, необходимо развивать и расширять научную грамотность среди представителей всех культур и всех слоев общества наряду со способностью и навыками мышления и уважением этических ценностей в целях совершенствования участия общественности в принятии решений, связанных с применением новых знаний. Научный прогресс делает особо важной роль университетов в деле развития и модернизации преподавания научных дисциплин и его координации на всех ступенях образования. Во всех странах, особенно в развивающихся, необходимо укреплять научные исследования в рамках программ высшего образования, включая послеуниверситетское образование, с учетом национальных приоритетов.

3. Работа по созданию научного потенциала должна опираться на региональное и международное сотрудничество с целью обеспечения как справедливого развития, так и расширения и использования творчества людей без какой бы то ни было дискриминации стран, групп или отдельных лиц. Сотрудничество между развитыми и развивающимися странами должно осуществляться в соответствии с принципами полного и открытого доступа к информации, справедливости и взаимной пользы. Вся деятельность в рамках сотрудничества должна строиться с надлежащим учетом многообразия традиций и культур. Обязанностью развитого мира является расширение партнерской деятельности в области науки с развивающимися странами и странами, переживающими переходный период. Содействие созданию критической массы национальных исследований в различных областях науки с помощью регионального и международного сотрудничества имеет особенно большое значение для малых государств и наименее развитых стран. Такие научные

структуры, как университеты, играют важную роль в деле подготовки кадров в их собственной стране в перспективе последующей профессиональной деятельности в этой стране. На основе этих и других усилий должны создаваться условия, которые благоприятствовали бы сокращению или обращению вспять утечки умов. Однако никакие принимаемые меры не должны ограничивать свободное передвижение ученых.

4. Для прогресса науки необходимы различные формы сотрудничества на межправительственном, правительственном и неправительственном уровнях, такие, как: многосторонние проекты; исследовательские сети, включая создание сетей Юг-Юг; партнерство с участием научных сообществ развитых и развивающихся стран в целях удовлетворения потребностей всех стран и содействия их прогрессу; стипендии, субсидии и содействие проведению совместных исследований; программы, способствующие расширению обмена знаниями; развитие международно признанных научно-исследовательских центров, особенно в развивающихся странах; международные соглашения для совместной поддержки, оценки и финансирования мегапроектов и обеспечения широкого доступа к ним; международные группы по научной оценке сложных проблем и международные механизмы для содействия развитию послеуниверситетской подготовки. Требуются новые инициативы для развития междисциплинарного сотрудничества. Международный характер фундаментальных исследований нужно укреплять посредством оказания значительно большей поддержки долгосрочным исследовательским проектам и международным совместным проектам, особенно представляющим глобальный интерес. В этой связи особое внимание следует уделять необходимости обеспечения непрерывного характера такой поддержки. Следует активно способствовать доступу ученых из развивающихся стран к этим структурам и сделать их открытыми для всех на основе научных достоинств. Следует расширять использование информационных и коммуникационных технологий, в частности путем создания сетей, в качестве средства содействия свободному распространению знаний. В то же время нужно следить за обеспечением того,

чтобы применение этих технологий не приводило к игнорированию или ограничению богатства разнообразных культур и средств выражения.

5. Для достижения поставленных в настоящей Декларации целей всем странам надлежит наряду с использованием международных подходов прежде всего разработать или пересмотреть национальные стратегии, организационные меры и финансовые системы в целях повышения роли науки в устойчивом развитии в новых условиях. Они должны включать в себя, в частности: разработку совместно с основными государственными и частными партнерами долгосрочной национальной политики в области науки; оказание поддержки научному образованию и научным исследованиям; развитие сотрудничества между научно-исследовательскими учреждениями, университетами и промышленностью в качестве части национальных систем нововведений; создание и обеспечение функционирования национальных учреждений по вопросам оценки и регулирования риска, уменьшения уязвимости, обеспечения безопасности и здравоохранения; стимулирование инвестиций, исследований и нововведений. Необходимо предложить парламентам и правительствам обеспечить правовую, институциональную и экономическую основу для укрепления научно-технического потенциала в государственном и частном секторах и способствовать их взаимодействию. Деятельность по принятию решений и установлению приоритетов в науке должна стать неотъемлемой частью всего процесса планирования в области развития и формулирования стратегий устойчивого развития. В этом контексте недавняя инициатива стран-кредиторов, входящих в «Большую восьмерку», в отношении развертывания процесса сокращения задолженности некоторых развивающихся стран могла бы способствовать совместным усилиям развивающихся и развитых стран по созданию надлежащих механизмов для финансирования науки в целях укрепления национальных и региональных систем научных и технологических исследований.

6. Необходимо обеспечить, с одной стороны, надлежащую защиту прав интеллектуальной собственности в глобальном масштабе и, с другой, доступ к данным и информации, который имеет большое значение для проведения научной

работы и воплощения результатов научных исследований в реальные блага для общества. Следует принять меры с целью укрепления взаимодополняющих связей между охраной прав интеллектуальной собственности и распространением научных знаний. Надлежит рассмотреть вопрос о масштабах, сфере охвата и применении прав интеллектуальной собственности в плане справедливой выработки, распространения и использования знаний. Требуется также дальнейшая разработка надлежащей национальной правовой основы в соответствии с конкретными потребностями развивающихся стран и традиционными знаниями, их источниками и продукцией в целях обеспечения их признания и надлежащей охраны на основе согласия со стороны достаточно информированных обычных или традиционных обладателей этих знаний.

4. Наука в обществе и наука для общества

1. Проведение научных исследований и использование получаемых в результате этого знаний всегда должны быть направлены на повышение благосостояния человечества, включая уменьшение нищеты, быть проникнуты уважением к достоинству и правам человека и к глобальной окружающей среде и всесторонне учитывать нашу ответственность перед нынешними и грядущими поколениями. Все стороны должны вновь подтвердить свою приверженность этим важным принципам.

2. Следует обеспечить свободное распространение информации о всевозможных видах использования и последствиях новых открытий и новых разработанных технологий, с тем чтобы можно было должным образом обсуждать этические проблемы. В каждой стране необходимо принять соответствующие меры для рассмотрения вопросов этики научной деятельности и использования научных знаний и их прикладных аспектов. Они должны включать в себя регулируемые надлежащими законами процедуры обеспечения справедливого и ответственного отношения к инакомыслию и инакомыслящим. Всемирная комиссия ЮНЕСКО по этике научных знаний и технологий могла бы послужить одним из средств взаимодействия в этой области.

3. Всем ученым следует придерживаться высоких этических принципов, и

для научных профессий следует разработать этический кодекс, основанный на соответствующих нормах, закрепленных в международных актах по правам человека. Социальная ответственность ученых означает, что они должны отвечать высоким требованиям научной добросовестности и контроля качества, делиться своими знаниями, поддерживать связь с общественностью и обучать молодое поколение. Политическим властям следует с уважением относиться к такой деятельности ученых. Учебные программы в области науки должны включать в себя этику науки, а также подготовку по истории и философии науки и ее воздействию на культуру.

4. Равноправный доступ к науке является не только социальным и этическим требованием человеческого развития, но также и важнейшим условием всестороннего раскрытия потенциала научных сообществ во всем мире и обеспечения того, чтобы научный прогресс использовался для удовлетворения нужд человечества. Следует безотлагательно приступить к устранению трудностей, с которыми сталкиваются женщины, составляющие более половины мирового населения, в отношении доступа к научной карьере, осуществления научной деятельности и профессионального роста, а также участия в принятии решений в области науки и технологии. Столь же настоятельно необходимо заняться устранением трудностей, препятствующих неблагополучным группам населения полноценно и эффективно участвовать в этой деятельности.

5. Правительствам и ученым всего мира следует заняться сложными проблемами, касающимися плохого состояния здоровья и растущих проявлений неравенства в области здравоохранения между различными странами и между различными сообществами одной и той же страны, с целью улучшения здоровья людей на справедливой основе и более эффективного обеспечения высокого качества медицинского обслуживания для всех. Этого следует добиваться с помощью образования, использования достижений науки и технологии, развития прочного и долгосрочного партнерства между всеми заинтересованными сторонами и нацеливания программ на решение этой задачи.

6. Мы, участники Всемирной конференции «Наука для XXI века: новые

обязательства», обязуемся прилагать все усилия для развития диалога между научными кругами и обществом, устранения всяческой дискриминации в отношении научного образования и пользования благами науки, проведения деятельности в духе этических норм и сотрудничества в областях своей компетенции, укрепления научной культуры и ее мирного применения во всем мире, а также содействия использованию научных знаний для обеспечения благосостояния населения и устойчивого мира и развития с учетом вышеизложенных социальных и этических принципов.

7. Мы считаем, что документ Конференции «Повестка дня в области науки – Рамки действий» представляет собой практическое выражение новой приверженности делу науки и может в последующие годы служить стратегическим руководством для партнерства в рамках системы Организации Объединенных Наций и между всеми сторонами, причастными к научной деятельности.

8. Мы принимаем в связи с этим настоящую Декларацию о науке и использовании научных знаний и утверждаем Повестку дня в области науки – Рамки действий в качестве средства достижения целей, поставленных в настоящей Декларации, – и призываем ЮНЕСКО и – МСНС представить эти документы Генеральной конференции ЮНЕСКО и Генеральной ассамблее МСНС. Эти документы будут также представлены Генеральной Ассамблее Организации Объединенных Наций. Цель заключается в том, чтобы ЮНЕСКО и МСНС получили возможность определять и осуществлять последующую деятельность в свете этих документов в рамках своих соответствующих программ, а также заручиться поддержкой со стороны всех партнеров, особенно в системе Организации Объединенных Наций, в интересах укрепления международной координации и сотрудничества в сфере науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архангельский С. И. Теоретические основы научной организации педагогических исследований / С. И. Архангельский, В. И. Михеев. – М. : Знание, 1976. – 26 с.
2. Ботвинников А. Д. Об организации и методах деятельности исследователя / А. Д. Ботвинников // Советская педагогика. – 1981. – № 4. – С. 85 – 90.
3. Бюлетень вищої атестаційної комісії України. – № 2'16. – К. : Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», 2000.
4. Бюлетень вищої атестаційної комісії України. – № 9 – 10. – К. : Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», 2011.
5. Введение в научное исследование по педагогике / Под ред. В. И. Журавлева. – М. : Педагогика, 1988. – 237 с.
6. Декларация ЮНЕСКО о науке и использовании научных знаний. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.unesco.org/science/wcs/declaration_r.pdf.
7. Дикий Н. А. Основы научных исследований / Н. А. Дикий, А. А. Халатов. – К. : Вища школа, 1985. – 223 с.
8. Єріна А. М. Методологія наукових досліджень. навч. посібник / А. М. Єріна. – К. : МОН. – 2004. – 216 с.
9. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень навч. посібник / В. В. Ковальчук. – К. : Вища школа, 2004. – 208 с.
10. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А. А. Кыверялг. – Таллин : Валгус, 1980. – 334 с.
11. Лудченко А. А. и др. Основы научных исследований / А. А. Лудченко, Лудченко Я. А, Примак Т. А. – К. : 1999. – 78 с.
12. Положення про організацію навчального процесу у ВНЗ. /Затверджено наказом міністерства освіти України від 02.06.1993. №161. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.

13. Про розвиток науки та трансформацію суспільства: концепція для України:
/ Постанова президії Академії наук України. від 03.06.1992. № 151.
[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/documents>.
14. Основы научных исследований : учеб. для техн. вузов / В. И. Крутов,
И. М. Грушко, В. В. Попов и др. ; под ред. В. И. Крутова, В. В. Попова. –
М. : Высшая школа, 1989. – 399 с.
15. Сабитов Р. А. Основы научных исследований : учеб. пособ. / Р. А. Сабитов;
Челяб. гос. ун-т. – Челябинск, 2002. – 138 с.
16. Сидоренко В. К. Основи наукових досліджень. Основи наукових
досліджень. Навчальний посібник для вищих педагогічних закладів освіти /
В. К. Сидоренко, П. В. Дмитренко. – К. : РННЦ «ДІНІТ», 2000. – 259 с.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Обов'язкова література

1. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике / И. В. Арнольд – М. : Высш. шк., 1991. – 140 с.
2. Клименюк О. В. Виклад та оформлення результатів наукового дослідження : підручник / О. В. Клименюк. – К. Ніжин : Видавництво «Аспект Поліграф», 2000. – 398 с.
3. Клименюк О. В. Технологія наукового дослідження : підручник / О. В. Клименюк. – К.; Ніжин : Видавництво «Аспект Поліграф», 2006. – 308 с.
4. Клименюк А. В. Методология и методика педагогического исследования. Постановка цели и задач исследования / А. В. Клименюк, А. А. Калита, Е. Н. Бережная. – К. : ГП. ППО «Укрвузполиграф», 1988. – 204 с.
5. Лудченко А. А. Основы научных исследований : учеб. пособ. А. А. Лудченко, Я. А. Лудченко, Т. А. Примах / под ред. А. А. Лудченко. – К.: Общество «Знания»; КОО, 2001. – 113 с.
6. Мартинюк А. П. Основи наукових досліджень у лінгвістиці : навчально методичний посібник / А. П. Мартинюк. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 40 с.

Додаткова література

1. Безрукова В. С. Как написать реферат, курсовую, диплом / В. С. Безрукова. – СПб. : Питер, 2004. – 176 с.
2. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень / О. В. Крушельницька. – Кондор, 2003. – 192 с.
3. Курсовые и дипломные работы: от выбора темы до защиты / Авт.-сост. И. Н. Кузнецов. – Минск. : Мисанта, 2003. – 416 с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Сов. энциклопедия, 1991. – 685 с.

5. Методичні рекомендації до написання наукової праці / укл. В. В. Васильєв – Дніпропетровськ : ДДУ, 2000. – 544 с.
6. Научные работы: Методика подготовки и оформления / Автор-сост. И. И. Кузнецов. – Минск. : Амалфея, 2000. – 544 с.
7. Філіпченко А. С. Основи наукових досліджень. Конспект лекцій / А. С. Філіпченко. – К. : Академвидав, 2004. – 208 с.
8. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності / Н. М. Кушнарєнко. – К. : Знання-Прес, 2002. – 295 с.

СОДЕРЖАНИЕ

ВВЕДЕНИЕ. Научно-исследовательская деятельность студентов в вузах Украины: содержание и задачи.....	81
I Материалы лекций.....	87
Лекция 1. НАУКА И НАУЧНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ.....	87
Лекция 2. ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ДИПЛОМНОЙ (КУРСОВОЙ) РАБОТЫ КАК УЧЕБНО-НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ СТУДЕНТОВ.....	92
Лекция 3. ПРАВИЛА ОФОРМЛЕНИЯ ДИПЛОМНОЙ КУРСОВОЙ РАБОТЫ	99
Лекции 4, 5. ГЛАВНЫЕ ЭТАПЫ ПРОВЕДЕНИЯ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ. ПОИСК ИНФОРМАЦИИ ПО ТЕМЕ ИССЛЕДОВАНИЯ	106
Лекция 6. ВЫБОР ОБЪЕКТА И ПРЕДМЕТА ИССЛЕДОВАНИЯ.....	113
Лекция 7. ПОСТАНОВКА ЦЕЛИ, ЗАДАЧ И ВОПРОСОВ ИССЛЕДОВАНИЯ.....	117
Лекция 8. ПОДГОТОВКА И ЗАЩИТА СТУДЕНЧЕСКИХ НАУЧНО- ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ РАБОТ.....	120
II Глоссарий терминов.....	124
Приложения.....	127
ПРИЛОЖЕНИЕ А. ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ ТИТУЛЬНОГО ЛИСТА КУРСОВОЙ РАБОТЫ.....	127
ПРИЛОЖЕНИЕ Б. ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ ТИТУЛЬНОГО ЛИСТА ДИПЛОМНОЙ РАБОТЫ.....	128
ПРИЛОЖЕНИЕ В. ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ДИПЛОМНОЙ (КУРСОВОЙ) РАБОТЫ.....	129
ПРИЛОЖЕНИЕ Г. ПРАВИЛА ОФОРМЛЕНИЯ СПИСКА ИСТОЧНИКОВ БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА.....	130
ПРИЛОЖЕНИЕ Д. ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ ПРИЛОЖЕНИЯ.....	135
ПРИЛОЖЕНИЕ Е. МАКЕТ СТРУКТУРЫ РАЗДЕЛА.....	137

ПРИЛОЖЕНИЕ Ж. ДЕКЛАРАЦИЯ ЮНЕСКО О НАУКЕ И ИСПОЛЬЗОВАНИИ НАУЧНЫХ ЗНАНИЙ В XXI.....	138
СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	154
СПИСОК РЕКОМЕНДУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	156

ВВЕДЕНИЕ

Целью данного учебно-методического пособия является определение ведущих направлений развития научно-исследовательской деятельности студентов в вузах Украины на современном этапе.

Научно-исследовательская деятельность студентов (НИДС) высших учебных заведений Украины является одним из основных факторов подготовки высококвалифицированных кадров соответствующего профиля. Именно это формирует актуальность этого компонента в пределах высшего образования.

Понятие "научно-исследовательская деятельность студентов" включает в себя два взаимосвязанных элемента:

- обучение студентов элементам исследовательской деятельности, организации и методики научного творчества;
- научные исследования, которые осуществляются студентами под руководством профессоров и преподавателей.

Для НИДС высших учебных заведений характерным является единство целей и направлений учебной, научной и воспитательной работы, тесное взаимодействие всех форм и методов научной работы студентов, реализуемых в учебном процессе и во внеурочное время. Это обеспечивает их участие в научной деятельности в течение всего периода обучения, тесно связанную с научно-исследовательской деятельностью, которая проводится подразделениями вузов.

Содержание и структура НИДС обеспечивает последовательность ее средств и форм согласно логике и последовательности учебного процесса, что объясняет преемственность ее методов и форм от курса к курсу, от кафедры к кафедре, от одной дисциплины к другой, от одних видов занятий к другим, постепенный рост объема и сложности приобретенных знаний, умений, навыков у студентов в процессе выполнения их научной работы. Реализованная в комплексе научно-исследовательская деятельность студентов обеспечивает решение следующих основных задач:

- формирование научного мировоззрения, овладение методологией и методами научного исследования;
- оказание помощи студентам в ускоренном овладении специальностью, для достижения высокого профессионализма;
- развитие творческого мышления и индивидуальных способностей студентов в решении практических задач;
- привитие студентам навыков самостоятельной научно-исследовательской деятельности;
- развитие инициативы, способности применить теоретические знания в своей практической работе, привлечение способных студентов к поиску решения научных проблем, имеющих существенное значение для науки и практики;
- необходимость постоянного обновления и совершенствования своих знаний;
- расширение теоретического кругозора и научной эрудиции будущего специалиста;
- создание и развитие научных школ, творческих коллективов, воспитание в стенах высшего учебного заведения резерва ученых, исследователей, преподавателей.

Четкая организация НИДС в учебном процессе способствует углубленному усвоению студентами специальных учебных дисциплин, позволяет наиболее полно проявить свою индивидуальность, сформировать собственное мнение о каждой дисциплине. При этом особое внимание уделяется привлечению студентов к сбору, анализу и обобщению лучшего практического опыта, проведения эмпирических и экспериментальных исследований, подготовки докладов и сообщений.

Отметим также, что научно-исследовательская работа студентов вне учебного процесса является одним из важнейших средств формирования высококвалифицированных специалистов. При этом необходимо понимать, что современная система высшего образования в Украине опирается на ряд факторов,

которые являются ведущими в формировании государственной политики в области развития науки и технологий, а именно:

- развитие фундаментальной науки, важнейших прикладных исследований и разработок;
- совершенствование государственного регулирования в области развития науки и технологий;
- формирование национальной инновационной системы. В этом контексте инновационной считается деятельность, направленная на получение нового или усовершенствованного технологического процесса, который используется в практической деятельности. Инновация (нововведение) – конечный результат такой деятельности;
- повышение эффективности использования результатов научной и научно-технической деятельности;
- сохранение и развитие кадрового потенциала научно-технического комплекса;
- интеграция науки и образования;
- развитие международного научно-технического сотрудничества.

Согласно Постановлению президиума Академии наук Украины «О развитии науки и трансформации общества: концепция для Украины», ведущей целью научной, научно-технической и инновационной политики системы образования являются: обеспечение подготовки специалистов, научных и научно-педагогических кадров на уровне мировых квалификационных требований, эффективное использование ее образовательного, научно-технического и инновационного потенциала для развития экономики и решения социальных задач. Для достижения указанной цели в концепции были сформулированы следующие основные задачи:

- развитие научных исследований как основы фундаментализации образования, базы подготовки специалиста;

- органическое сочетание фундаментальных поисковых и прикладных исследований;
- приоритетное развитие научных исследований, имеющих направленность на совершенствование системы образования всех уровней;
- совершенствование системы планирования и финансирования научной, научно-технической и инновационной деятельности вузов.

Для достижения таких задач предлагаются следующие направления работы со студентами:

- развивать систему научных олимпиад, конкурсов на лучшую научную работу студентов, научных студенческих школ и конференций;
- обеспечить академическую мобильность студентов, аспирантов, докторантов, разработать систему поддержки и поощрения одаренных молодых ученых;
- усовершенствовать организацию учебной и научно-исследовательской работы в системе: школа – вуз – аспирантура – докторантура.

Программа магистерской подготовки в вузах по гуманитарным специальностям состоит из двух частей: образовательной и научно-исследовательской. В последней части выставляются следующие требования:

- магистр должен уметь определять проблему, формулировать гипотезы и задачи исследования;
- разрабатывать план исследования;
- выбирать необходимые и наиболее оптимальные методы исследования;
- обрабатывать результаты, которые были получены, анализировать и осмысливать их с учетом имеющихся научных исследований;
- вести библиографическую работу с использованием современных информационных технологий;
- представлять выводы научного исследования в виде рефератов, отчетов, научных статей.

Для успешного выполнения упомянутых выше видов работ студент должен обладать конкретными навыками научно-исследовательской работы, а именно:

- выбирать тему и разрабатывать план исследования;
- определять оптимальные методы исследования;
- отыскивать научную информацию и работать с информационными источниками;
- собирать, анализировать и обобщать научные факты, материалы по конкретной (определенной) тематике;
- теоретически прорабатывать изучаемую тему, аргументировать выводы, обосновывать рекомендации и предложения;
- оформлять результаты научной работы.

При этом студент не обязан выполнять некоторые виды НИДС, например, его нельзя заставить заниматься в научном кружке, выступать с докладом на конференции или принимать участие в конкурсе на лучшую научную работу. Однако ему следует помнить, что задачи, которые выполняет современная наука, являются настолько сложными, что их решение требует определенных исследовательских навыков. НИДС является продолжением и углублением учебного процесса, одним из важных и эффективных средств повышения качества подготовки специалистов с высшим образованием.

Целями научной работы студентов выступают переход от усвоения готовых знаний к овладению методами получения новых знаний, приобретение навыков самостоятельного анализа социально-правовых явлений с использованием научных методик.

Научная работа студентов подразделяется на учебно-исследовательскую, включается в учебный процесс и проводится в учебное время (УИРС), и научно-исследовательскую, которая выполняется во вне учебное время (НИРС).

Учебно-исследовательская работа выполняется студентами по учебным планам под руководством профессоров и преподавателей. Формы этой работы:

а) реферирование научных изданий, подготовка обзоров по новинкам литературы;

- б) выступление с научными докладами и сообщениями на семинарах;
- в) написание курсовых работ, содержащих элементы научного исследования;
- г) проведение научных исследований при выполнении дипломных работ;
- д) выполнение научно-исследовательских работ в период учебной практики и стажировки.

Научно-исследовательская работа студентов, выполняемая во вне учебное время, включает:

- а) работу в научных обществах и проблемных группах, создаваемых при кафедрах;
- б) участие в научно-исследовательских работах по кафедральным темам;
- в) выступления с докладами и сообщениями на научно-теоретических и научно-практических конференциях, проводящих в вузе;
- г) участие в внутривузовских, межвузовских, региональных и республиканских олимпиадах и конкурсах на лучшую научную работу;
- д) подготовка публикаций по результатам проведенных исследований.

Для успеха научного исследования его необходимо правильно организовать, спланировать и выполнять в определенной последовательности. Эти планы и последовательность действий зависят от вида, объекта и целей научного исследования.

Надеемся, что предложенное Вашему вниманию пособие станет одним из инструментов на пути повышения мотивации проведения научно-исследовательской работы и разработки системного подхода к такой работе в вузе.

I Материалы лекций.

Лекция 1. НАУКА И НАУЧНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ

ПЛАН ЛЕКЦИИ 1

1. Понятие науки и классификация наук.

Определение науки, ее цели и задачи. Метод и методология. Классификация наук.

2. Научное исследование и его составляющие.

Научное исследование: определение и классификация. Логические методы познания. Проблема. Гипотеза. Теория. Понятие. Категория. Терминология. Мнение. Принципы научного исследования. Аксиома. Закон. Закономерность. Положение. Идея. Концепция.

3. Научно-исследовательская работа (НИР) студентов.

Организация НИР студентов. Навыки, необходимые для проведения НИР студентов. Цели и задачи НИР. Учебно-исследовательская и научно-исследовательская работа в вузе.

4. Этапы научно-исследовательской работы

1.1. Понятие науки и классификация наук

Понятие «наука» имеет несколько основных значений. Во-первых, под наукой понимается сфера человеческой деятельности, направленной на выработку и систематизацию новых знаний о природе, обществе, мышления и познания окружающего мира. Во втором значении наука – это результат этой деятельности, система полученных научных знаний. В-третьих, наука понимается как одна из форм общественного сознания, социальный институт.

Непосредственная *цель науки* – получение знаний об объективном и о субъективном мире.

Задачи науки:

- 1) сбор, описание, анализ, обобщение и объяснение фактов;

- 2) выявление законов движения природы, общества, мышления и познания;
- 3) систематизация полученных знаний;
- 4) объяснение сущности явлений и процессов;
- 5) прогнозирование событий, явлений и процессов;
- 6) установление направлений и форм практического использования полученных знаний.

Методика – последовательная или алгоритмическая совокупность действий, операций, приемов или методов теоретической или практической деятельности человека.

Методология – система принципов и способов организации, и построения теоретической и практической деятельности человека.

Объект научной деятельности – то, что изучает конкретная наука, на что направлено научное познание.

Субъект научной деятельности – конкретный исследователь, ученый, специалист научной организации, организация.

Классификация наук.

В настоящее время в зависимости от сферы, предмета и метода познания различают науки:

- 1) о природе – естественные;
- 2) об обществе – гуманитарные и социальные;
- 3) о мышлении и познании – логика, гносеология, эпистемология и др.

Согласно другой классификации науки можно разделить на теоретические и прикладные в зависимости от задач, выполняемых исследователем.

1.2. Научное исследование и его составляющие

Научное исследование – это деятельность, направленная на всестороннее изучение объекта, процесса или явления, их структур и связей, а также получение и внедрение в практику полезных для человека результатов.

Структурными компонентами теоретического познания является проблема, гипотеза и теория.

Проблема – это сложная теоретическая или практическая задача, способы решения которой неизвестны или известны не полностью, как результат глубокого изучения. Различают проблемы неразвитые (предпроблема) и развитые. Актуальность проблемы, которая стоит перед исследователем, связана с необходимостью и своевременностью изучения и решения разногласий с целью усовершенствования теории.

Гипотеза – требующее проверки и доказательства предположения о причине, которая вызывает определенный вывод о структуре изучаемых объектов и характер внутренних и внешних связей структурных элементов.

Теория – это логически организованное знание, концептуальная система знаний, которая адекватно и целостно отражает определенную область действительности.

Структуру теории образуют понятия, суждения, законы, научные положения, обучения, идеи и другие элементы.

Понятие – это мысль, отражающая существенные и необходимые признаки определенного множества предметов или явлений.

Категория – общее, фундаментальное понятие, отражающее наиболее существенные свойства и отношения предметов и явлений. Категории бывают философскими, общенаучными и относятся к отдельной отрасли науки.

Научный термин – это слово или сочетание слов для обозначения понятия, применяемое в науке. Совокупность понятий (терминов), которые используются в конкретной науке, образуют ее *понятийный аппарат*.

Мысль – это суждение, в котором утверждается или отрицается что-либо.

Принцип – это руководящая идея, основное исходное положение теории, учения, науки. Принципы бывают теоретическими и методологическими.

Аксиома – это положение, которое является начальным, тем, что не требует доказательств и из которого по установленным правилам выводятся другие положения. Например, в настоящее время следует признать аксиоматическое

утверждение о том, что язык – это определенный организм (объект), имеющий собственные законы развития, учитывая его историческое функционирование.

Закон – это объективный, существенный, внутренний, необходимый и имеющий устойчивую связь между явлениями, процесс. Законы могут быть классифицированы по различным основаниям. Так, по основным сферам реальности можно выделить законы природы, общества, мышления и познания; по объему действия – общие и частные.

Закономерность – это: 1) совокупность действия многих законов, 2) система существенных, необходимых общих связей, каждая из которых составляет отдельный закон. Так, существуют определенные закономерности орфографических и фонетических изменений, происходящих в конкретном языке.

Положение – научное утверждение, сформулированная мысль. Примером научного положения является утверждение о том, что речевая норма складывается из многих факторов (исторического, локального, социального и т.д.).

Идея – это: 1) новое интуитивное объяснение события или явления, 2) определяющее стержневое положение в теории.

Концепция – это система теоретических взглядов, соединенных научной идеей (научными идеями). Теоретические концепции обуславливают существование и содержание многих лингвистических теорий. Понятие концепции является плотно связанным с понятием парадигмы – выходящей, концептуальной схемы, модели постановки проблем и их решения, методов исследования, господствующих в определенный исторический период в научном обществе.

1.3. Научно-исследовательская работа студентов

Согласно Положениям об организации учебного процесса в высших учебных заведениях Украины, за студентами закреплены многочисленные права, в том числе и право принимать участие во всех видах научно-исследовательских работ, конференциях, симпозиумах, а также представлять свои работы для

публикации, в частности в изданиях высшего учебного заведения. Здесь же записано, что студенты вузов обязаны овладеть знаниями, выполнять в установленные сроки все виды заданий, предусмотренных учебным планом и образовательными программами высшего профессионального образования. В частности, они должны выполнять те виды задач, которые содержат элементы научного исследования и включены в учебный план или планы занятий по дисциплине. К их числу относятся реферат, доклад, курсовая работа, квалификационная работа бакалавра и магистерская дипломная работа. Современный филолог должен обладать не только необходимой суммой практических знаний, но и определенными умениями творческого решения практических задач. Все эти умения приобретаются в вузе путем активного участия студентов в научно-исследовательской работе.

Понятие «*научно-исследовательская работа студентов*» (НИРС) содержит два элемента: 1) обучение студентов элементам исследовательской работы, привития им соответствующих навыков; 2) непосредственно научные исследования, проводимые студентами под руководством профессоров и преподавателей.

НИРС является продолжением и углублением учебного процесса, одним из важных и эффективных средств повышения качества подготовки специалистов с высшим образованием.

1.4. Этапы научно-исследовательской работы

Для успеха научного исследования его необходимо правильно организовать, спланировать и выполнять в определенной последовательности. Эти планы и последовательность действий зависят от вида, объекта и целей научного исследования.

Согласно требованиям технологии проведения научного исследования принято придерживаться таких его общих этапов:

1) ознакомление с проблемой исследования и обоснование актуальности его темы;

- 2) выбор объекта и обоснование предмета исследования и постановка его цели;
- 3) анализ состояния разработанности проблемы исследования и постановка его задач;
- 4) выдвижение гипотезы и разработка теоретических предпосылок проведения исследования;
- 5) разработка программы и методики, постановка отдельных вопросов экспериментального исследования;
- 6) непосредственное выполнение теоретического или экспериментального исследования;
- 7) обработка и анализ результатов экспериментального исследования и определения их надежности (достоверности);
- 8) практическая апробация эффективности результатов исследования и их обобщение;
- 9) оформление научной работы по результатам исследования, ее публикация и защита.

Лекция 2. ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ДИПЛОМНОЙ (КУРСОВОЙ) РАБОТЫ КАК УЧЕБНО-НАУЧНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ СТУДЕНТА

ПЛАН ЛЕКЦИИ 2

- 1. Общая характеристика дипломной (курсовой) работы.**
- 2. Основные составляющие дипломной (курсовой) работы.**
- 3. Требования к содержанию дипломной (курсовой) работы.**

2.1. Общая характеристика дипломной (курсовой) работы

В профессиональной подготовке специалиста гуманитарного профиля значительную роль играет дипломная (курсовая) работа.

Курсовая работа – это самостоятельное учебно-научное исследование студента, которое выполняется по определенной учебной дисциплине или отдельных ее разделов.

Согласно Положению об организации учебного процесса в высших учебных заведениях Украины курсовая работа выполняется с целью закрепления, углубления и обобщения знаний, полученных студентами за время обучения, и их применения в комплексном решении конкретного профессионального задания.

Дипломная работа – это квалификационное учебно-научное исследование студента, которое выполняется на завершающем этапе обучения в высшем учебном заведении.

Дипломная работа имеет комплексный характер и связана с использованием приобретенных студентом знаний, умений и навыков по специальным дисциплинам. Ею предусмотрено систематизация, интерпретация, закрепление, расширение теоретических и практических знаний по специальности и применение их при решении конкретных научных и других задач.

Руководство курсовыми и дипломными работами осуществляется опытными преподавателями. Организация и контроль за процессом подготовки и защиты курсовых и дипломных работ возлагаются на заведующих кафедрами.

Тематика курсовых и дипломных работ ежегодно корректируется с учетом приобретенного на кафедрах опыта, пожеланий специалистов, принимающих участие в рецензировании работ и рекомендаций Государственной экзаменационной комиссии (ГЭК).

2.2. Основные составляющие дипломной (курсовой) работы

Дипломная (курсовая) работа должна содержать:

- титульный лист;
- содержание;
- перечень условных обозначений / сокращений (при необходимости);
- введение;

- основную часть (несколько разделов (подразделов), раскрывающих теорию вопроса и опыт практической работы);
- общие выводы;
- списки источников библиографического материала, словарей и справочников;
- список источников иллюстративного материала;
- приложения (при необходимости);
- резюме.

Текст курсовой (дипломной) работы можно использовать для последующего написания и оформления доклада, реферата, статьи, тезисов и др.

2.3. Требования к содержанию дипломной (курсовой) работы

2.3.1. Титульный лист дипломной (курсовой) работы

(см. Приложения А и Б)

Титульный лист содержит:

- название министерства, наименование высшего учебного заведения, где выполнена работа;
- название работы;
- фамилию, имя, отчество автора;
- научную степень, ученое звание, фамилию, имя, отчество научного руководителя и (или) консультанта;
- научную степень, ученое звание, фамилия, имя, отчество рецензента (для дипломной работы);
- город и год выполнения.

Независимо от языка выполнения дипломной работы, титульный лист оформляется на украинском языке.

2.3.2. Содержание (см. Приложение В)

Содержание подают в начале дипломной (курсовой) работы. Оно содержит наименование и номера начальных страниц всех разделов, подразделов и пунктов

(если они имеют заголовок), в частности вступления, общих выводов, приложений, списка использованной литературы и др. (См. Приложение В).

2.3.3. Перечень условных обозначений, символов, единиц, сокращений и терминов (при необходимости)

Если в дипломной (курсовой) работе использована специфическая терминология, а также использованы малоизвестные сокращения, новые символы, обозначения и т.д., то их перечень может быть представлен в работе в виде отдельного списка, который размещают перед вступлением.

Перечень печатается двумя колонками, в которых слева в алфавитном порядке приводят, например, сокращение, справа – их детальную расшифровку.

Если в дипломной (курсовой) работе содержатся специальные термины, сокращения, символы, обозначения и т.д. повторяются менее трех раз, перечень не составляют, а их расшифровку приводят в тексте при первом упоминании.

2.3.4. Введение

В введении:

- обосновывается актуальность изучаемой темы;
- ее практическая значимость;
- определяются цели и задачи, объект и предмет исследования;
- обозначается материал исследования;
- рассматриваются методы, с помощью которых оно проводилось;
- определяется теоретическая значимость;
- раскрывается структура работы, ее основное содержание.

2.3.5. Основная часть

Основная часть дипломной (курсовой) работы состоит из разделов (не менее двух), подразделов (не менее двух), пунктов, подпунктов (не менее двух). Для дипломной работы обязательны три раздела: обзор литературы или теоретический раздел, исследовательский, или практический раздел,

методический раздел. Если работа выполняется по методике преподавания иностранных языков, она может содержать два (теоретический и практически-экспериментальный) или три раздела (теоретический и два практических, один из которых посвящен описанию экспериментального обучения). Каждый раздел начинают с новой страницы. Основному тексту каждого раздела может предшествовать предисловие с коротким описанием выбранного направления и обоснованием примененных методов исследований. В конце каждого раздела формулируют выводы с кратким изложением приведенных в разделе научных и практических результатов, что позволяет высвободить общие выводы от второстепенных подробностей.

2.3.6. Общие выводы

Выводы содержат наиболее важные научные и практические результаты, полученные в работе: формулировку решенной научной проблемы (задачи), ее значение для науки и практики. Главная их цель – подведение итогов проведенной работы. Очень важно, чтобы они отвечали поставленным задачам, желательно также придерживаться той же последовательности в выводах, что и в задачах во введении. В заключении необходимо отметить не только то положительное, что удалось обнаружить в результате изучения темы, но и проблемы, возникшие при решении поставленного научного вопроса и возможные пути их устранения. В заключительной части необходимо отметить качественные и количественные показатели полученных результатов, обосновать достоверность результатов, изложить рекомендации по их использованию и очертить перспективу дальнейшего исследования избранной научной проблемы.

Основное требование к заключительной части – не повторять содержания введения, основной части работы и выводов, сделанных в разделах, а представить выводы в виде отдельных лаконичных положений, методических рекомендаций, которые бы отражали содержание поставленных задач.

2.3.7.Список источников библиографического материала (см. Приложение Г)

Список использованных источников должен состоять не менее, чем из 30 наименований (для курсовой работы) и 50 наименований (для дипломной работы). Обязательным является использование литературы на иностранных языках. В списке источники располагаются в алфавитном порядке фамилий первых авторов или заголовков сначала кириллицей, а затем латиницей, сохраняя нумерацию. Библиографическое описание источников составляют в соответствии с действующими стандартами по библиотечному и издательскому делу (Приложение Г).

Список словарей и справочников оформляется так же, как и список источников иллюстративного материала. Он продолжает страницу, на которой заканчивается библиографический список, а также его нумерацию. *Список источников иллюстративного материала* оформляется так же, как и список библиографического материала с той разницей, что он не нумеруется, а имеет условные обозначения, например:

Wilde: Wilde O. The Picture of Dorian Gray / O. Wild. – L.: Wordsworth Classics, 1992. – 312 p.

2.3.8. Приложения

При необходимости в приложения целесообразно включать вспомогательный материал (если он по объему превышает 1 страницу), необходимый для полноты восприятия дипломной (курсовой) работы:

- вспомогательные таблицы;
- инструкции и методики, разработанные в процессе выполнения исследования;
- иллюстрации вспомогательного характера.

Они оформляются следующим образом. После списка иллюстративного материала с новой страницы (по центру) пишется слово **ПРИЛОЖЕНИЯ**. Собственно приложения, обозначаемые буквами **А, Б, В** и т.д., начинаются со

следующей страницы. Каждая таблица, рисунок и пример, подобное должно быть пронумеровано и подписано (см. Приложение Д). Каждая графа в таблицах должна иметь свое название, из которой было бы четко понятно, что означают цифры в таблице.

2.3.9. Резюме

Резюме – краткая общая характеристика научной работы. Назначение резюме – оперативное ознакомление с методикой исследования, фактическими результатами и основными выводами научной работы. Резюме выполняется на иностранном (английском) языке и прилагается к дипломной работе. Оно состоит из 2-3 страниц и имеет следующую структуру:

- характеристика категориального аппарата проведенного научного исследования (актуальность темы, цель, объект, предмет, задачи, методика исследования и т.п.);
- общая характеристика работы (структура работы, наличие вступления, определенного количества разделов, приложений; полный объем работы, количество рисунков, схем, таблиц, объем списка использованных источников, в том числе на иностранном языке и т.п.);
- характеристика основного содержания работы (кратко излагается содержание научной работы по разделам);
- характеристика выводов (подается краткая информация о теоретических и практических результатах выполненной научной работы).

Изложение материала в резюме должно быть кратким и точным. Необходимо пользоваться языком деловых документов и избегать сложных грамматических оборотов. Следует использовать стандартизированную терминологию, избегать малоизвестных терминов и символов.

Лекция 3. ПРАВИЛА ОФОРМЛЕНИЯ ДИПЛОМНОЙ (КУРСОВОЙ) РАБОТЫ

ПЛАН ЛЕКЦИИ 3

- 1. Общие требования.**
- 2. Нумерация и структура раздела.**
- 3. Иллюстрации.**
- 4. Общие правила цитирования и ссылки на использованную литературу.**
- 5. Защита дипломной работы.**

3.1. Общие требования

Дипломная (курсовая) работа выполняется на украинском или иностранном языке. Объем курсовой работы должен быть в пределах 20 – 30, квалификационной работы бакалавра – 35 – 45, магистерской дипломной работы – 50 – 60 страниц машинописного текста, без учета приложений и списка литературы. В общий объем дипломной (курсовой) работы не входят приложения, список использованных источников, таблицы и рисунки, которые полностью занимают площадь страницы. Но все страницы указанных элементов дипломной (курсовой) работы подлежат нумерации на общих основаниях.

Дипломную (курсовую) работу печатают с помощью компьютера на одной стороне листа белой бумаги формата А4 (210х297 мм) через 1,5 межстрочных интервала до тридцати строк на странице. Размер шрифта 14 в Times New Roman. Текст работы необходимо печатать, оставляя поля таких размеров: левое – не менее 30 мм, правое – не менее 10 мм, верхнее – не менее 25 мм, нижнее – не менее 25 мм. Отступ абзаца – 5 знаков. Шрифт печати должен быть четким,

черного цвета средней жирности. Плотность текста дипломной (курсовой) работы должна быть одинаковой.

Фрагменты рукописи, которые служат иллюстративным материалом, печатаются курсивом.

Текст основной части дипломной (курсовой) работы разделяют на разделы, подразделы, пункты и подпункты. Заголовки структурных частей дипломной (курсовой) работы «СОДЕРЖАНИЕ», «ПЕРЕЧЕНЬ УСЛОВНЫХ СОКРАЩЕНИЙ», «ВВЕДЕНИЕ», «РАЗДЕЛ», «ВЫВОДЫ», «СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ», «ПРИЛОЖЕНИЯ» печатают большими буквами (жирный шрифт) симметрично к тексту. Каждую структурную часть работы следует начинать с новой страницы.

Заголовки подразделов печатают маленькими буквами (кроме первой большой) с абзаца. Точку в конце заголовка не ставят. Если заголовок состоит из двух или более предложений, их разделяют точкой.

Заголовки пунктов печатают маленькими буквами (кроме первой большой) с абзаца вровень тексту. В конце заголовка, напечатанного вровень текстом, ставится точка. Расстояние между заголовком (за исключением заголовка пункта) и текстом должно равняться 3-4 интервалам.

3.2. Нумерация и структура раздела (см. Приложение Е)

Нумерацию страниц, разделов, подразделов, пунктов, подпунктов, рисунков, таблиц, формул подают арабскими цифрами без знака №.

Первой страницей дипломной (курсовой) работы является титульный лист, который включают в общую нумерацию страниц работы. На титульном листе номер страницы не ставят, на последующих страницах номер проставляют в верхней части страницы по центру без точки в конце.

Такие структурные части дипломной (курсовой) работы как содержание, перечень условных обозначений, введение, выводы, список использованных источников не имеют порядкового номера. Обращаем внимание на то, что все листы, на которых размещены упомянутые структурные части дипломной

(курсовой) работы, нумеруют обычным образом. Не нумеруют лишь их заголовки, то есть нельзя печатать: «1.ВВЕДЕНИЕ» или «Раздел 6. ВЫВОДЫ». Номер раздела ставят после слова «РАЗДЕЛ», после номера точку не ставят, потом с новой строки печатают заголовок раздела.

Подразделы нумеруют в пределах каждого раздела. Номер подраздела состоит из номера раздела и подраздела, разделенных точкой. В конце номера подраздела должна стоять точка, например: «2.3.» (третий подраздел второго раздела). Затем в той же строке идет заголовок подраздела.

Пункты нумеруют в пределах каждого подраздела. Номер пункта состоит из порядковых номеров раздела, подраздела, пункта, разделенных точкой. В конце номера должна быть точка, например: «1.3.2.» (второй пункт третьего подраздела первого раздела). Затем в той же строке идет заголовок пункта. Пункт может не иметь заголовка. Подпункты нумеруют в пределах каждого пункта по таким же правилам, как пункты.

Иллюстрации (фотографии, чертежи, схемы, графики, карты) и таблицы необходимо подавать в дипломной (курсовой) работе непосредственно после текста, где они упомянуты впервые, или на следующей странице. Иллюстрации и таблицы, расположенные на отдельных страницах работы, включают в общую нумерацию страниц.

Иллюстрации обозначают словом «Рис.» И нумеруют последовательно в пределах раздела, за исключением иллюстраций, приведенных в приложении.

Номер иллюстрации должен состоять из номера раздела и порядкового номера иллюстрации, разделенных точкой.

Например:

Рис. 1.2 (второй рисунок первого раздела). Номер иллюстрации, ее название и объяснительные подписи размещают последовательно под иллюстрацией. Если в дипломной (курсовой) работе представлена одна иллюстрация, то ее нумеруют по общим правилам.

Таблицы нумеруют последовательно (за исключением таблиц, приведенных в приложении) в пределах раздела. В правом верхнем углу над соответствующим

заголовком таблицы размещают надпись «Таблица» с указанием ее номера. Номер таблицы должен состоять из номера раздела и порядкового номера таблицы, разделенных точкой, например: «Таблица 1.2» (вторая таблица первого раздела).

Если в дипломной (курсовой) работе одна таблица, ее нумеруют по общим правилам.

При переносе части таблицы на другой лист (страницу) слово «Таблица» и ее номер указывают один раз справа над первой частью таблицы, над другими частями пишут слова «Продолжение табл.» И указывают номер таблицы, например: «Продолжение табл. 1.2 ».

Примечания к тексту и таблицам, в которых указывают справочные и поясняющие данные, нумеруют последовательно в пределах одной страницы. Если примечаний на одном листе несколько, то после слова «Примечания» ставят двоеточие, например:

Примечания:

1

2

Если есть одно примечание, то его не нумеруют и после слова «Примечание» ставят точку.

3.3. Иллюстрации

Иллюстрируют дипломные (курсовые) работы, исходя из определенного общего замысла, по тщательно продуманному тематическому плану, который помогает избежать случайных иллюстраций, связанных с второстепенными деталями текста и предотвратить неоправданного допуск иллюстраций к важнейшим темам. Каждая иллюстрация должна соответствовать тексту, а текст – иллюстрации.

Названия иллюстраций размещают после их номеров. При необходимости иллюстрации дополняют объяснительными данными (подпись под рисунком).

Основными видами иллюстративного материала в дипломной (курсовой) работе есть: рисунок, схема, фотография, диаграмма и график.

Каждая таблица должна иметь название, которое размещают над таблицей и печатают симметрично к тексту. Название и слово «Таблица» начинают с большой буквы. Название не подчеркивают.

Заголовки граф должны начинаться с прописных букв, подзаголовки – с маленьких, если они составляют одно предложение с заголовком, и с больших, если они являются самостоятельными.

Таблицу размещают после первого упоминания о ней в тексте, таким образом, чтобы ее можно было читать без поворота переплетенного блока дипломной (курсовой) работы или с поворотом по часовой стрелке. Таблицу с большим количеством строк можно переносить на другой лист.

3.4. Общие правила цитирования и ссылки на использованные источники

При написании дипломной (курсовой) работы студент должен давать ссылки на источники, материалы или отдельные результаты, из которых приводятся данные в дипломной (курсовой) работе, или на идеи и выводы, в которых разрабатываются проблемы, задачи, вопросы, изучению которых и посвящена работа. Такие ссылки дают возможность отыскать документы и проверить достоверность сведений о цитировании документа, дают необходимую информацию относительно него, помогают выяснить его содержание, язык текста, объем. Ссылаться следует на последние издания публикаций. На более ранние издания можно ссылаться лишь в тех случаях, когда имеющийся в них материал, который не включен в последнее издание.

Ссылки в тексте дипломной (курсовой) работы на источники следует указывать в соответствии с порядковым номером перечня ссылок, выделенным двумя квадратными скобками, например, «... в работах [1–7] ... ». Если в тексте курсовой / дипломной работы приводится прямая или косвенная цитата, указывается конкретный факт или термин, в ссылке указывается страница

источника, из которого происходит такая информация, например, [18, с. 168]. При ссылке на источник в целом номер страницы не указывается, например, [18].

Ссылки на иллюстрации дипломной (курсовой) работы указывают порядковым номером иллюстрации, например, «рис. 1.2».

На все таблицы дипломной (курсовой) работы должны быть ссылки в тексте, при этом слово "таблица" в тексте пишут сокращенно, например: «.. в табл. 1.2».

В повторных ссылках на таблицы и иллюстрации следует указывать сокращенно слово «смотри», например: «см. Табл. 1.3».

3.5. Защита дипломной работы

Дипломные работы, которые по заключению научного руководителя заслуживают положительной оценки, представляются к защите. Студенты, работы которых не допущены научным руководителем к защите, получают оценку "неудовлетворительно". В установленный кафедрой срок работы подаются на рецензирование.

Защита дипломных работ происходит на открытом заседании Государственной экзаменационной комиссии в установленный кафедрой срок в присутствии студентов и комиссии, научного руководителя и преподавателей кафедры.

Выступление готовится языком, на котором написано работу. Время доклада не должен превышать 15 минут. При защите объявляется тема и цель исследования, план работы и коротко передается ее содержание. Особое внимание при этом необходимо обратить на практическую часть работы, собственно, на результаты выполнения исследовательской задачи и методические разработки. Выступление завершается формулировкой выводов.

Доклад должен содержать:

- четкую формулировку выбранной научной проблемы;
- обоснование ее актуальности;
- раскрытие степени научной разработки проблемы;

- определение цели дипломной работы, средств ее достижения, конкретных задач исследования;
- сведения о структуре работы;
- основные результаты исследования;
- краткое изложение авторских обобщений, выводов, рекомендаций.

После доклада члены комиссии и присутствующие задают вопросы, отвечать на которые необходимо на языке, на котором они были поставлены. Ответы на вопрос председателя, экзаменаторов и членов Государственной экзаменационной комиссии должны быть аргументированными и по сути давать объяснение критических замечаний рецензента и членов ГЭК лаконичным и содержательным образом.

Решение об оценке работы по 5-балльной шкале принимается на закрытом заседании Государственной экзаменационной комиссии.

Лекции 4, 5. ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ ПРОВЕДЕНИЯ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ. ПОИСК ИНФОРМАЦИИ ПО ТЕМЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

ПЛАН ЛЕКЦИИ 4, 5

- 1. Знакомство с проблемой исследования.**
- 2. Выбор объекта и обоснование предмета исследования.**
- 3. Анализ состояния разработки проблемы разработки исследования. Постановка его задач.**
- 4. Поиск и накопление научной информации по теме исследования.**
- 5. Процедура выдвижения гипотезы и разработки теоретических предпосылок проведения исследования.**
- 6. Постановка и формирование системы вопросов исследования.**
- 7. Непосредственное проведение теоретического или практического исследования.**
- 8. Обработка и анализ результатов исследования.**
- 9. Оформление научной работы по результатам исследования.**

Исходя из факта существования общеприемлемой алгоритмической последовательности процедур реализации технологии конкретно-научных исследований, рассмотрим подробнее познавательно-технологические операции, входящие в нее, т.е. определим содержательное насыщение этапов алгоритма выполнения научных исследований.

На первом этапе происходит знакомство с проблемой исследования. Научные проблемы, как известно, вытекающие из потребностей развития общества, отличаются от всех других проблем тем, что их решение возможно только на основании проведения соответствующих научных исследований. Источником возникновения научных проблем служат противоречия между развитием науки и состоянием реальной практики и ее потребностями.

Главной особенностью научной проблемы является то, что для ее решения необходимо проведение соответствующего исследования, которое опирается на специальные научные методы и средства.

В начале формулировка проблемы, как особо важной научной задачи, принято указывать на конечный результат, достижение которого и составляет, по сути, ее необходимое решение.

Второй этап охватывает процедуры выбора объекта и обоснование предмета исследования, а также постановки его цели. Процедура выбора и обоснования объекта исследования с методологической точки зрения является центральным и одним из наиболее ответственных этапов научной работы.

В результате выполнения этого этапа формируют объект-предметную структуру, которая, оставаясь неизменной в ходе исследования, определяет правомерность, логику и последовательность использования в научной работе тех или иных теоретических и экспериментальных средств. Таким образом, объект-предметная структура выступает в дальнейшем как основа формирования цели, содержания, программы и методики всего исследования.

Объект исследования выделяется, как правило, в самой формулировке проблемы исследования. Поэтому под выбором объекта понимают методологическую процедуру, направленную на ограничение широты исследования, т.е. конкретизацию пределов и условий выделения из существующей реальности ее определенной целостности, которую и принято называть объектом исследования.

Особое внимание принято уделять процедуре постановки цели исследования, которая аккумулирует в себе предполагаемый его конечный результат и указывает на путь достижения этого результата, а, следовательно, выполняет в научной работе роль центрального методологического инструмента.

Диалектическая суть взаимосвязи цели и исследования, которое проводится в соответствии с ней, заключается в том, что цель выступает в форме идеального предвидения результата исследования, а исследование является сложным процессом, направленным на достижение поставленной цели.

Отсюда и вытекает важнейшее методологическое требование логического единства проблемы, темы и цели исследования, поскольку тема и цель исследования, будучи иерархически связанными элементами его общей проблемно-целевой структуры, определяются в значительной мере предсказуемым конечным результатом начатой научной работы.

Итак, целевая структура (*цель -> задача -> вопрос*) каждого конкретного основанного исследования определяется в основном его проблемой и формируется в точном соответствии с его объект-предметной структурой.

Третий этап направлен на анализ состояния разработки проблемы исследования и постановку его задач.

Следует обратить внимание на то, что если цели и объект исследования не определены, осуществление этого этапа невозможно, поскольку любые попытки его реализации трансформируются в процесс повторного общего ознакомления с проблемой исследования.

Основным методологическим требованием к выполнению анализа состояния проблемы исследования является наличие четко поставленной цели и конкретно очерченного объекта исследования.

Перед выполнением анализа состояния вопроса по теме исследования необходимо составить его план и продумать структуру изложения его результатов. План должен отражать основное содержание анализа, а структура – форму его воплощения.

Четвертый этап. Отметим, что важнейшим условием качественного выполнения анализа или обзора состояния вопроса исследования является умение его автора осуществлять накопление и обработку научной информации.

Поиск и накопление научной информации по теме исследования проводят в следующей последовательности.

- Накапливают общую информацию по проблеме исследования с помощью энциклопедий, толковых словарей, справочников и учебников. При этом конспектируют основные положения теоретического и практического

знания об объекте исследования, а также принятые толкования научных терминов.

- Систематизируют приведенные в указанной выше литературе ссылки на публикации научных обзоров, монографий и научно-исследовательских отчетов.
- Знакомятся с материалами обзоров, монографий и отчетов, конспектируют необходимую информацию и обнаруживают в них ссылки на оригинальные научные работы.
- Осуществляют систематический поиск реферативной информации по реферативным журналам или указателям.
- Изучают информацию из реферативных изданий, и накапливают ссылки на источники, содержащие эту информацию в развернутом виде.
- Отыскивают с помощью накопленных ссылок оригиналы научных работ по проблеме или теме исследования, знакомятся с их содержанием и конспектируют необходимые.

Поиск информации по теме исследования считают завершенным лишь в том случае, если круг ссылок замкнулся, то есть дальнейший поиск не обнаруживает ссылок на новые работы.

Пятый этап включает процедуры выдвижения гипотезы и разработки теоретических предпосылок проведения исследования. Гипотеза выступает в виде предположения, выдвигаемого для разъяснения явления, которое изучается, его сущности, структуры, связей, закономерностей функционирования, движущих сил развития и так далее. Поэтому гипотеза как конкретная форма научного предвидения занимает центральное место в исследовании.

Таким образом, процедура разработки гипотезы является важнейшим методологическим средством возрастания или изменения научного знания. В процессе ее разработки формулируют конкретные предположения об идеях, путях, методах и средствах получения и преобразования этого знания или необходимого для решения научной проблемы нового знания в форму, удобную для введения его в структуру уже существующего научного знания. Поэтому

важно понимать, что эффективность результата сложного интуитивного процесса формирования гипотезы, в первую очередь, определяется наличием фактов об объекте исследования, а также умении их обрабатывать и осмысливать.

Методологической основой теоретического обоснования или разработки теоретических предпосылок исследования служит процесс мысленного создания теоретической модели изучаемого в виде идеализированного объекта, построенного на основании принятых допущений.

Шестой этап предполагает постановку и формирование системы вопросов исследования, вытекающих непосредственно из его задач, сформулированных во время выполнения третьего этапа. В процессе проведения экспериментальных или прикладных научных работ конкретные вопросы исследования отражаются в их программах и методиках.

Седьмой этап охватывает непосредственное проведение теоретического или экспериментального исследования. Теоретическое исследование или его отдельные операции в той или иной форме реализуют практически на всех этапах выполнения исследований, относящихся к любому уровню научного познания: теоретическому, теоретико-эмпирическому и эмпирическому. При отнесении научных операций до уровня теоретических исходят из того факта, что теоретическое исследование всегда связано с изучением опосредованной действительности, в которой отношение одного понятия или объекта к другому мыслится или познается только через третье понятие или объект.

Известно, что факты окружающей реальности обобщают и систематизируют с помощью понятий, которые являются простейшими абстракциями, выраженными научными терминами. Более сложными формами научного мышления выступают категории, отражающие универсальные (фундаментальные) свойства, отношения и процессы объективной действительности.

Хорошо развитый *понятийно-терминологический аппарат*, который формируется с их помощью, позволяет осуществлять адекватные описания объектов, явлений, процессов и отношений, которые исследуются. Благодаря

этому во время проведения теоретических исследований уточняются и расширяются представления об объектах научного познания.

С помощью понятийно-терминологического аппарата в процессе познания производят основные структурные элементы научного знания: суждения, аксиомы, принципы, идеи, закономерности, законы, концепции и парадигмы. Используя указанные элементы и общие методы теоретических исследований (абстрагирование, анализ, синтез, индукцию, дедукцию, аналогию, моделирование), на основе диалектического и логического методов мышления выполняют конкретное теоретическое исследование, направленное на достижение цели, поставленной в научной работе.

Теоретические исследования, проводимые в рамках научных работ, независимо от их цели, реализуются за следующими наиболее общими этапами: обоснование абстрактного (идеального) объекта, установление структуры его элементов, определение и описание связей и отношений между элементами объекта, разработка новых терминов и категорий формулировки принципов, закономерностей и законов функционирования элементов объекта, создание концепции развития и функционирования объекта исследования как единого целого.

Проведения экспериментального исследования осуществляют в точном соответствии с его программой и методикой в сроки, установленные календарным планом его проведения. Важнейшим требованием к его реализации является фиксирование всех измерений и условий опытов, имеющих место в течение выполнения эксперимента, а также новых, непредвиденных с точки зрения методики, явлений и фактов.

Восьмой этап предусматривает обработку и анализ результатов экспериментального исследования и определения их надежности (достоверности).

Обработка и анализ результатов экспериментального исследования выполняют в соответствии с разработанной программой и методикой. При анализе результатов рассматривают лишь наиболее существенные (как правило, впервые полученные функциональные связи, факты, свойства), избегая описания

ненужных с точки зрения поставленной в исследовании цели второстепенных результатов.

При оформлении результатов экспериментального / практического исследования наиболее широкое распространение получили табличные и графические формы их представления.

Девятый этап направлен на оформление научной работы по результатам исследования и защиту.

На этом этапе, прежде всего, собирают результаты отдельных этапов исследования, упорядочивают их, определяют некоторые дополнительные характеристики или анализируют специфические условия их проведения, окончательно обрабатывают или уточняют взаимосвязь ряда основных факторов, влияющих на закономерности функционирования объекта познания.

Сравнение результатов теоретического и экспериментального исследований осуществляют с помощью синтеза и теоретической интерпретации экспериментальных данных, полученных в исследовании. С помощью сравнения определяют степень соответствия и взаимной корреляции теоретических результатов, экспериментальных данных и результатов практической апробации, а, следовательно, получают возможность непосредственного подтверждения, уточнения или корректировки тех или иных теоретических положений в определенной области научного знания.

Формулирование выводов и предложений (рекомендаций) по использованию теоретических и практических результатов и предсказания дальнейших направлений исследований данного вопроса (проблемы) излагаются в заключительной части научной работы.

Структуру заключительной части исследовательской работы принято формировать в виде трех логических блоков:

1. Наиболее важные выводы, полученные в результате обзора состояния проблемы, или вопросы исследования и подтвержденные экспериментом теоретические предпосылки. (При этом обязательно указывают на подтверждение гипотезы исследования проведенным в нем экспериментом).

2. Выводы, полученные в результате теоретического или экспериментального исследования. В них указывают на наиболее типичные состояния, признаки, свойства, отношения предметов исследования, изученные согласно его цели и объект-предметной структуры. (При этом описывают признаки объекта познания, общие с признаками других объектов в данной сфере исследований, а также рассматривают все важные специфические признаки предметов исследования, обеспечивающих функционирование его объекта в конкретных условиях).

3. Рекомендации по использованию результатов исследования. (В них обосновывают пути и цели дальнейших исследований или показывают их нецелесообразность и дают конкретные рекомендации по практическому применению полученных результатов).

Построенная таким образом заключительная часть научной работы содержит наиболее значимые выводы для каждого раздела, которые излагаются в соответствующем порядке, и разработанные автором рекомендации по применению результатов проведенного исследования.

Лекция 6. ВЫБОР ОБЪЕКТА И ПРЕДМЕТА ИССЛЕДОВАНИЯ

ПЛАН ЛЕКЦИИ 6

- 1. Обоснование объект-предметной структуры исследования.**
- 2. Иерархическая система объект-предметной структуры исследования.**
- 3. Функции объект-предметной структуры исследования.**
- 4. Различия между объектом и предметом исследования.**

Обоснование выбора объекта и предметов научного исследования является исходной и весьма важной процедурой, от результата выполнения которой зависят дальнейшие логика и качество реализации основных этапов научной работы: формулировка названия, обоснование объект-предметной структуры,

постановка цели, задач и вопросов исследования, разработки его теоретических предпосылок, гипотезы и программы, обоснование методики, анализа результатов и формулирование выводов и рекомендаций.

Известно, что рассмотрение и обобщение результатов теоретических разработок указанных выше вопросов позволяет членить процедуру обоснования объект-предметной структуры исследования на такую последовательность формально-методологических операций:

1) определение объекта исследования в рамках объектной сферы определенной отрасли научного знания; 2) членение объекта исследования на предметы исследования (или выделение предмета исследования из объекта исследования); 3) детализация аспектов исследования в пределах каждого из его предметов или на стыках двух смежных предметов исследования.

Нетрудно убедиться, что приведенная таким образом систематизация операций рассматриваемой процедуры по своей сути является иерархической основой общеметодологической схемы взаимосвязи и взаимодействия упомянутых атрибутов (объект, предмет, аспект), последовательно структурированная совокупность которых и дает нам представление об объект-предметной структуре научного исследования как определенной методологической системе.

Рис. 6.1. Обобщение схемы объект-предметной структуры научного исследования

Несмотря на это, отметим, что **методологической функцией объект-предметной структуры** является ограничение области исследования, начатого

в объеме его конкретной темы, и обеспечение строго ортодоксальной системно-логической основы осуществления всех научно-исследовательских операций и экспериментальных процедур, а также структурно-содержательного строения описания результатов их реализации.

Внешняя функция объект-предметной структуры как комплексного методологического инструментария заключается в сознательном, со стороны исследователя, ограничении исследования, которое им проводится. В отличие от нее, внутренняя функция направлена на однозначное регламентирование и обеспечение связи всех теоретических и экспериментальных процедур, структурированная совокупность которых и составляет в сущности процесс научного исследования в объеме выполняемой работы.

При этом становится вполне понятно, что в качестве предметов исследования могут выступать только те элементы объективной реальности, которые непосредственно входят в объект научного познания, или связи, обеспечивающие его взаимодействие с другими объектами реального мира.

По своей функционально-методологической сути процедура обоснования предмета или предметов исследования направлена на доказательство достаточности изучения тех сторон или явлений, которые отражают предметы, для решения проблемы, поставленной в научной работе.

Исследования по количеству выбранных предметов разделяют на однопредметные и многопредметные (комплексные). Однопредметные исследования характеризуется четко заданным объектом и наличием лишь одного предмета исследования.

Однопредметные исследования относятся в основном к теоретическим областям научного знания. Их отличает, как правило, наличие одного предмета исследования, которое выступает в роли конкретной идеальной модели для описания наиболее значимых явлений, сторон или связей, которые способствуют раскрытию сущности или особенностей функционирования выбранного объекта. Легко заметить, что комплексное (многопредметное) теоретическое исследование, различные предметы которого являются частями одного объекта,

способно заменить целый ряд соответствующих однопредметных исследований.

Как видим, все указанные элементы объект-предметной, целевой и гипотетической структур выступают в исследовании в качестве однозначно взаимосвязанных комплексных средств прироста научного знания об объекте, который изучается. Поэтому объект-предметная структура, которая формируется на начальной стадии исследования, потенциально определяет не только основные его структурные элементы, но и предопределяет весь его операционно-методологический инструментарий: выработка стратегии исследования, обоснование его этапов, разработку понятийно-категориального аппарата научной работы, выбор тактических средств методологического анализа процедур, составляющих исследования.

Также считаем целесообразным привести **сравнительно-методологические признаки, по которым следует различать объект и предметы исследования.**

1. Вне поставленной цели объект и предметы исследования не имеют определенного конкретного смысла, т.е. не существуют.

2. Объект относится к предмету как целое к своей части.

3. По отношению к объекту как части реальной действительности, предмет является лишь определенной его стороной или элементом с любой группой или комплексом характеристик, свойств, связей.

4. Объект по степени идеализации его свойств всегда абстрактнее предмета и всегда менее однозначно описывается.

5. Объект, как правило, выбирается из реальности, которая познается, а предмет может носить чисто модельный, искусственный или условный характер, необходимый для проведения исследования.

6. Объект исследования не есть непосредственно управляемы, а предмет управляемый частично или полностью. Управление сменой состояний объекта осуществляется исследователем путем целенаправленного изменения состояния, свойств, отношений или характеристик предметов, входящих в объект

исследования.

7. Предметом исследования считают лишь ту часть объекта, изменение которого возможно по воле исследователя. Другие части, стороны или характеристики объекта выступают в исследовании в качестве условий функционирования объекта или ограничивают область применения результатов проведенного исследования.

Лекция 7. ПОСТАНОВКА ЦЕЛИ, ЗАДАЧ И ВОПРОСОВ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

ПЛАН ЛЕКЦИИ 7

- 1. Процедура постановки цели НИ.**
- 2. Постановка задач НИ.**
- 3. Переход от задач к вопросам НИ.**

Процедуру постановки цели научного исследования выполняют на этапе ознакомления с проблемой исследования и выбора его темы. Окончательную формулировку цели осуществляют, опираясь на результаты выполнения процедур выбора объекта, исследования и обоснование его объект-предметной структуры.

Цель научного исследования является центральным элементом структуры и важнейшим методологическим инструментом исследования. Этим объясняется особое внимание к процессу ее постановки и жесткая однозначность требований ее формулировки.

Методологически ключевая по отношению к другим элементам исследования роль цели связана с ее полифункциональностью.

Обратим внимание на тот факт, что во время изложения цели исследования в рамках конкретного исследования очень часто именно слово "цель" дополняется

различными прилагательными: *главная, рабочая, отдаленная, основная, ведущая, общая, промежуточная, отдельная, второстепенная, вспомогательная, параллельная, ближайшая, конечная, конкретная* и т.п. Такое разнообразие формулировок, даже при возможной правомерности их соотнесения в объеме конкретной научной работы, затрудняет восприятие внутренних связей, имеющих место между элементами традиционной целевой структуры исследования.

Цель научного исследования редуцируется (сводится) к его отдельным задачам. При этом задачи теоретического исследования также располагают в определенной логической последовательности, которая предусматривает возможность выполнения каждого следующего задания при условии выполнения предыдущего.

Каждая отдельно взятая задача целевой структуры научного исследования редуцируется в свою очередь к конкретным вопросам, теоретическое или экспериментальное решение которых и обеспечивает выполнение поставленной задачи. При этом каждое конкретное задание, поставленное в объеме научной работы, считается выполненным только в случае получения ответов на те вопросы, к которым оно редуцируется по целевой структуре исследования.

Приведем также общепринятую терминологию иерархической классификации целей различных уровней, которая используется в плановых и научных документах: цель (поставлена правительством) → задания (утверждены плановыми государственными документами) → вопросы (поставленные в проблемах запланированных исследований) → цели (поставленные в исследованиях по конкретным темам) → задачи (поставленные для достижения цели конкретного исследования) → вопросы (решение которых обеспечивает решение каждого отдельно взятого задания исследования).

Здесь, внутри более сложной структуры общей проблемно-целевой структуры научных исследований наглядно прослеживается относительность понятий "цель", "задание" и "вопросы". Поэтому в методологии принято членить сколь угодно любую сложную иерархическую структуру заданий на отдельные

соподчиненные друг другу и повторяющиеся ортодоксальные группы, построенные в форме последовательного подчинения: цель → задача → вопрос.

Кроме этого, исследователь должен также иметь определенные представления о ряде методологических особенностей реализации процесса постановки цели исследования. Выше мы отмечали, что тема вытекает из проблемы исследования, а его цель определяется отдельным более конкретным заданием или вопросом проблемы. Таким образом, цель вытекает из задач развития определенной отрасли научного знания, поставленных в ее проблемах, но отличается от них конкретизацией изучаемого, и позволяет на основе уточнения его главных сторон и отношений через предметы исследования переходить к задачам исследования.

При этом исследование, направленное на решение научной проблемы, осуществляется в объеме темы именно в соответствии с поставленной целью. Отметим также, что процедура определения объекта является конкретизацией типового содержания главных противоречий, входящих в проблему исследования, а цель позволяет осуществить переход от объекта к предметам исследования как носителей разных сторон указанных противоречий.

При постановке задач исследования необходимо соблюдать следующие правила:

1. В качестве задач исследования можно ставить только те задачи, решение которых необходимо для достижения цели.

2. Задачи, решение которых не требует применения теоретических или экспериментальных научных методов, не могут выступать в роли задач исследования.

3. Последовательность постановки и изложения задач исследования должна строго соответствовать принятой в нем логике научного познания предметов исследования.

4. Совокупность поставленных в исследовании задач должна быть минимальной по признакам их необходимости и достаточности для достижения цели исследования.

5. Задачи, поставленные в целевой структуре научной работы, должны быть соразмерны по уровню их сложности.

Задачи, решаемые в процессе достижения цели конкретно-научных работ, можно классифицировать на: *теоретические, логические, статистические, аналитические и экспериментальные.*

Теоретические задачи научной работы решают с помощью определенной системы умозаключений, опирающихся на существующие в науке знания и факты. При этом исследователь на основе определенных условий и разрабатываемых им предпосылок исследования осуществляет выход за пределы существующего знания и известных фактов. Такой выход за пределы известного реализуют, используя определенные концепции, принципы, методы, критерии и средства методологии научного познания.

В процессе решения теоретических задач применяют диалектические и методологические принципы, общенаучные методы (анализ, синтез, индукцию, дедукцию и т.д.), решая при этом конкретные теоретические, практические и теоретико-практические вопросы научного исследования.

Лекция 8. ПОДГОТОВКА И ЗАЩИТА СТУДЕНЧЕСКИХ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ РАБОТ

ПЛАН ЛЕКЦИИ 8

- 1. Особенности подготовки рефератов и докладов.**
- 2. Особенности подготовки и презентации курсовых работ.**
- 3. Особенности подготовки и защиты дипломных работ.**

8.1. Особенности подготовки рефератов и докладов

Реферат – это научно-исследовательская работа, содержащая краткое изложение в письменном виде содержания научных работ (монографий, учебных

пособий, научных статей и т.д.) на заданную тематику. В реферате студент излагает основные положения (идеи, решения, предположения и т.д.), содержащиеся в нескольких источниках, приводит различные точки зрения, обосновывает свое мнение о них.

Объем реферата – не менее 5 и не более 15 страниц, напечатанных через 1,5 интервала 14 кеглем (шрифт Times New Roman). В реферате необходимо предоставлять ссылки на использованные источники. Они должны быть оформлены согласно существующему стандарту.

Доклад – это запись устного сообщения по определенной тематике. Он предназначен для зачитывания / презентации на семинарском занятии или научной конференции.

Текст доклада может быть записан полностью или в виде тезисов. В последнем случае в логической последовательности записываются только основные мысли.

8.2. Особенности подготовки и презентации курсовых работ

Среди основных задач выполнения курсовой работы является углубление и закрепление полученных знаний по определенной дисциплине, приобретение навыков самостоятельного проведения научных исследований, анализа, обобщения и оформления результатов собственного творчества.

С целью упорядочения основных этапов работы рекомендуется составление рабочего плана с указанием сроков их выполнения. В него можно включить следующие этапы: 1) выбор темы; 2) изучение специальной литературы; 3) составление плана курсовой работы; 4) регулярные консультации с научным руководителем; 5) изучение практики; 6) написание первого (чернового) варианта работы; 7) представление работы научному руководителю; 8) устранение недостатков, редактирование и представление окончательного варианта на кафедру; 9) подготовка доклада и / или публикации (если это необходимо).

Не могут быть зачтены курсовые работы:

- выполненные исключительно на основе учебника, без использования анализа специальной литературы или содержащие иллюстративный материал из учебников, учебных пособий, монографий и научных статей;
- выполненные не самостоятельно, а путем плагиата, без ссылок на авторов или источника или являющиеся конспектом учебника, учебного пособия или монографии;
- не раскрывающие содержания темы или содержащие грубые ошибки;
- содержащие большое количество грамматических и / или стилистических ошибок, а также те, которые оформлены неаккуратно или неверно.

8.3. Особенности подготовки и защиты дипломных работ

Среди требований к квалификационным дипломным работам основными являются следующие:

- работа должна носить творческий и самостоятельный характер;
- работа должна отвечать требованиям логического и четкого изложения материала, доказательности и достоверности приведенных фактов;
- работа должна отражать умение студента пользоваться рациональными средствами поиска, отбора и систематизации информации;
- работа должна быть правильно оформлена (иметь четкую структуру, завершенность, правильное оформление библиографических ссылок, списка литературы, аккуратность оформления).

С целью упорядочения основных этапов дипломной работы рекомендуется составление рабочего плана-графика с указанием сроков их выполнения.

Дипломная работа не может быть допущена к защите, если:

- она является плагиатом или компиляцией;
- она выполнена исключительно на базе учебников, одной монографии или одного учебного пособия без использования специальной литературы;
- в ней не содержатся иллюстративные материалы;
- ее содержание не соответствует теме, или тема в основном не раскрыта;

- она содержит большое количество грамматических и / или стилистических ошибок или же оформлена неаккуратно или неверно.

Дипломную работу, допущенную к защите, направляют на рецензирование. В качестве рецензентов выступают высококвалифицированные специалисты (доценты, профессора). Рецензент предоставляет письменный отзыв на дипломную работу. Студенту предоставляется возможность ознакомиться с рецензией до процедуры защиты, чтобы он смог учесть замечания при подготовке к защите. Рекомендуется подготовить письменные ответы на такие замечания, чтобы на защите грамотно и аргументированно высказать свое мнение о них.

К защите дипломных работ допускаются работы, которые были своевременно поданы на рассмотрение, имеющие положительные отзывы и рецензию.

Готовясь к защите дипломной работы, студент имеет возможность подготовить текст выступления. Ориентировочное время для доклада на защите составляет 10-15 минут. Защита дипломной работы происходит на открытом заседании ГЭК при участии двух третей ее состава и обязательного присутствия председателя комиссии или заместителя председателя комиссии. На таком заседании желательно присутствие научного руководителя. Защита начинается с доклада студента. По окончании доклада члены комиссии могут задавать студенту вопросы по тематике исследования. Вопросы можно записывать, обдумывать перед тем, как давать на них ответ. Ответы должны быть краткими и аргументированными. После этого зачитывают отзыв руководителя и рецензию, или предоставляется слово руководителю и рецензенту для высказывания своего мнения о работе. Студенту предоставляется возможность дать ответы на замечания.

II. ГЛОССАРИЙ ТЕРМИНОВ

Аксиома – это положение, которое является начальным, таким, которое не требует доказательств и из которого по установленным правилам выводятся другие положения.

Гипотеза – требующие проверки и доказательства предположения о причине, которая вызывает определенный вывод о структуре изучаемых объектов и характер внутренних и внешних связей структурных элементов.

Дипломная работа – это квалификационное учебно-научное исследование студента, которое выполняется на завершающем этапе обучения в высшем учебном заведении.

Доклад – это запись устного сообщения по определенной тематике. Он предназначен для зачитывания / презентации на семинарском занятии или научной конференции.

Задачами исследования, сформулированными в научной работе, называют те вопросы, решение которых необходимо для достижения принятых в ней цели.

Закон – это объективная, существенная, внутренняя, необходимая и устойчивая связь между явлениями, процессами.

Закономерность – это: 1) совокупность действия многих законов; 2) система существенных, необходимых общих связей, каждая из которых составляет отдельный закон.

Идея – это: 1) новое интуитивное объяснение события или явления; 2) определяющее стержневое положение в теории.

Категория – общее, фундаментальное понятие, отражающее наиболее существенные свойства и отношения предметов и явлений. Категории бывают философскими, общенаучными или относящимися к отдельной отрасли науки.

Концепция – это система теоретических взглядов, соединенных научной идеей (научными идеями).

Курсовая работа – это самостоятельное учебно-научное исследование студента, которое выполняется по определенной учебной дисциплине или отдельным ее разделам.

Цель – один из элементов сознательной деятельности человека, характеризует умственное предвидение результата деятельности и пути его реализации с помощью определенных средств.

Методика – последовательная или алгоритмическая совокупность действий, операций, приемов или методов теоретической или практической деятельности человека.

Методология – система принципов и способов организации и построения теоретической и практической деятельности человека.

Научное исследование – это деятельность, направленная на всестороннее изучение объекта, процесса или явления, их структуры и связей, а также получение и внедрение в практику полезных для человека результатов.

Научный термин – это слово или сочетание слов для обозначения понятия, применяемое в науке. Совокупность понятий (терминов), которые используются в конкретной науке, образует ее понятийный аппарат.

Объект научной деятельности – то, что изучает конкретная наука, на что направлено научное познание.

Парадигма – исходная, концептуальная схема, модель постановки проблем и их решения, методов исследования, господствующих в определенный исторический период в научном обществе.

Положение – научное утверждение, сформулированная мысль.

Понятие – это мысль, отражающая существенные и необходимые признаки определенного множества предметов или явлений.

Принцип – это руководящая идея, основное исходное положение теории, учения, науки.

Проблема – это сложная теоретическая или практическая задача, способы решения которой неизвестны или известны не полностью, как результат глубокого изучения.

Резюме – краткая общая характеристика научной работы. Предназначение резюме – оперативное ознакомление с методикой исследования, фактическими результатами и основными выводами научной работы.

Реферат – это научно-исследовательская работа, содержащая краткое изложение в письменном виде содержания научных работ (монографий, учебных пособий, научных статей и т. д.) на заданную тематику.

Субъект научной деятельности – конкретный исследователь, ученый, специалист научной организации, организация.

Теория – это логически организованное знание, концептуальная система знаний, которая адекватно и целостно отражает определенную область действительности.

Формулировка темы исследования состоит из содержания двух смысловых элементов: конечного результата исследования (его конкретной пользы) и предмета (или предметов) исследования.

Приложения

Приложение А

Образец оформления титульного листа курсовой работы

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ
ХАРЬКОВСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени В. Н. КАРАЗИНА
ФАКУЛЬТЕТ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ
Кафедра английской филологии

КУРСОВАЯ РАБОТА

**КОММУНИКАТИВНЫЕ ПРИНЦИПЫ В ДИСКУРСЕ
БРИТАНСКОЙ ЖЕНЩИНЫ**

(на материале произведений Дж. Чосера и Р. Б. Шеридана)

Студента (ки) IV курса группы ЯА-41
направления подготовки 6.020303 “Филология”
специальность “Язык и литература (английский)”
Лешуковой Марии Викторовны
Руководитель: канд. филол. наук,
доц. Морозова И. И.

Национальная шкала _____
Количество баллов: ____ Оценка: ECTS ____

г. Харьков – 2014

Образец оформления титульного листа дипломной работы

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ
ХАРЬКОВСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени В. Н. КАРАЗИНА
ФАКУЛЬТЕТ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ
Кафедра английской филологии

МАГИСТЕРСКАЯ РАБОТА

**КОММУНИКАТИВНЫЕ ПРИНЦИПЫ В ДИСКУРСЕ
БРИТАНСКОЙ ЖЕНЩИНЫ**

(на материале произведений Дж. Чосера и Р. Б. Шеридана)

Студентки V курса группы ЯА-51
направления подготовки 6.020303 “Филология”
специальность “Язык и литература (английский)”
Лешуковой Марии Викторовны
Руководитель: канд. филол. наук,
доц. Морозова И. И.

Рецензент: док. филол. наук,
проф. Солощук Л. В.

Национальная шкала _____
Количество баллов: _____ Оценка: ECTS _____

Рекомендовано к защите
заседанием кафедры английской филологии
Протокол № ____ от _____ 2014 г.
Зав. кафедры _____ (проф. Самохина В.А.)

г. Харьков – 2014

Образец оформления содержания дипломной/курсовой работы

СОДЕРЖАНИЕ

ВВЕДЕНИЕ.....	3
РАЗДЕЛ 1. ОСОБЕННОСТИ МЕТОДИКИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА КАК СПЕЦИАЛЬНОСТИ.....	4
1.4. Основы методики обучения иностранному языку в ВУЗе	4
1.5. Комплексное и аспектное обучения	7
1.6. Обучение грамматике.....	10
Выводы к разделу 1	14
РАЗДЕЛ 2. ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ	16
2.1. Экспериментальная система упражнений	16
2.2. Описание экспериментального обучения	20
2.2.1. Отбор групп	20
2.2.2. Ход обучения	24
2.2.3. Анализ результатов	28
ОБЩИЕ ВЫВОДЫ	32
СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ	34
СПИСОК СЛОВАРЕЙ И СПАВОЧНИКОВ	37
СПИСОК ИСТОЧНИКОВ ИЛЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРИАЛА	40
ПРИЛОЖЕНИЕ А. ОХРАНА ТРУДА В СФЕРЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	41
ABSTRACT	42
	44

Правила оформлення списку джерел бібліографічного матеріалу

Форма 23

Характеристика источника	Пример оформления
Книги: Один автор	<p>5. Василій Великий. Гомілії / Василій Великий ; [пер. з давньогрец. Л. Звонська]. — Львів : Свічадо, 2006. — 307 с. — (Джерела християнського Сходу. Золотий вік патристики IV—V ст. ; № 14).</p> <p>6. Коренівський Д. Г. Дестабілізуючий ефект параметричного білого шуму в неперервних та дискретних динамічних системах / Коренівський Д. Г. — К. : Ін-т математики, 2006. — 111 с. — (Математика та її застосування) (Праці / Ін-т математики НАН України ; т. 59).</p> <p>7. Матюх Н. Д. Що дорожче срібла-золота / Наталія Дмитрівна Матюх. — К. : Асамблея діл. кіл : Ін-т соц. іміджмейкінгу, 2006. — 311 с. — (Ювеліри України ; т. 1).</p> <p>8. Шкляр В. Елементал : [роман] / Василь Шкляр. — Львів : Кальварія, 2005. — 196, [1] с. — (Першотвір).</p>
Два автора	<p>4. Матяш І. Б. Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині : історія, спогади, арх. док. / І. Матяш, Ю. Мушка. — К. : Києво-Могилян. акад., 2005. — 397, [1] с. — (Бібліотека наукового щорічника «Україна дипломатична» ; вип. 1).</p> <p>5. Ромовська З. В. Сімейне законодавство України / З. В. Ромовська, Ю. В. Черняк. — К. : Прецедент, 2006. — 93 с. — (Юридична бібліотека. Бібліотека адвоката) (Матеріали до складання кваліфікаційних іспитів для отримання Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю ; вип. 11).</p> <p>6. Суберляк О. В. Технологія переробки полімерних та композиційних матеріалів : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Суберляк, П. І. Баштанник. — Львів : Растр-7, 2007. — 375 с.</p>
Три автора	<p>2. Акофф Р. Л. Идеализированное проектирование: как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации / Акофф Р. Л., Магидсон Д., Эддисон Г. Д. ; пер. с англ. Ф. П. Тарасенко. — Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. — XLIII, 265 с.</p>
Четыре автора	<p>3. Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / [Вітвіцький В. В., Кисляченко М. Ф., Лобастов І. В., Нечипорук А. А.]. — К. : НДІ «Укргропромпродуктивність», 2006. — 106 с. — (Бібліотека спеціаліста АПК. Економічні нормативи).</p> <p>4. Механізація переробної галузі агропромислового комплексу : [підруч. для учнів проф.-техн. навч. закл.] / О. В. Гвоздев, Ф. Ю. Ялпачик, Ю. П. Рогач, М. М. Сердюк. — К. : Вища освіта, 2006. — 478, [1] с. — (ПТО : Професійно-технічна освіта).</p>

Пять и больше авторов	<p>3. Психология менеджмента / [Власов П. К., Липницкий А. В., Лущикова И. М. и др.] ; под ред. Г. С. Никифорова. — [3-е изд.]. — Х. : Гуманитар. центр, 2007. — 510 с.</p> <p>4. Формування здорового способу життя молоді : навч.-метод. посіб. для працівників соц. служб для сім'ї, дітей та молоді / [Т. В. Бондар, О. Г. Карпенко, Д. М. Дикова-Фаворська та ін.]. — К. : Укр. ін-т соц. дослідж., 2005. — 115 с. — (Серія «Формування здорового способу життя молоді» : у 14 кн., кн. 13).</p>
Без автора	<p>5. Історія Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря / [авт. тексту В. Клос]. — К. : Грані-Т, 2007. — 119 с. — (Грані світу).</p> <p>6. Воскресіння мертвих : українська барокова драма : антологія / [упорядкув., ст., пер. і прим. В. О. Шевчук]. — К. : Грамота, 2007. — 638, [1] с.</p> <p>7. Тіло чи особистість? Жіноча тілесність у вибраній малій українській прозі та графіці кінця XIX — початку XX століття : [антологія / упоряд. Л. Таран, О. Лагутенко]. — К. : Грані-Т, 2007. — 190, [1] с.</p> <p>8. Проблеми типологічної та квантитативної лексикології : [зб. наук. праць / наук. ред. Каліущенко В. та ін.]. — Чернівці : Рута, 2007. — 310 с.</p>
Многоязычный документ	<p>7. Історія Національної академії наук України, 1941—1945 / [упоряд. Л. М. Яременко та ін.]. — К. : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2007— .— (Джерела з історії науки в Україні). Ч. 2 : Додатки — 2007. — 573, [1] с.</p> <p>8. Межгосударственные стандарты : каталог в 6 т. / [сост. Ковалева И. В., Рубцова Е. Ю. ; ред. Иванов В. Л.]. — Львов : НТЦ «Леонорм-Стандарт», 2005— .— (Серия «Нормативная база предприятия»). Т. 1. — 2005. — 277 с.</p> <p>9. Дарова А. Т. Неисповедимы пути Господни...: (Дочь врага народа) : трилогия / А. Дарова. — Одесса : Астропринт, 2006 — (Сочинения : в 8 кн. / А. Дарова ; кн. 4).</p> <p>10. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права: Особенная часть : в 6 т. / Н. П. Кучерявенко. — Х.: Право, 2002— .— Т. 4.: Косвенные налоги. — 2007. — 534 с.</p> <p>11. Реабілітовані історією. Житомирська область : [у 7 т.]. — Житомир : Полісся, 2006— .— (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією» : у 27 т. / голов. редкол. : Тронько П. Т. (голова) [та ін.]). Кн. 1 / [обл. редкол. : Синявська І. М. (голова) та ін.]. — 2006. — 721, [2] с.</p> <p>12. Бондаренко В. Г. Теорія ймовірностей і математична статистика. Ч. 1 / В. Г. Бондаренко, І. Ю. Канівська, С. М. Парамонова. — К. : НТУУ «КПІ», 2006. — 125 с.</p>

Матеріали конференцій, съездів	<p>7. Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування агропромислового комплексу : матеріали Всеукр. конф. молодих учених-аграрників [«Молодь України і аграрна реформа»], (Харків, 11—13 жовт. 2000 р.) / М-во аграр. політики, Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. — Х. : Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва, 2000. — 167 с.</p> <p>8. Кібернетика в сучасних економічних процесах : зб. текстів виступів на республік. міжвуз. наук.-практ. конф. / Держкомстат України, Ін-т статистики, обліку та аудиту. — К. : ІСОА, 2002. — 147 с.</p> <p>9. Матеріали ІХ з'їзду Асоціації українських банків, 30 червня 2000 р. інформ. бюл. — К. : Асоц. укр. банків, 2000. — 117 с. — (Спецвип. : 10 років АУБ).</p> <p>10. Оцінка й обґрунтування продовження ресурсу елементів конструкцій : праці конф., 6—9 черв. 2000 р., Київ. Т. 2 / відп. ред. В. Т. Трощенко. — К. : НАН України, Ін-т пробл. міцності, 2000. — С. 559—956, ХІІІ, [2] с. — (Ресурс 2000).</p> <p>11. Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій : зб. наук. праць / наук. ред. В. І. Моссаковський. — Дніпропетровськ : Навч. кн., 1999. — 215 с.</p> <p>12. Ризикологія в економіці та підприємстві : зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 27 – 28 берез. 2001 р. / М-во освіти і науки України, Держ податк. адмін. України [та ін.]. — К. : КНЕУ : Акад. ДПС України, 2001. — 452 с.</p>
Словари	<p>5. Географія : словник-довідник / [авт.-уклад. Ципін В. Л.]. — Х. : Халімон, 2006. — 175, [1] с.</p> <p>6. Тимошенко З. І. Болонський процес в дії : словник-довідник основ. термінів і понять з орг. навч. процесу у вищ. навч. закл. / З. І. Тимошенко, О. І. Тимошенко. — К. : Європ. ун-т, 2007. — 57 с.</p> <p>7. Українсько-німецький тематичний словник [уклад. Н. Яцко та ін.]. — К. : Карпенко, 2007. — 219 с.</p> <p>8. Європейський Союз : словник-довідник / [ред.-упоряд. М. Марченко]. — 2-ге вид., оновл. — К. : К.І.С., 2006. — 138 с.</p>
Бібліографічні показателі	<p>3. Куц О. С. Бібліографічний покажчик та анотації кандидатських дисертацій, захищених у спеціалізованій вченій раді Львівського державного університету фізичної культури у 2006 році / О. Куц, О. Вацеба. — Львів : Укр. технології, 2007. — 74 с.</p> <p>4. Систематизований покажчик матеріалів з кримінального права, опублікованих у Віснику Конституційного Суду України за 1997—2005 роки / [уклад. Кириш Б. О., Потлань О. С.]. — Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. — 11 с. — (Серія: Бібліографічні довідники ; вип. 2).</p>

Диссертации	2. Петров П. П. Активність молодих зірок сонячної маси : дис. ... доктора фіз.-мат. наук : 01.03.02 / Петров Петро Петрович. — К., 2005. — 276 с.
Авторефераты диссертаций	<p>3. Новосад І. Я. Технологічне забезпечення виготовлення секцій робочих органів гнучких гвинтових конвеєрів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.02.08 «Технологія машинобудування» / І. Я. Новосад. — Тернопіль, 2007. — 20, [1] с.</p> <p>4. Нгуен Ші Данг. Моделювання і прогнозування макроекономічних показників в системі підтримки прийняття рішень управління державними фінансами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.13.06 «Автоматиз. системи упр. та прогрес. інформ. технології» / Нгуен Ші Данг. — К., 2007. — 20 с.</p>
Часть книги, периодического, продолжительного издания	<p>10. Козіна Ж. Л. Теоретичні основи і результати практичного застосування системного аналізу в наукових дослідженнях в області спортивних ігор / Ж. Л. Козіна // Теорія та методика фізичного виховання. — 2007. — № 6. — С. 15—18, 35—38.</p> <p>11. Гранчак Т. Інформаційно-аналітичні структури бібліотек в умовах демократичних перетворень / Тетяна Гранчак, Валерій Горовий // Бібліотечний вісник. — 2006. — № 6. — С. 14—17.</p> <p>12. Валькман Ю. Р. Моделирование НЕ-факторов — основа интеллектуализации компьютерных технологий / Ю. Р. Валькман, В. С. Быков, А. Ю. Рыхальский // Системні дослідження та інформаційні технології. — 2007. — № 1. — С. 39—61.</p> <p>13. Ма Шуїн Проблеми психологічної підготовки в системі фізкультурної освіти / Ма Шуїн // Теорія та методика фізичного виховання. — 2007. — № 5. — С. 12—14.</p> <p>14. Регіональні особливості смертності населення України / Л. А. Чепелевська, Р. О. Моїсеєнко, Г. І. Баторшина [та ін.] // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. — 2007. — № 1. — С. 25 – 29.</p> <p>15. Валова І. Нові принципи угоди Базель II / І. Валова ; пер. з англ. Н. М. Середи // Банки та банківські системи. — 2007. — Т. 2, № 2. — С. 13—20.</p> <p>16. Зеров М. Поетична діяльність Куліша // Українське письменство XIX ст. Від Куліша до Винниченка : (нарис з новітнього укр. письменства) : статті / Микола Зеров. — Дрогобич, 2007. — С. 245—291.</p> <p>17. Третьяк В. В. Возможности использования баз знаний для проектирования технологии взрывной штамповки / В. В. Третьяк, С. А. Стадник, Н. В. Калайтан // Современное состояние использования импульсных источников энергии в промышленности : междунар. науч.-техн. конф., 3 – 5 окт. 2007 г. : тезисы докл. — Х., 2007. — С. 33.</p> <p>18. Чорний Д. Міське самоврядування: тягарі проблем, принади цивілізації / Д. М. Чорний // По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України (кінець XIX – початок XX ст.) / Д. М. Чорний. — Х., 2007. — Розд. 3. — С. 137 – 202.</p>

Електронные ресурсы	<p>4. Богомольний Б. Р. Медицина екстремальних ситуацій [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. мед. вузів III—IV рівнів акредитації / Б. Р. Богомольний, В. В. Кононенко, П. М. Чуєв. — 80 Min / 700 MB. — Одеса : Одес. мед. ун-т, 2003. — (Бібліотека студента-медика) — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. — Систем. вимоги : Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97-2000.— Назва з контейнера.</p> <p>5. Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти за даними Всеукр. перепису населення 2001 р. [Електронний ресурс] : / Держ. ком. статистики України ; ред. О. Г. Осауленко. — К. : CD-вид-во «Інфодиск», 2004. — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. — (Всеукр. перепис населення, 2001). — Систем. вимоги: Pentium-266 ; 32 Mb RAM ; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. — Назва з титул. екрану.</p> <p>6. Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси в науці, культурі та освіті : (підсумки 10-ї Міжнар. конф. «Крим-2003») [Електронний ресурс] / Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, А. Г. Бровкін, І. А. Павлуша // Бібліотечний вісник — 2003. — № 4. — С. 43. — Режим доступу до журн. : http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm.</p>
---------------------	--

Образец оформления списка условных сокращений

Список аббревиатур, акронимов и сокращений

27. *LOL – laugh out loud* (смех вслух).
28. *OAL – optimal excess link* (оптимальный излишок ссылаяния).
29. *CIA – central intelligence agency* (центральное разведческое управление).
30. *CNN – cable news network*.
31. *NP – no problem* (без вопросов).
32. *IPA – India Pale Ale* (вид пива).
33. *WB – welcome back* (с возвращением).
34. *PVT/PM = private message* (личное сообщение).
35. *GF – girlfriend* (девушка).
36. *GI – Government Issue* (ник Американских солдатов).
37. *OP – original poster* (на определение человека, который первый выразил свой комментарий в чате).
38. *TY – thank you* (спасибо).
39. *YW – you are welcome* (не за что).
40. *PLS – please* (пожалуйста).
41. *ASAP – as soon as possible* (как можно скорее).
42. *RUOK – Are you OK?*(все хорошо?).
43. *B4 – before* (перед тем, как).
44. *Thx – thanks* (спасибо).
45. *BTW – by the way* (кстати).
46. *CU – See you!* (увидимся).
47. *CUL8R – See you later!* (увидимся скоро).
48. *UR – you are* (Вы).
49. *Wknd – weekend* (выходные).
50. *HAND – Have a nice day!* (Хорошего дня).
51. *2day – today* (сегодня).

52. *IMHO* – *In my humble opinion* (по моему мнению).

Макет структуры раздела

Раздел 1
НАЗВАНИЕ (по центру)
(пропустить строку)

.....
.....
.....(краткое введение к разделу)

(пропустить строку)
1.1. Название подраздела (с абзацного отступа)
(пропустить строку)

.....
.....
.....(краткое введение к подразделу)

(пропустить строку)
1.1.1. Название пункта (с абзацного отступа, после названия пункта ставится точка и строка продолжается)

.....
(пропустить строку)
1.1.2. Назва пункту (с абзацного отступа, после названия пункта ставится точка и строка продолжается)

.....
(пропустить строку)

1.2. Название подраздела (с абзацного отступа)
(пропустить строку)

.....
.....
.....

(пропустить строку)
Выводы к разделу 1

(пропустить строку)

4.
5.
6.

Декларация ЮНЕСКО о науке и использование научных знаний в XXI веке

[http://vasilieva.narod.ru/18_6_99.htm]

НАУКА ДЛЯ XXI ВЕКА: НОВЫЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА

В июне 1999 г. завершилась всемирная конференция, тема которой обозначена в заголовке. Конференции предшествовало решение ЮНЕСКО организовать на рубеже тысячелетий международные форумы по проблемам науки, высшего образования и культуры с целью подведения итогов и анализа результатов, достигнутых за прошедшее столетие, а также подготовки к наступающему. Первая конференция в рамках этого решения — по проблемам культуры — прошла в Стокгольме в апреле 1998 г., вторая — по проблемам высшего образования — в Париже в октябре 1998 г.

По инициативе Венгерского правительства состоялась третья конференция — по проблемам науки (Будапешт, 26 июня — 1 июля 1999 г.).

Она заняла выдающееся место не только по продолжительности и масштабам, но и по своему значению. Присутствовали официальные делегации стран — членов ЮНЕСКО, представители национальных организаций — членов Международного совета научных союзов (МСНС). Устроители конференции пригласили около 250 ученых и исследователей для чтения лекций и докладов.

В ней приняли участие 2 200 человек, в том числе 50 официальных лиц в ранге министров, 60 президентов академий и 15 лауреатов Нобелевской премии.

В соответствии с высоким статусом научного собрания участников приветствовали государственные и общественные деятели.

Работа проходила в рамках пленарных заседаний и секций (Форум I: “Наука: достижения, проблемы и вызовы”; Форум II: “Наука и общество”). В рамках конференции состоялся Форум III: “К новым обязательствам”, на котором обсуждались обязательства по отношению к науке со стороны правительств, политиков, международных организаций и частного сектора, а также

обязательства научного мира по отношению к обществу. Одобрен итоговый документ, представленный ниже.

ТИБОР АШБОТ

доктор наук, профессор,

директор секретариата Венгерского комитета

по системному анализу,

член международного издательского

и научного редакционного советов журнала

ДЕКЛАРАЦИЯ О НАУКЕ И ИСПОЛЬЗОВАНИИ НАУЧНЫХ ЗНАНИЙ

Преамбула

7. Мы все живем на одной планете и являемся частью биосферы. Мы пришли к пониманию того, что находимся в ситуации, которая характеризуется растущей взаимозависимостью, и что наше будущее неразрывно связано с сохранением глобальных систем жизнеобеспечения и поддержанием всех форм жизни. Народы и ученые всего мира призваны осознать настоятельную необходимость ответственного использования знаний, имеющихся во всех областях науки, без какого-либо злоупотребления ими, для удовлетворения человеческих потребностей и чаяний. Мы стремимся к активному сотрудничеству во всех сферах научной деятельности, т.е. в областях естественных наук, таких, как физические науки, науки о Земле и биологические науки, биомедицинских и инженерных наук, а также социальных и гуманитарных наук. В то время как в рамках действий подчеркивается как многообещающий и динамичный характер естественных наук, так и их потенциальное вредоносное воздействие, а также необходимость понимания их влияния на общество и взаимосвязей с ним, приверженность науке, равно как и соответствующие задачи и обязанности,

нашедшие свое выражение в настоящей Декларации, относятся ко всем наукам. Все культуры могут вносить вклад в научные знания, имеющие универсальную ценность. Науки должны служить человечеству в целом и способствовать более глубокому пониманию каждым человеком природы и общества, повышению качества жизни и созданию устойчивой и здоровой среды для нынешнего и будущих поколений.

8. Научные знания привели к замечательным нововведениям, которые принесли огромную пользу человечеству. Резко возросла продолжительность жизни, открыты способы лечения многих болезней. Во многих частях мира значительно увеличился объем сельскохозяйственного производства для удовлетворения растущих потребностей населения. Технологические разработки и использование новых источников энергии создали возможности для освобождения человечества от изнурительного труда. Они также способствовали появлению все более широкого и сложного спектра промышленных изделий и процессов. Технологии, основанные на новых методах коммуникации, обработки информации и вычислений, создали беспрецедентные возможности и поставили сложные задачи как перед наукой, так и перед обществом в целом. Постоянное совершенствование научных знаний о происхождении, функционировании и эволюции Вселенной и жизни открывает перед человечеством возможности применения концептуальных и практических подходов, которые оказывают глубокое влияние на его действия и перспективы.

9. Внедрение научных достижений, развитие и расширение человеческой деятельности помимо своей очевидной пользы привели также к ухудшению состояния окружающей среды и технологическим бедствиям, усугубили социальный дисбаланс и отчуждение. Например, научный прогресс позволил создать совершенные вооружения, как обычные, так и оружие массового уничтожения. Сейчас есть возможность выступать за сокращение ресурсов, выделяемых на разработку и изготовление новых вооружений, и поощрять хотя бы частичную конверсию военных производственных и научно-исследовательских структур для использования в гражданских целях. В качестве

шага в направлении прочного мира Генеральная Ассамблея Организации Объединенных Наций провозгласила 2000 г. Международным годом культуры мира и 2001 г. Годом диалога между цивилизациями под эгидой Организации Объединенных Наций; научное сообщество вместе с другими кругами общества может и должно играть важную роль в этом процессе.

10. Сегодня, когда уже можно предвидеть грядущие беспрецедентные научные достижения, ощущается потребность в активной и основывающейся на достаточной информации демократической дискуссии о выработке и использовании научных знаний. Научное сообщество и те, кто отвечает за принятие решений, должны стремиться к тому, чтобы эта дискуссия служила задачам укрепления доверия к науке и оказания содействия ей со стороны общественности. Необходимым условием для решения этических, социальных, культурных, экологических, гендерных, экономических и здравоохранительных проблем является активизация междисциплинарной деятельности с охватом как естественных, так и социальных наук. Укрепление роли науки ради более справедливого, процветающего и устойчивого мира требует долгосрочной приверженности всех заинтересованных сторон, как государственных, так и частных, на основе увеличения капиталовложений, соответствующего пересмотра инвестиционных приоритетов и совместного использования научных знаний.

11. Основная часть обеспечиваемых наукой благ распределяется неравномерно в результате структурной асимметрии между странами, регионами и социальными группами, а также между полами. Научные знания превратились в ключевой фактор производства материальных ценностей, а распределение знаний стало еще более несправедливым. Бедные (будь то люди или страны) отличаются от богатых не только тем, что у них меньше собственности, но и тем, что они в значительной степени оторгнуты от выработки и плодотворного использования научных знаний.

12. Мы, участники Всемирной конференции “Наука для XXI века: новые

обязательства”, собравшиеся в Будапеште, Венгрия, 26 июня - 1 июля 1999 г. под эгидой Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры (ЮНЕСКО) и Международного совета по науке (МСНС):

принимая во внимание:

1) то, в каком состоянии сегодня находятся естественные науки, куда они движутся, в чем заключается их социальное воздействие и что общество ожидает от них;

2) что в XXI веке наука должна стать всеобщим достоянием на благо всех народов на основе солидарности, что она является мощным средством понимания природных и социальных явлений и что в будущем ее роль обещает стать еще более значительной по мере улучшения понимания растущей сложности взаимосвязей между обществом и окружающей средой;

3) все более возрастающую потребность в научных знаниях у руководящих работников государственного и частного секторов, в том числе ту особенно влиятельную роль, которую науке предстоит сыграть в разработке политики и принятии руководящих решений;

4) что доступ с самого раннего возраста к научным знаниям в мирных целях является составной частью права на образование, принадлежащего всем мужчинам и женщинам, и что научное образование имеет важное значение для человеческого развития, создания эндогенного научного потенциала и формирования активных и информированных граждан;

5) что научные исследования и их прикладные аспекты могут обеспечить значительную отдачу в плане экономического роста и устойчивого человеческого развития, в том числе в борьбе с нищетой, и что будущее человечества, как никогда ранее, будет зависеть от того, насколько справедливо будут вырабатываться, распространяться и использоваться знания;

6) что научные исследования являются важной движущей силой в области

здравоохранения и социального обеспечения и что более широкое использование научных знаний обеспечило бы значительное улучшение охраны здоровья человечества;

7) происходящий в настоящее время процесс глобализации и стратегическую роль научных и технических знаний в этом процессе;

8) настоятельную необходимость сокращения разрыва между развивающимися и развитыми странами посредством совершенствования научного потенциала и инфраструктур развивающихся стран;

9) что революция в области информации и коммуникации предоставляет новые и более эффективные средства для обмена научными знаниями и для развития образования и научных исследований;

10) важное значение полного и открытого доступа к информации и данным, являющимся общественным достоянием, для научных исследований и образования;

11) ту роль, которую социальные науки играют в вопросах анализа социальных преобразований, связанных с научным и технологическим развитием, и в поиске решения проблем, порождаемых этим процессом;

12) рекомендации крупных конференций, созывавшихся организациями системы Организации Объединенных Наций и другими учреждениями, а также совещаний, организованных в связи со Всемирной конференцией по науке;

13) что при проведении научных исследований и использовании научных знаний следует уважать права человека и человеческое достоинство в соответствии со Всеобщей декларацией прав человека и в свете Всеобщей декларации о геноме человека и правах человека;

14) что некоторые прикладные аспекты науки могут быть пагубными для личности и общества, окружающей среды и здоровья человека и могут даже угрожать дальнейшему существованию человеческого рода и что наука непременно должна вносить свой вклад в дело мира, развития и всемирной безопасности;

15) что ученые вместе с другими основными партнерами несут особую

ответственность за поиск путей противодействия таким прикладным аспектам науки, которые ущербны в этическом плане и чреваты пагубными последствиями;

16) необходимость заниматься науками и их прикладными аспектами согласно надлежащим этическим требованиям на основе расширенной публичной дискуссии;

17) что научная деятельность и использование научных знаний должны основываться на уважении и сохранении жизни во всем ее многообразии, а также систем жизнеобеспечения нашей планеты;

18) наличие исторической несбалансированности участия мужчин и женщин во всех видах деятельности, связанных с наукой;

19) существование барьеров, препятствующих полноценному участию других групп лиц обоих полов, включая инвалидов, коренные народы и этнические меньшинства, именуемые ниже неблагополучными группами;

20) что системы традиционных и местных знаний, будучи динамичным выражением восприятия и понимания мира, могут вносить - и в историческом плане внесли - ценный вклад в науку и технику и что существует необходимость сохранения, защиты, изучения и популяризации этого культурного наследия и эмпирических познаний;

21) что необходимо установить новую взаимосвязь между наукой и обществом для решения таких насущных глобальных проблем, как нищета, ухудшение состояния окружающей среды, неадекватность государственного здравоохранения, проблем безопасности в области продовольствия и водоснабжения, в частности проблем, связанных с ростом народонаселения;

22) необходимость твердой приверженности делу науки со стороны правительств, гражданского общества и производственного сектора и столь же твердой приверженности ученых делу повышения благосостояния общества, провозглашаем следующее:

Наука для знаний, знания для прогресса.

1) Неотъемлемая функция научной деятельности заключается во всеобъемлющем и тщательном изучении природы и общества с целью получения новых знаний. Эти новые знания служат образовательному, культурному и интеллектуальному обогащению и обеспечивают технологические достижения наряду с экономическими благами. Развитие фундаментальных и проблемно-ориентированных исследований имеет большое значение для обеспечения эндогенного развития и прогресса.

2) Правительствам, выступающим в качестве каталитических органов, способствующих взаимодействию и коммуникации между различными заинтересованными сторонами, следует в рамках национальной политики в области науки признавать ключевую роль научных исследований в деле приобретения знаний, подготовки ученых и просвещения общественности. Научные исследования, финансируемые частным сектором, стали решающим фактором социально-экономического развития, однако это не может избавить от необходимости проведения исследований, финансируемых государством. Оба эти сектора должны работать на основе тесного взаимодействия и взаимодополнения в деле финансирования научных исследований в долгосрочных целях.

2. Наука для мира

1. Сутью научного мышления является способность изучать проблемы с различных точек зрения и искать объяснения природным и общественным явлениям, постоянно подвергая их критическому анализу. Таким образом наука опирается на критическое и свободное мышление, которое имеет большое значение в демократическом мире. Научному сообществу, проникнутому давней традицией, не ограничивающейся рамками стран, религий и этнических групп, следует содействовать, как сказано в Уставе ЮНЕСКО, упрочению “интеллектуальной и моральной солидарности человечества”, являющейся основой культуры мира. Всемирное сотрудничество между учеными служит ценным и конструктивным вкладом в обеспечение глобальной безопасности и

развитие мирных форм взаимодействия различных наций, обществ и культур, а также могло бы активизировать дальнейшие шаги в области разоружения, включая ядерное разоружение.

2. Правительства и общество в целом должны сознавать необходимость использования естественных и социальных наук и технологий в качестве средств для устранения коренных причин и последствий конфликтов. Следует расширять инвестиции в научные исследования, посвященные этим вопросам.

3. Наука для развития

1. Сегодня, как никогда ранее, наука и ее прикладные аспекты необходимы для развития. Правительственным органам всех уровней и частному сектору следует более активно поддерживать создание надлежащего и равномерно распределяющегося научного и технологического потенциала с помощью соответствующих образовательных и исследовательских программ в качестве необходимой основы для экономического, социального, культурного и экологически безопасного развития. Особо настоятельный характер эта задача носит в развивающихся странах. Технологическое развитие требует прочной научной базы и нуждается в решительной ориентации на чистые и безопасные производственные процессы, повышение эффективности использования ресурсов и выпуск экологически более безопасной продукции. Наука и технология должны быть также решительно ориентированы на перспективы повышения уровня занятости, конкурентоспособности и социальной справедливости. Необходимо расширять инвестиции в науку и технологию, предназначенные как для достижения этих целей, так и для обеспечения лучшего понимания и сохранения базы природных ресурсов, биоразнообразия и систем жизне- обеспечения планеты. Цель должна заключаться в переходе к стратегиям устойчивого развития путем интеграции экономических, социальных, культурных и экологических аспектов.

2. Научное образование, рассматриваемое в широком смысле без какой бы то

ни было дискриминации и с охватом всех ступеней и форм обучения, является одной из основополагающих предпосылок для демократии и обеспечения устойчивого развития. В последние годы во всем мире принимаются меры по развитию базового образования для всех. Необходимо в полной мере признавать важнейшую роль женщин в использовании результатов научного прогресса для производства продовольствия и охраны здоровья, а также прилагать усилия по укреплению их познаний в отношении научных достижений в этих областях. Именно на этой основе следует строить работу, связанную с научным образованием, а также коммуникацией и популяризаторской деятельностью в области науки. Вособом внимании по-прежнему нуждаются маргинализированные группы. Как никогда ранее, необходимо развивать и расширять научную грамотность среди представителей всех культур и всех слоев общества наряду со способностью и навыками мышления и уважением этических ценностей в целях совершенствования участия общественности в принятии решений, связанных с применением новых знаний. Научный прогресс делает особо важной роль университетов в деле развития и модернизации преподавания научных дисциплин и его координации на всех ступенях образования. Во всех странах, особенно в развивающихся, необходимо укреплять научные исследования в рамках программ высшего образования, включая послеуниверситетское образование, с учетом национальных приоритетов.

3. Работа по созданию научного потенциала должна опираться на региональное и международное сотрудничество с целью обеспечения как справедливого развития, так и расширения и использования творчества людей без какой бы то ни было дискриминации стран, групп или отдельных лиц. Сотрудничество между развитыми и развивающимися странами должно осуществляться в соответствии с принципами полного и открытого доступа к информации, справедливости и взаимной пользы. Вся деятельность в рамках сотрудничества должна строиться с надлежащим учетом многообразия традиций и культур. Обязанностью развитого мира является расширение партнерской деятельности в области науки с развивающимися странами и странами,

переживающими переходный период. Содействие созданию критической массы национальных исследований в различных областях науки с помощью регионального и международного сотрудничества имеет особенно большое значение для малых государств и наименее развитых стран. Такие научные структуры, как университеты, играют важную роль в деле подготовки кадров в их собственной стране в перспективе последующей профессиональной деятельности в этой стране. На основе этих и других усилий должны создаваться условия, которые благоприятствовали бы сокращению или обращению вспять утечки умов. Однако никакие принимаемые меры не должны ограничивать свободное передвижение ученых.

4. Для прогресса науки необходимы различные формы сотрудничества на межправительственном, правительственном и неправительственном уровнях, такие, как: многосторонние проекты; исследовательские сети, включая создание сетей Юг-Юг; партнерство с участием научных сообществ развитых и развивающихся стран в целях удовлетворения потребностей всех стран и содействия их прогрессу; стипендии, субсидии и содействие проведению совместных исследований; программы, способствующие расширению обмена знаниями; развитие международно признанных научно-исследовательских центров, особенно в развивающихся странах; международные соглашения для совместной поддержки, оценки и финансирования мегапроектов и обеспечения широкого доступа к ним; между-народные группы по научной оценке сложных проблем и международные механизмы для содействия развитию послеуниверситетской подготовки. Требуются новые инициативы для развития междисциплинарного сотрудничества. Международный характер фундаментальных исследований нужно укреплять посредством оказания значительно большей поддержки долгосрочным исследовательским проектам и международным совместным проектам, особенно представляющим глобальный интерес. В этой связи особое внимание следует уделять необходимости обеспечения непрерывного характера такой поддержки. Следует активно способствовать доступу ученых из развивающихся стран к этим структурам и

сделать их открытыми для всех на основе научных достоинств. Следует расширять использование информационных и коммуникационных технологий, в частности путем создания сетей, в качестве средства содействия свободному распространению знаний. В то же время нужно следить за обеспечением того, чтобы применение этих технологий не приводило к игнорированию или ограничению богатства разнообразных культур и средств выражения.

5. Для достижения поставленных в настоящей Декларации целей всем странам надлежит наряду с использованием международных подходов прежде всего разработать или пересмотреть национальные стратегии, организационные меры и финансовые системы в целях повышения роли науки в устойчивом развитии в новых условиях. Они должны включать в себя, в частности: разработку совместно с основными государственными и частными партнерами долгосрочной национальной политики в области науки; оказание поддержки научному образованию и научным исследованиям; развитие сотрудничества между научно-исследовательскими учреждениями, университетами и промышленностью в качестве части национальных систем нововведений; создание и обеспечение функционирования национальных учреждений по вопросам оценки и регулирования риска, уменьшения уязвимости, обеспечения безопасности и здравоохранения; стимулирование инвестиций, исследований и нововведений. Необходимо предложить парламентам и правительствам обеспечить правовую, институциональную и экономическую основу для укрепления научно-технического потенциала в государственном и частном секторах и способствовать их взаимодействию. Деятельность по принятию решений и установлению приоритетов в науке должна стать неотъемлемой частью всего процесса планирования в области развития и формулирования стратегий устойчивого развития. В этом контексте недавняя инициатива стран-кредиторов, входящих в "Большую восьмерку", в отношении развертывания процесса сокращения задолженности некоторых развивающихся стран могла бы способствовать совместным усилиям развивающихся и развитых стран по созданию надлежащих

механизмов для финансирования науки в целях укрепления национальных и региональных систем научных и технологических исследований.

6. Необходимо обеспечить, с одной стороны, надлежащую защиту прав интеллектуальной собственности в глобальном масштабе и, с другой, доступ к данным и информации, который имеет большое значение для проведения научной работы и воплощения результатов научных исследований в реальные блага для общества. Следует принять меры с целью укрепления взаимодополняющих связей между охраной прав интеллектуальной собственности и распространением научных знаний. Надлежит рассмотреть вопрос о масштабах, сфере охвата и применении прав интеллектуальной собственности в плане справедливой выработки, распространения и использования знаний. Требуется также дальнейшая разработка надлежащей национальной правовой основы в соответствии с конкретными потребностями развивающихся стран и традиционными знаниями, их источниками и продукцией в целях обеспечения их признания и надлежащей охраны на основе согласия со стороны достаточно информированных обычных или традиционных обладателей этих знаний.

4. Наука в обществе и наука для общества

1. Проведение научных исследований и использование получаемых в результате этого знаний всегда должны быть направлены на повышение благосостояния человечества, включая уменьшение нищеты, быть проникнуты уважением к достоинству и правам человека и к глобальной окружающей среде и всесторонне учитывать нашу ответственность перед нынешними и грядущими поколениями. Все стороны должны вновь подтвердить свою приверженность этим важным принципам.

2. Следует обеспечить свободное распространение информации о всевозможных видах использования и последствиях новых открытий и новых разработанных технологий, с тем чтобы можно было должным образом обсуждать этические проблемы. В каждой стране необходимо принять соответствующие меры для рассмотрения вопросов этики научной деятельности и использования научных знаний и их прикладных аспектов. Они должны включать в себя

регулируемые надлежащими законами процедуры обеспечения справедливого и ответственного отношения к инакомыслию и инакомыслящим. Всемирная комиссия ЮНЕСКО по этике научных знаний и технологий могла бы послужить одним из средств взаимодействия в этой области.

3. Всем ученым следует придерживаться высоких этических принципов, и для научных профессий следует разработать этический кодекс, основанный на соответствующих нормах, закрепленных в международных актах по правам человека. Социальная ответственность ученых означает, что они должны отвечать высоким требованиям научной добросовестности и контроля качества, делиться своими знаниями, поддерживать связь с общественностью и обучать молодое поколение. Политическим властям следует с уважением относиться к такой деятельности ученых. Учебные программы в области науки должны включать в себя этику науки, а также подготовку по истории и философии науки и ее воздействию на культуру.

4. Равноправный доступ к науке является не только социальным и этическим требованием человеческого развития, но также и важнейшим условием всестороннего раскрытия потенциала научных сообществ во всем мире и обеспечения того, чтобы научный прогресс использовался для удовлетворения нужд человечества. Следует безотлагательно приступить к устранению трудностей, с которыми сталкиваются женщины, составляющие более половины мирового населения, в отношении доступа к научной карьере, осуществления научной деятельности и профессионального роста, а также участия в принятии решений в области науки и технологии. Столь же настоятельно необходимо заняться устранением трудностей, препятствующих неблагополучным группам населения полноценно и эффективно участвовать в этой деятельности.

5. Правительствам и ученым всего мира следует заняться сложными проблемами, касающимися плохого состояния здоровья и растущих проявлений неравенства в области здравоохранения между различными странами и между различными сообществами одной и той же страны, с целью улучшения здоровья людей на справедливой основе и более эффективного обеспечения высокого

качества медицинского обслуживания для всех. Этого следует добиваться с помощью образования, использования достижений науки и технологии, развития прочного и долгосрочного партнерства между всеми заинтересованными сторонами и нацеливания программ на решение этой задачи.

6. Мы, участники Всемирной конференции “Наука для XXI века: новые обязательства”, обязуемся прилагать все усилия для развития диалога между научными кругами и обществом, устранения всяческой дискриминации в отношении научного образования и пользования благами науки, проведения деятельности в духе этических норм и сотрудничества в областях своей компетенции, укрепления научной культуры и ее мирного применения во всем мире, а также содействия использованию научных знаний для обеспечения благосостояния населения и устойчивого мира и развития с учетом вышеизложенных социальных и этических принципов.

7. Мы считаем, что документ Конференции «Повестка дня в области науки – Рамки действий» представляет собой практическое выражение новой приверженности делу науки и может в последующие годы служить стратегическим руководством для партнерства в рамках системы Организации Объединенных Наций и между всеми сторонами, причастными к научной деятельности.

8. Мы принимаем в связи с этим настоящую Декларацию о науке и использовании научных знаний и утверждаем Повестку дня в области науки - Рамки действий в качестве средства достижения целей, поставленных в настоящей Декларации, и призываем ЮНЕСКО и МСНС представить эти документы Генеральной конференции ЮНЕСКО и Генеральной ассамблее МСНС. Эти документы будут также представлены Генеральной Ассамблее Организации Объединенных Наций. Цель заключается в том, чтобы ЮНЕСКО и МСНС получили возможность определять и осуществлять последующую деятельность в свете этих документов в рамках своих соответствующих программ, а также заручиться поддержкой со стороны всех партнеров, особенно в системе

Организации Объединенных Наций, в интересах укрепления международной координации и сотрудничества в сфере науки.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Архангельский С. И., Теоретические основы научной организации педагогических исследований / С. И. Архангельский, В. И. Михеев. – М. : Знание, 1976. – 26 с.
2. Ботвинников А. Д. Об организации и методах деятельности исследователя / А. Д. Ботвинников // Советская педагогика. – 1981. – № 4. – С. 85 – 90.
3. Бюлетень вищої атестаційної комісії України. – № 2'16. – К. : Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», 2000.
4. Бюлетень вищої атестаційної комісії України. – № 9 – 10. – К. : Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», 2011.
5. Введение в научное исследование по педагогике / Под ред. В. И. Журавлева. – М. : Педагогика, 1988. – 237 с.
6. Декларация ЮНЕСКО о науке и использовании научных знаний. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.unesco.org/science/wcs/declaration_r.pdf.
7. Дикий Н. А. Основы научных исследований / Н. А. Дикий, А. А. Халатов. – К. : Вища школа, 1985. – 223 с.
8. Єріна А. М. Методологія наукових досліджень. навч. посібник / А. М. Єріна. – К. : МОН. – 2004. – 216 с.
9. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень. навч. посібник / В. В. Ковальчук. – К. : Вища школа, 2004. – 208 с.
10. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А. А. Кыверялг. – Таллин : Валгус, 1980. – 334 с.
11. Лудченко А. А. и др. Основы научных исследований / А. А. Лудченко, Лудченко Я. А, Примаков Т. А. – К., 1999. – 78 с.

12. Положення про організацію навчального процесу у ВНЗ. /Затверджено наказом міністерства освіти України від 02.06.1993. №161. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.
13. Про розвиток науки та трансформацію суспільства: концепція для України: / Постанова президії Академії наук України. від 03.06.1992. № 151. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/documents>.
14. Основы научных исследований : учеб. для техн. вузов / В. И. Крутов, И. М. Грушко, В. В. Попов и др. ; под ред. В. И. Крутова, В. В. Попова. – М. : Высшая школа, 1989. – 399 с.
15. Сабитов Р. А. Основы научных исследований : учеб. пособ. / Р. А. Сабитов; Челяб. гос. ун-т. – Челябинск, 2002. – 138 с.
16. Сидоренко В. К. Основи наукових досліджень. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник для вищих педагогічних закладів освіти / В. К. Сидоренко, П. В. Дмитренко. – К. : РННЦ «ДІНІТ», 2000. – 259 с.

СПИСОК РЕКОМЕНДУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Обязательная литература

1. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике / И. В. Арнольд. – М. : Высш. шк., 1991. – 140 с.
2. Клименюк О. В. Виклад та оформлення результатів наукового дослідження : підручник / О. В. Клименюк. – К. Ніжин : Видавництво «Аспект Поліграф», 2007. – 398 с.
3. Клименюк О. В. Технологія наукового дослідження : підручник / О. В. Клименюк. – К.; Ніжин : Видавництво «Аспект Поліграф», 2006. – 308 с.
4. Клименюк А. В. Методология и методика педагогического исследования. Постановка цели и задач исследования / А. В. Клименюк, А. А. Калита, Е. Н. Бережная. – К. : ГП ППО «Укрвузполиграф», 1988. – 204 с.
5. Лудченко А. А. Основы научных исследований : учеб. пособ. А. А. Лудченко, Я. А. Лудченко, Т. А. Примаков / под ред. А. А. Лудченко. – К. : Общество «Знания»; КОО, 2001. – 113 с.
6. Мартинюк А. П. Основи наукових досліджень у лінгвістиці : навчально методичний посібник / Алла Петрівна Мартинюк. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 40 с.

Дополнительная литература

1. Безрукова В. С. Как написать реферат, курсовую, диплом / В. С. Безрукова. – СПб. : Питер, 2004. – 176 с.
2. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень / О. В. Крушельницька. – Кондор, 2003. – 192 с.
3. Курсовые и дипломные работы: от выбора темы до защиты / Авт.-сост. И. Н. Кузнецов. – Минск. : Мисанта, 2003. – 416 с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Сов. энциклопедия, 1991. – 685 с.

5. Методичні рекомендації до написання наукової праці / укл. В. В. Васильєв. – Дніпропетровськ : ДДУ, 2000. – 544 с.
6. Научные работы: Методика подготовки и оформления / Автор-сост. И. И. Кузнецов. – Минск. : Амалфея, 2000. – 544 с.
7. Філіпченко А. С. Основи наукових досліджень. Конспект лекцій / А. С. Філіпченко. – К. : Академвидав, 2004. – 208 с.
8. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності / Н. М. Кушнарєнко. – К. : Знання-Прес, 2002. – 295 с.

Навчальне видання

Чорновол-Ткаченко Ольга Олександрівна

Основи наукових досліджень

Навчальний посібник

Коректор С. В. Гончарук
Комп'ютерна верстка *Тепляков І. В.*

Формат 60x84/16. Ум.друк. арк. Тираж прим. Зам. № 91 / 14

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №3367 від 13.01.2009 р.

Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна
Тел.: 705-24-32